

ÉRTEKEZÉSEK

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. (1807—1870.) I—XII. 3. kor. 40 fill. — **Második kötet.** (1871—1872.) I—X. 8. kor. 90 fill. — **Harmadik kötet.** (1873—1874.) I—X. 4. kor. — **Negyedik kötet.** (1874—1875.) I—VI. 6. kor. 40 fill. — **Ötödik kötet.** (1875—1876.) I—V. 7. kor. 10 fill. — **Hatodik kötet.** (1876—1877.) I—X. 6. kor. 10 fill. — **Hetedik kötet.** (1877—1878.) I—X. 6. kor. — **Nyolczadik kötet.** (1878—1880.) I—X. 6. kor.

Kilenczedik kötet. I. A tervezett négyes szövetség Ausztria-, Orosz-, Francia- s Spanyolország közt. 1787—1790. *Wertheimer Edelel.* 1. kor. — II. A Limes Dacicus első része. *Torma Károlytól.* 1. kor. 80 fill. — III. Jelentés a gyulafehérvári káptalan levéltárában tett kutatásokról. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — IV. A kalendáriumokról. *Jakab Elektől.* 80 fill. — V. Az aquinumi amphitheatrum északi fele. *Torma Károlytól.* 2. kor. — VI. A zámí és órái apátságok. *Balassy Ferencztől.* 60 fill. — VII. Nápolyi Péter. Egy diploma a XVII. század elejáról. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — VIII. A Renaissance kezdete és fejlődése, különös tekintettel hazánk műépítészeti emlékeire. *Myskowsky Victortól.* 80 fill. — IX. Marsigli alete és munkái. *Baliczay Jónástól.* 1. kor. 20 fill. — X. Az európai vasuti egy fejleményei és eredményei a magyar magán-jog szempontjából. *Wenzel Gusztávtól.* 1. kor. — XI. A paraszt vármegye. *Gyárfás Istvántól.* 60 fill. — XII. Adatok a helynevek történetéhez. *Majláth Bertől.* 40 fill.

Tizedik kötet. I. Bethlen Gábor és a svéd diplomácia. *Szilágyi Sándortól.* 40 fill. — II. Az 1809-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zellinszky Mihálytól.* 60 fill. — III. Forgách Ádám és Bathory Sóna ékszerének történetéből. *Majláth Bertől.* 40 fill. — IV. A Fuggerek jelentősége Magyarországi történetében. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — V. A jászákumok nyelve és nemzetisége. *Gyárfás Istvántól.* 1. kor. — VI. Mythologiai elemek a székely népköltészet- és népművelésben. *Kozma Ferencztől.* 60 fill. — VII. A Hajduk kibékítési kísérlete. Ináncsban 1807-ben. *Majláth Bertől.* 40 fill. — VIII. A Petrarca Codex kún nyelve. *Gyárfás Istvántól.* 1. kor. 20 fill. — IX. I. Rákóczy György első összeköttetései a svédekkel. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — X. Franczország magartatása II. József császárnak II. Frigyes porosz királlyal történt találkozásával szemben. *Wertheimer Edelel.* 40 fill.

Tizenegyedik kötet. I. Masolino olasz képművei. *Irina Vataz Ignácz.* 20 fill. — II. Az 1881-ki soproni országgyűlés történetéhez. *Zellinszky Mihálytól.* 1. kor. — III. A magyar alkotmány felléggesztése 1873-ban. *Dr. Károlyi Árpádtól.* 80 fill. — IV. Az 1883-ki táborozás történetéhez. *Thaly Kálmántól.* 60 fill. — V. Kritikai tanulmányok a Frangepán család történetéhez. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — VI. Bethlen Gábor fehérvári áremleke és alapítványai. *Szilágyi Sándortól.* Ára 20 fill. — VII. Egy állítólagos római mediterrán-út Pannoniában. *Dr. Orfay Tivadartól.* 1. kor. — VIII. A keszthelyi dobogó sírmező. *Lipp Vilmostól.* 20 fill. — IX. Gróf Pálffy Miklós főkanzellár iratái Magyarországi kormányzásáról. *Marczali Henrikától.* 80 fill. — X. Erdély katonai véderője átalakulása a XVIII. században. *Jakab Elektől.* 1. kor. 20 fill.

Tizenkettedik kötet. I. Adalék Pannonia történetéhez. *Antonius Pius korában.* *Hampel Józseftől.* 40 fill. — II. Szabolcs vármegye alakulása. *Kandra*

MANTOVAI KÖVETJÁRÁS

BUDÁN

1395.

THALLÓCZY LAJOS

R. TAGTÓL

Olvasatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1905. június 5-én tartott ülésén

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

1905.

BEVEZETÉS.

Elemezni kívánjuk Paulus de Armaninis, Gonzaga Ferencz, Mantova ura 1395. november havában Budára, Zsigmond királyhoz küldött követének jelentéseit, melyeknek másolatait (számszerint ötöt) a M. Tud. Akadémia tört. bizottságának levéltára őrzi.¹⁾ *Fraknói* Vilmost illeti meg az érdem, hogy e jelentéseket a mantovai állami jellegű Gonzaga-levéltárból már a mult század hetvenes éveiben lemásoltatta. Ugyancsak ezeket a másolatokat használta föl *Wenzel* Gusztáv Sztibor vajdáról írott életrajzi tanulmányában,²⁾ ezekből merített a millenniumi magyar történet Zsigmond korát tárgyzó kötetének szerzője: *Schönherr* Gyula is.³⁾ Külföldiek közül *Makušev* Vincze (Mantovában) használta e jelentéseket, sőt az 1395. nov. 24. és 27. kelt jelentésnek a bevezetését Monumentái II. kötetében közölte is.⁴⁾ Noha e jelentéseket eddig is ösmerte az illető korszakkal foglalkozó történeti irodalom, mindazonáltal teljes szövegük még nem jelent meg, másolatukra, elemzésükre, pedig senki sem vállalkozott.

Eleve is ki kell jelentenünk, hogy ezek a követségi tudósítások, írójuk személyiségét s a tartalom minőségét nézve, nem elsőrendű fontosságú források. S ha mégis megkísértjük tartalmukat apróra szedni, csak azért tesszük, mert Zsigmond

¹⁾ Öváry Lipót: A M. T. Akad. tört. bizottságának oklevélmásolatai I. f. 128—131. tétel 58—59. l.

²⁾ Sztibor vajda 1874. 14—15. l.

³⁾ A M. N. Tört. III. 426., 441. l.

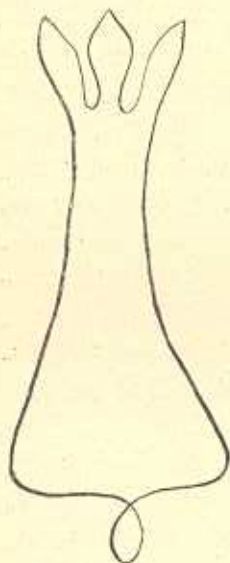
⁴⁾ Makušev V.: Monumenta Slavorum Mer. II. 23—24. l.

korabeli történetünk kidomborításához néhány igazán jellemző vonással járulnak.

De Armaninis Pál öt jelentése Budáról kelt, a következő sorrendben:

1395. nov. 24., melyet a követ nagy hamarsággal írt s küldött urához. (Függelék IV.)

1395. nov. 27., részletesebb kifejtése az előbbinek. (Függelék V.)

1. sz. A jelentés vízjegye.

1395. nov. 28. Egy napról két jelentés. (Függelék VI.)

1359. nov. 28. Egy napról két jelentés. (Függelék VII.)

1359. decz. 10. (Függelék VIII.)

Külső alakjára nézve mind az öt jelentés egyforma nagyságú ívre van írva; mag. 30 cm., szél. 22 cm. A sárgás papír a fabrianói műhelyben készült, vízjegye harangot példáz. (L. 1. sz. ábra.) Írásának jellegét tekintve, az öt levél a XIV. századbeli olasz gót kurzivát tünteti föl. Megannyi jelentés latinul van írva. A stílus mondatszerkezetében teljesen olaszos észjárásra vall, ebből magyarázandó sajátos latinsága s a szavaknak olaszos ejtésre valló írásmódja. Egyes szavak cifrákkal vannak írva, melyek

fölé egykorú kéz odatette a megoldást. A cifra kulesa, a mennyiben mi konstatálhattuk, következő:

a: T	e: r	h: 6	m: 3	p: d	s: +
c: d	f: 2	i: H	n: 2	q: p	t: #
d: S	g: p	l: Z	o: Δ	r: 3	u: 7
					x: 8

A nem nehéz fejtésű cifrával írott szavak megoldója nem követte szabatosan a kulesot. Így #4Δ↑2++=Jhoannest Johes-nek írja. A cifrákban nincs rövidítés, csak a kettős mássalhangzókat írják egyszerűen. A 3 s 4 jegy értelme nem világos. Egyébként az egyes cifrák igen könnyen megoldhatók és megismerhetők.¹⁾

¹⁾ Körök, egyenes vonalak, mértani alakok összetételéből áll a jelírási mód. Feltűnő, hogy a szám — római s arab — jelények hiányoznak. A velencei államlevéltárban az első ily cifrás írás 1411. jun. 28. kelt. L. A. Meister: Zur Kenntniss des venet. Chiffrenwesens. Görres Hist. Jahrbuch 1896. 319 l.

I. FEJEZET.

A követ személyisége. — Mantova s a Bona-Colsiak. — Gonzagák uralomra jutása. — Gonzagák jellemzése. — Gonzaga Lajos és Durazzoi Károly hadmenete 1380. — Gonzaga Ferencz.

A követ
személyisége.

Mindenekelőtt bemutatjuk a követet, aztán küldőjét. Gonzaga Ferenczet és magyarázatát adjuk a kiküldetés körülményeinek, hogy végre átadjuk a szót magának a követnek. Ha olykor bő s első olvasásra a szövegtől eltérni látszó kitérésekkel szakítjuk félbe az előadás folyamatát, szolgáljon igazolásunkra, hogy olykor teljesen töretlen ösvényen kell kalauzként szolgálunk. E tanulmány nem olvasmány, de elemzés akar lenni.

A követ, öt jelentése közül háromszor familiarisnak, kétszer familiaris és servusnak nevezi magát, aláírása: Paulus de Armaninis. Ebből annyit tudunk, hogy udvari ember volt, a ki Mantova urának szolgált, attól kapta fizetését. Nem tartozott a patricius családok közé, melyeknek genealogiai viszonyait eléggé ismerjük. Neve inkább ad utbaigazítást. Arimanninak nevezték ugyanis longobard jog szerint azokat a személyekre nézve szabad földbirtokosokat, a kik bizonyos illetékekkel voltak megróva és némely személyes szolgálattal tartoztak; szóval a hűbéres katonai telepéseket, 1126-ban Mantova öt konzulja és az Arimanni-k »cinque consoli e gli Arimanni« szerződést kötnek Polirone apátjával.¹⁾

Ez a mi Pálunk is valamikor katonaember lehetett. Jelentéseinek hangja, az a mód, melylyel az ügyeket tárgyalja, fegyelmhezetsége, mégis nyílt beszéde, mely nevén nevezi a dolgokat, nem vall hivatásos diplomatára.

¹⁾ Cibrario: Della economia politica dell medio evo I. 8. »Arimanni cioè di soldati liberi ebbe la sua porzione in terra«. 1000 körül: »a significar possessori e terre gravate, di qualche particolare prestazione e tinti di qualche macchia servile«, u. o. 22. l. — A 71. l. az Antiquit. ital. diss. LII. kötetére hivatkozva boni homines s liberi nevezi őket.

Azt hisszük, hogy nem tévedünk, ha de Armaninis Pált összeköttetésbe hozzuk Tomaso Armaninival, a ki 1380-ban Velenczének egyik zsoldos hadnagya volt. A köztársaság ugyanis 1380-ban Tomasot fogadta föl Treviso s vidékének védelmére, melyet Durazzoi Károly hadnagya Horváthi János hadai pusztítottak. A hírhedt Princivalli »detto Brigante« angol condottiere csapatjával is részt vett Tomaso degli Armanini kompániájában, melyben Filippino di Gonzaga is két lovas főemberrel szolgált. Ezek esküjüket febr. 25-én megszegették s az ellenséghez pártoltak. A köztársaság e hitszegők neveit külön tudatta az összes felső-olaszországi zsoldosokat tartó fejedelmekkel, megjegyezvén, hogy »az ily esküszegőket ki kell zárnia szolgálataiból minden fejedelemnek.« Egyebek közt Mantova urával is tudatták az esetet. Két †-el jelölték a főbűnösöket, egy †-el a kevésbbé hibásakat. A kiknek csak a nevét közlik, azok úgy látszik csak harmadrendű bűnösök. Ilyen Tomaso Armanini is.¹⁾

Ez a Tomaso Armanini neves mantovai condottiere volt, hiszen Filippino Gonzaga az uralmon lévő család tagja is — hihetőleg annak a Filippinonak a fia, ki már 1347-ben I. Lajos király hadjárata alkalmával 150 lovassal csatlakozott a magyar sereghez,²⁾ — szolgálatot vállalt alatta.

Ennek a Tomasonak fia, öcsese, vagy hozzátartozója Paulus de Armaninis, a ki az udvarban szolgált.³⁾ Bátor, edzett embernek kellett lennie, hogy ura erre a messze utazásra öt szemelte ki.

Ha jelentéseinek hangjából, egyes fordulataiból akarunk az író személyiségére következtetni, azt is mondhatjuk, hogy nem nagy kedvvel vállalta a küldetést. A »muszáj« tudata kiérezhető jelentéseiből; siet, csakhogy haza kerüljön, s a mellett — kiméli, sőt sajnálja ura pénzét. Követjárásának aligha

¹⁾ I libri Commemorativi Reg. III. VIII. 82. l.

²⁾ G. Villani: Cronica IV. 160. l. 1845. kiadás. Maffei: Gli annali di Mantova 688. Ez a Filippino 1356. ápr. 5. †. Az ügy okairól később szólunk.

³⁾ Személyét illetőleg a mantovai levéltár nem tartalmaz semmiféle adatot. Krónikákban sem leltük nyomát. Campano Cesare Arbori delle famiglie le quali hanno signoreggiato con diversi titoli in Mantova 1509. sem említi.

volt olyan napja, a mikor eszébe ne jutott volna, hogy: *Extra Mantuam non est vita*. Mert a XIV. századbeli olasz így gondolkozott. Pedig a felső-olaszországi nagyobb városok közül az ősrégi Mantovának igazán komor a jellege. A tóvá szélesedő Mincio félszigetén, egészségtelen helyen épült, s mintha a természet is már börtönnnek szánta volna. Erős vára, életrevaló polgársága azonban ellenállott a külső támadásoknak, s így aránylag nyugodt belső fejlődés jutott az odaváló elemek osztályrészétől. Ezt a fejlődést a Bona-Colsiak s a Gonzagák harcza vezeti be.

Mantova s a
Bona-Colsiak.

A polgári önrendelkező szabadságot Mantovában is az örökletes kapitányi szervezet váltotta föl, melyet 53 évig a Bona-Colsiak gyakoroltak, a császári hatalom képében. 1313-ban Bona-Colsi Rajnald (Rinaldo, melléknevén Passerino di Bona-Colsi), mint császári helytartó, nagy vagyonnal rendelkezik, fényes palotában¹⁾ lakik s legalább külsőleg békés és kellemes viszonyban él a nemességgel. Rokonságban állott a legelöllebb családokkal, melyek közül vitézi voltukkal, a Gonzagák²⁾ tűntek ki leginkább.

Gonzagák ura-
lomra jutása
1328.

Bona-Colsi Rajnald családjára nézve azt a végzetes lépést tette, hogy a milanoi Viscontiakkal szövetségben a pápaellenes Bajor Lajos törekvéseit támogatta, a miért pápai interdiktum alá került.

Gonzaga Lajos, kinek három fia: Guido, Philippino és Feltrino 1328-ban Bona-Colsi fiával, Ferenczcel véres vitába elegyedett, élt az alkalommal s a veronai Scala Cangrande (I)

¹⁾ A máig is fennálló Corte Reale-nak (röviden Reggia) az alapját a Bona-Colsiak vetették meg.

²⁾ A Gonzagák eredete nincs még tisztázva. A régibb genealogusok őket is, mint sok lombard előkelő családot, a longobardoktól származtatják (Gonzing I!), mire nézve érvül germán hangzású keresztnéveiket hozzák fel. Annyi bizonyos, hogy a XII. században már tekintélyes mantovai polgárok. Valószínű, hogy nevök a mantovai Gonzaga helységével függ össze. — Sansovino, Possevino, Maffei: Gli Annali di Mantova. Tortona. Baptistae Sacchi Cremonensis ex vico Platina, vulgo appellati Platinae Hist. incolytiae urbis Mantuae. Bécs, 1685. Lambeck jegyzetivel. A család eredetéről 447. s k. l. s. Liitta: Famiglie celebri italiane IV. 33. füzet. Milano, 1819. Legújabbban Malaguzzi Hipolit a milanoi államlévtár volt igazgatója foglalkozott a Gonzagák eredetével s az volt a nézete, hogy Reggióból való olaszok. Kutatása eredményeinek közléseiben azonban korai halála akadályozta meg.

segítségével s a Bona-Colsiak iránt ellenséges mantovai párttal rátámadt Rajnaldra. A fölkelés sikerrel végződött, Rajnald halálos sebet kapott, mibe bele is halt, fiát elfogták s a nemzetség tagjaival együtt eltették láb alól, vagyonukat pedig elkobozták.¹⁾

Gonzagáék e véres munkája annyira sikerült, hogy Bajor Lajos, a ki ellen — legalább úgy hirdették — fegyvert fogtak, már egy év múlva (1329. nov. 11.) a birodalmi vikáriátust, vagyis a souverainitást a gyakorlásához képében való fölhatalmazást megadta nekik.²⁾

Gonzagáék alig hogy hozzájutottak a hatalomhoz, menten hozzáláttak annak a biztosításához is. Új, jól megerősített palotát (*Castello di Corte*) építettek. Jó közigazgatással, a közbiztonság emelésével előmozdították alattvalóik érdekeit, úgy, hogy a kivált szövőiparáról nevezetes Mantova csakhamar virágzásnak indul.

Korrendi sorozat tekintetében a Gonzagák úgyszólván a legfiatalabb felső-olaszországi kényurak. Nincs meg bennök a milanoi Viscontiak nagyfajtájú politikai képessége, a Carrarak hősiessége, a Scalak abszolút rosszasága, de következetességet látunk emelkedésekben, bizonyos kitartást, melyet terveik céltudatos végrehajtásában tanúsítanak. Emelkedések gyors; felvirágoznak s majdnem három évszázadon át uralkodnak, túlélvén hatalmasabb szomszédait. Tekintélyök alattvalóikkal szemben mélyebb gyökeret vert mint társaiké, Itália többi részében. Pompaszeretők, művészetpártolók,³⁾ tudo-

Gonzagák
jellemzése.

¹⁾ Chronicon Parmense 187. l. — Muratori IX. Új kiadás. — Volta: Storia di Mantova. — Archivio Storico 141. l. — 1354. jún. 14. IV. Károly a Bona-Colsiak összes jószágait Gonzagáéknak adományozta.

²⁾ Boehmer. Reg. 299. l.

³⁾ Andrea Mantegna festette ki a Castello Corte termeit, Giulio Romano a Reggiát s a Palazzo del Tè-t, a hol Gonzaga Federigonak, a szenvedélyes lóbarátnak, hét kedvencz lova mását ma is láthatjuk. A lószerszetet a család egyik közös jellemvonása. Jó lóért vagyont áldoznak. — Jellemző, hogy midőn 1378-ban Luchini Visconti (Barnabo fia) nővérét Valentinát, a ciprusi királynőt (férje Péter) gályán Ciprusba kíséri, jún. 15. levelet ír Cremonából Gonzaga Lajosnak a végből, hogy küldje meg neki kölcsön a Tristan és Lancelotról szóló regényt, vagy egyéb könyvet. Hallotta u. i., hogy elődei sok szép könyvet gyűjtöttek, s hosszú lévén az át, olvasni szeretne. V. ö. Osio Luigi: Documenti Dipl. tratti degli Archivi Milanesi. Milano, I. k. 197—198 l.

mánykedvelők, szenvedélyes vadászok, lovasok és loísmerek. Röviden összefoglalva: értik az élet mesterségét.

Erkölesi tulajdonságaikra nézve se nem jobbak, se nem rosszabbak szomszédaiknál. Testvérgyilkosság (Gonzaga Ugolino 1362. testvérei megölettek), árulás, vérbosszú, kegyetlenség a Gonzaga-család történetében is váltakozva fordulnak elő. Politikájuk inkább a védelemre s a csöndes meggazdagodásra irányul. Ösztönszerűleg fölismerek a politikai helyzetek fölkinálkozó pontjait s megragadják a magok érdekében. Jó viszonyban élnek a császárral és a pápával. Területükön afféle czímtelen monarchák lévén, nagy súlyt fektettek a császári jóindulatra, mely midőn gyöngesége miatt a XIV. században alig érezte a súlyát velők, mégis egyetlen jogforrása volt a legitimitásnak. Törvényes czímet csak a császár adhatott, ezért törekedtek az ilyenek után, a pénzt s a hatalmat megszerezték ők magok.

Éles szemmel figyelemmel kísérték a nemzetközi viszonyokat. Finom szimattal megéreztek Lajos magyar király fölépésének fontosságát,¹⁾ a mikor első nápolyi hadjáratára indult. Itália ügyeinek egyik fórumává akkor lön a budai udvar. Padova, Verona, Mantova anonnal elismerték ezt a presztíget. A császár joga ezzel nem csorbult, mert úgy sem élt vele közvetlenül, de a magyar király tényleges beleszólását ellenmondás nélkül elfogadták. Gonzaga Fülöp, Gonzaga Lajosnak, az első főkapitánynak a fia — mint említők — 150 lovasal csatlakozott Lajos királyhoz s vitézül megállotta helyét.²⁾ Bizonyos bensőbb viszony szövődött ekkor Mantova s a magyar udvar között, mely Lajos királynak Gonzaga Fülöphöz 1349. szept. 7. intézett leveléből is kitetszik.³⁾

1395-ig négy Gonzaga váltotta föl egymást a kapitányságban: Gonzaga Lajos (meghalt 1360. 93 éves korában) az első,

¹⁾ A firenzei követeknek 1376. adott utasítás jellemzi a magyar viszony értékességét. »Si cerchi la lega col Re d' Ungheria che in quella ... abbiamo somma speranza.« Acta Ext. III. 426—427. l.

²⁾ Platina i. m. 156. l. számos virágos jelzővel. 1347. decz. 9-én időzött Lajos király Mantovában.

³⁾ Függelék I. E levélben a király Gonzaga Fülöpnek — u. ó. szept. havában megkezdendő, de abbamaradt útját illetőleg — baráti részvételét kéri. Tudvalevőleg Lajos király második nápolyi hadjáratára 1350. ápr. 18. indult el Zengből.

Gonzaga Guido (1360—1369) a második, Gonzaga II. Lajos (1369—1382) a harmadik, a ki alatt leginkább kidomborodik a mantovai politika irányzata a többi felső-itáliai állammal szemben. Gonzagáék már uralkodásuk kezdetén fölismerték, hogy a milanoi Viscontiak kezében van a hatalom s a vagyon, s hogy ez a nemzetség irányítja voltakép a többi apróbb államnak is a sorsát. Ezért szoros vérségi kapcsolat keletkezik a két család között: Visconti Máté (1354) felesége Gonzaga-leány,¹⁾ Gonzaga Ugolino felesége Visconti leány, — hogy az atyafiságnak több fokozatát ne is említsük. Legbensőbb a politikai és atyafiságos viszony Gonzaga Lajos, Visconti Barnabás és ennek nagyhírű öcsese, Gian Galeazzo között. Mintha Mantova csak valamelyes kirendeltsége volna Milano urának, Barnabásnak és a paviai úrnak, Gian-Galeazzonak, oly szabadon rendelkeznek Gonzaga Lajossal, ki minden dolgában kikéri tanácsukat és szavakat meg is fogadja. A barátságot tetézi Gonzaga Lajos fiának, *Ferencheznek*, eljegyzése Visconti Barnabás leányával, *Ágnessel*. (1375. aug. 15.)

A Visconti-Gonzaga szövetség a nagy magyar-velencei háborúban állotta ki a tűzpróbát. Természetes, hogy a Velencével szomszédos államok nagy óvatossággal viselkedtek. Nem akarták elrontani a dolgukat egyik féllel sem. Nagy Lajos királyunk, kivált IV. Károly császár halála után, döntő befolyást gyakorolt az itáliai ügyekre s minden állam arra törekedett, hogy jóindulatát megnyerje, s mint említők különösen az észak-nyugati államok, első sorban Padova, Velence szomszédja. Mantova is kereste a magyar barátságot, de Velence közvetlen szomszédságában nem léphetett ki a »várakozó semlegességből«.

A háború folyamán Mantovára nézve fordulatot jelez az a mozzanat, midőn Lajos királyt bizta meg a pápa Nápolyi Janka detronizációjával. Királyunk ezzel a feladattal Durazzói Károlyt bizta meg, a ki körülbelül tizezer főnyi magyarból, németből és olaszból, Horváthy János mácsói bán parancsnoksága alatt álló haddal 1380. júl. elején indult meg Trario vidékéről s haladt Vicenza felé. Hire kelvén e vállalatnak,

¹⁾ Osio i. m. 233. l.

Gonzaga Lajos
és Durazzói
Károly had-
menete 1380.

nagy ijedtség fogta el a Viscontiakat, de még Gonzagaékat is, kik Mantovában idegen segély nélkül nem akadályozhatták meg a magyar hadak átvonulását. Noha 150 társzeker követte Durazzoi Károly hadát, bizonyosra lehetett venni, hogy az élelmiszerek requisitioja nagyobb károkat fog okozni azon kedvező esetben is, ha egyéb baj nem történik. Gonzaga Lajos tehát első sorban Viscontiékhoz fordult segélyért, s fogadkozott, hogy nem eresztí át a magyar hadakat területén. Visconti Barnabás fia, Lajos, Cremonában, s Gian Galeazzo a magok érdekében azonnal elküldték a kért fegyveres haderőt.¹⁾ Durazzoi Károly azonban — kinek érdekében állott a sietés — megígérte Gonzagának, hogy hadai nem fognak kárt okozni sem Mantovában, sem a Viscontiék területén. Gonzaga tehát ráállott az ajánlatra, miután Viscontiék is beleegyeztek. A magyar hadak átvonulása a pusterlai hídnál, Montebello és Verona felé megtörtént, s július végén La Stellatanál átkeltek a Pón. Minden fogadkozás mellett is megesett azonban, hogy Horváthy János csapatai kissé megpusztították a mantovai területet,²⁾ a miért Gonzaga Lajos panaszt emelt a királynál. Mire a panasz Lajos királyig jutott, Horváthy csapatai már Közép Itáliában jártak. A király azonban igen szép hangú levélben — 1380. szept. 7-én — védelmet ígért Mantova urának.³⁾

Nagy Lajos királyunk halála évében halt meg Gonzaga Lajos is (1382 vége felé.) Fia *Ferencz* a negyedik mantovai kapitány, 16 éves volt, s fiatalsága miatt gyámot rendeltek melléje.

Gonzaga Ferencz.

Nem hivatásunk, hogy ez elemzéssel kapcsolatban a mantovai belső történet egyes szárait összefűzzük. Ha akarnók is, nem volna módunkban, mert az újabb olasz irodalom nem fektet nagy súlyt a középkori államok helytörténetére, a régibb irodalom pedig meglehetősen kritikátlanul használta föl a kró-

¹⁾ Osio i. m. 207—211. l. 1380. júl. 16—25.

²⁾ Osio i. m. 211—212. l.

³⁾ Függelék II. V. ö. az Acta Extera III. k. 1378—1381. közölte leveleket. E gyűjtemény nem teljes kiegészítése fölülte kívánatos. Az itáliai magyar csapatok e diverziójáról tulajdonképp külön tanulmányban kellene beszámolni.

nikákat. Elégséges, ha azokra a személyi és tárgyi mozzanatokra szorítkozunk, melyek a szóban forgó küldetés indító okaképp szolgáltak.

Gonzaga Ferencz, ki Venzel római királytól (1383. júl. 17.) Mantova, Reggío, Cremona, Verona és Brescia területén fekvő birtokaira megkapta az investitúrát s a birodalmi vikariussággal is fölruháztatott,¹⁾ apósára, Visconti Barnabásra és ennek unokaöccsére, Gian Galeazzóra támaszkodott.

Nagy fordulat áll be Felső-Itáliában, mikor a kiméletlen, majdnem emberfölötti gonoszságához hasonló eszű Gian Galeazzo nagybátyját, Barnabást elfogatja s 1385-ben méreggel elteszi láb alól. Gonzaga Ferencz, noha apósának és családjának haláláról és uralkodása megfosztásáról volt szó, nemcsak hogy hű marad Gian Galeazzóhoz, de föltétlen híveként viselkedik.

Csodálatos jellem ez a Gian Galeazzo Visconti. Élete folyását majdnem lehetetlen tárgyilagosan előadni. Érdeket kelt ellenségben és barátban egyaránt. A középkori politikának hozzáfogható mestere nincs. Lélektanilag is megkapó, hogy a Vertui gróf — így nevezték első feleségének, Izabellának, János francia király leányának hozományá után²⁾ — második felesége, Katalin. Barnabo *leánya* s híven kitart apja gyilkosa mellett. Nincs mit csodálnunk, hogy a fiatal Gonzagát is megigézi.

Tervét: hogy Itália államait hatalmába kerítse s egygyé forraszsza, mesterileg szötte. Ma könnyű az áttekintés, de kortársai, kiknek gondolkozását, apró vetélkedését részleteiben ismerte, mindannyian egész észrevétlen kerültek hálójába. Ez a mesteri vonás eljárásában. 1387-ben megbuktatja a Scalakat Veronában, elfoglalja Vicenzát; egy év múlva, 1388-ban, az okos Velencez elveszti messzelátását s lokális bosszúságának

¹⁾ Volta: Storia di Mantova, a mantovai lev. idézve. Az oklevél nincs meg.

²⁾ A Függelék jelentéseiben Comes Virtutum, Vertus; lat. Vertusium, Virtutes, a Champagneban kis helység 6 mrtf.-nyire Chalons felé. A Vertusi grófok (Avangour comtes des Vertus) tekintélyes családot képeztek s a régi bretagnei hercegektől származnak. Armorial général précédé d'un dictionnaire des termes du blason. J. B. Reetsköp, I. I. p. 87.

engedve, feláldozza Padovát, csak hogy a Carrarak uralmának vége legyen.

Gonzaga Ferencz ekkor érte el nagykorúságát s átvette a tényleges uralmat. Ez időponttól kezdve teljesen a Gian-Galeazzo embere. A benső barátság jele, hogy Gian-Galeazzo (1389. ápr.) őt kérte meg, hogy leányát Valentinát — kit VI. Károly francia király vett el feleségül — elkísérje Franciaországba.¹⁾ A Visconti-barátság külső jeleként ekkor vette föl czímerébe Ferencz úr a Visconti-kigyót.

Gian Galeazzo terveinek végrehajtásában Mantova mindig biztos szövetségesként szerepel. Midőn Verona, Vicenza s Padova Visconti-birtokot alkotnak, Gian Galeazzo legelőbb arra törekszik, hogy az összes olasz államokat védő- és daczszövetségben egyesítse, mely a résztvevők területi épségét három évre biztosítsa. Így jött létre 1389. okt. havában Milano vezetése mellett — mely 300 lándzsást állít a szövetséges hadhoz — a felső-italiai s toszkanai államok szövetkezése, melyet Genuának és Velenczének is felajánltak. Természetesen Mantova is részt vett a ligában, 30 lovas állításának a kötelezettsége mellett.²⁾ A ligának Galeazzo szemében az volt a célja, hogy Padova birtokát biztosítsa vele, mert Francesco Novello Carrara, az elűzött uralkodó, szívós ellenfél, ki nem nyugodott belé sorsába.

Velence is csakhamar meggyőződött politikája helytelenségéről, belátta, hogy Viscontit csak subjektív okokból pártolta és hogy személyében veszedelmes ellenséget hozott a tözsomszédságba. Firenze pedig a toszkán szabadság védője szerepében, de meg mert féltette fennhatóságát a versengő közép-olasz városok fölött, végre szintén Gian-Galeazzo tervei ellen fordult. Csak jelezziük, hogy Padova 1390-ben újból a Carrarak kezére került, hogy lezajlott Firenze és Visconti háborúja, melyben az utóbbi lett a győztes, (Giacomo del Verme győzelme Alessandriánál D'Armagnac franczián s viszont Hackwood János, a nagy firenzei condottiere mesteri visszavonulása az Addánál, mely del Verme győzelmét illusoriussá tette) az 1392. genuai békével végződött, mely Gian Galeazzo tervei megakasztásának első

¹⁾ A Gonzaga Ferencz kifejtette pompáról Volta: Comp. cron. crit. della storia di Mantova. — Equicola: Cron. di Mantova. 110. l.

²⁾ Osio i. m. 278—293. l.

szakaszát jelenti.¹⁾ E vállalatok folyamán Gonzaga Ferencz hiven, mondhatni hűbéres módjára kitartott apósának gyilkosa mellett.

1391-ben játszódik le a mantovai családi tragédia, mely az akkor 25 éves Gonzaga Ferencznek egész életre kiható nagy esete s politikája megváltozásának az indító oka.

II. FEJEZET.

Gonzaga Ferencz házaselete és családi drámája. — Gonzaga Ferencz és Visconti Gian Galeazzo. — Venzel király és Itália. — A luxemburgi atyafiság, Zsigmond tervei. — Törökellenes liga. — Gonzaga Ferencz követjárásának célja.

Elöl kell kezdenünk, a Gonzaga Ferencz ifjúságán. Ferencz csak 15 éves mult, mikor Visconti Barnabás 13 éves leánya, Ágnes, tényleg a felesége lett. 1375-ben ugyanis csak per procura történt meg Milanóban a szertartás, s 1381-ig az apja udvarában nevelték a gyermekfeleséget. Hosszabb tárgyalások után, melyek folyamán a szülők a házassági előkészületekkel, illetőleg a hozomány-beszerzéssel indokolták a késedelmet, 1380 karácsony napjára átadták a gyermek-asszonyt.²⁾

Feltűnő, hogy még egy esztendő sem töltött Mantovában a menyecske s három belső eselédje máris mindefféle dolgot híresztelt felőle. Gonzaga Lajos, a gondos após, rögtön elcsapta a pletykázókat, a miért Ágnes anyja hálálkodik is.³⁾ A míg az öreg Gonzaga élt, a családi élet bensőségét nem zavarta semmi. De még azután sincs baj, mert Visconti Barnabás, öt törvényes fiúnak s tíz élő leánynak az apja, (ezenfelül még tíz törvénytelen gyermek nemzője), — akármily kegyetlennek mondják is kortársai, — és pedig joggal — úgy látszik gyöngéd apa volt, a ki gyermekeire szeretettel

¹⁾ Messze elvezetne a tárgytól, ha a közismertető mozzanatokat kellenél bővebben tárgyalnók. Sismondi munkája, mely a tárgyról szól (VII. köt. olasz kiadás), igaz, hogy kissé elavult, de máig is a leginkább áttekinthető képet nyújtja.

²⁾ Osio i. m. 213—217. l.

³⁾ Osio u. o. 222. l.

ügyelt s egészségökre igazán nagy gondot fordított. Értesül-vén mantovai menyecskeleánya betegségéről, 1383 márczius 22. három orvost is küld Milanóból Mantovába, hogy a lázas betegségben szenvedő asszonyt gyógyítsa. Családi orvosa Mainerus Páter volt, a ki valamennyi gyermekét kezelte, azért leginkább ennek ajánlotta figyelmébe — a mint látszik — kedvencz leányát.¹⁾ A betegség hihetleg mantovai malária volt. Meglehet azonban, hogy a fiatal asszony valamely örökletes bajban szenvedett, mert igen aggódik miatta az apja.

Házasságuk első éveiben jól éltek a fiatalok. Született is egy leánykájok. 1385-ben azonban unokabátyja, Gian-Galeazzo, megmérgezteti a menyecske atyját, a kit gyermekei közül úgy látszik Ágnes szeretett legjobban. A hatalmas, prokreáló erővel bíró kényúr szenvedélyes, forró vére buzgott leányában is. Nem is kell hosszasan magyarázgatnunk a vérbosszú érzetét, mely a középkor emberét — férfit, nőt egyaránt — uralta. Teljesen érthető, hogy a szerető leány szíve mélyéből gyűlölte atyja gyilkosát és családjának megrablóját. Nem is nevezte máskép, mint »piszok grófnak«, Conte di Virtu »erény grófja« helyett.

Ezt a gyűlöletes érzést mikép érinthette férjének a magatartása, ki apósa gyilkosának leghívebb politikai és családi cortége-éhez tartozik, adat nélkül is sejthető. De följegyezték, hogy Gonzaga Ferencz, taktikából, felszól vagy meggyőződésből-e — azt a papiros nem mondja — szitkozódó feleségének erőlyesen megtiltotta, hogy Gian-Galeazzot gyalázza. Midőn 1390-ben Francesco Novello da Carrara visszafoglalta Padovát és Verona is föllázadt Visconti ellen, Gonzaga Ágnes — noha tudta, hogy férje szövetségese a Carrara-ellenes ligának — örömeben dalolni kezdett s fáneczra perült. Ezért ura módfölött indulatba jött s keményen megverte. Ebben a lelkiállapotában a tüzes, szeretni és szeretettetni vágyó nő menedéket keresett — valakinél. Ez a valaki véletlenségből Antonio de Scandiano, Gonzaga Ferencznek bizalmas kamarása volt, kinek éjjel-nappal szabad bejárata volt a palo-

¹⁾ Osio i. m. 238. l. Mennyire szerette leányát, s milyen gyöngéd volt iránta, arra bizonyosság 1382. december 19-én kelt kedves hangú levele, melylyel karácsonyi ajándékait kíséri. U. o. 237. l.

tába s ki úrnőjét titokban régóta szerette, de érzelmeit neki megvallani nem merte. Gonzagáné azonban észrevette ezt a rajongást s most már ő vallotta meg szenvedéseit. Eleinte csak védőt keresett a tüzes ifjúban, azután — mint ilyenkor rendesen történni szokott — a szánalomból és keserüségből szerelem lett, melynek heve elragadta mindkettőt. A cselédség megneszelte a dolgot s egy haragos komorna elárulta a viszonyt az úrnak, ki csakhamar megbizonyosodott a vád igaz voltáról. Hideg szenvedélylyel nem maga állott rajta bosszút, hanem — bíró kezére adta a nem óvatos szerelmeseket, s a mit leginkább rossz néven vettek tőle — bakónak adatta át a szép asszonyt. 1391 február 7-én a mantovai palota kertjében titokban fejezték le. Szerencsétlen lovagját pedig felakasztották.¹⁾

Az eset egész Olaszországban kínos feltűnést keltett. Két király sógornőjét (egyik nővére Valentina, Péter ciprusi, a másik Antonia Frigyes sicíliai királynak volt a jegyese) bakó kezére adta a férj! Azonnal legendát szöttek róla. Beszélték, hogy Gian-Galeazzo — ismervén unokahúgának iránta való ádáz indulatát, melynél fogva minden ellene szőtt összeesküvést támogat — hamisított levelekkel árulta be férjénél. Mások azt mondták, hogy Francesco megunt a feleségét s azért ölette meg, hogy mást vehessen el. A főnmaradt pöriratok azonban kétségtelenné teszik, hogy nem közvetlenül politikai, hanem családi okokból szövődött családi drámával állunk szemben. A férj, a ki bánásmódjával feleségét elidegenítette magától s eladdig a Gonzaga-politikát nem abban az irányban vezette, mint azt apjáért bosszút lihegő felesége kívánta, a házasságtörő asszonyon — mert megvallotta hibáját — véres bosszút állott. Nem tudott sem megbocsátani,

¹⁾ A pör iratai megvannak a mantovai levéltárban. U. II. 6. jelzet a. Kissé költőileg, de szépen feldolgozta Cibrario: Opusculi Storici e letterarii editi ed inediti. Milano 1835. Rövidebben Della economia politica del medio evo I. 312—318. Archivio storico VII. Notizie storiche topografiche della città di Mantova 115. — Volta i. m. — Chronicle Placentinum Muratori (régí kiadás) XVI. 553. s. Ann. Mediol. u. o. 814—815. — Platina i. m. 205. s. kk. — Maffei i. m. 725. l.

sem ölni, tehát a bíróságra bízta a bosszút. Ekkép vált azután közügygé legbelsőbb családi ügye.

Krónikás beszéli,¹⁾ kit adatokkal nines módunkban ellenőrizni, hogy kegyetlen bosszúja után a periratokat megküldötte Gian-Galeazzonak. Tény különben, hogy Gonzaga Ferencz Milanó urával — noha a közvélemény ugyancsak Gian-Galeazzot tartotta Ágnes tragikus vége igazi okozójának,²⁾ — még 1391 november 24.³⁾ jó lábon állott, a ligát fűntartotta vele, s kitartott mellette 1392-ig.

Gonzaga Ferencz
& Visconti Gian-
Galeazzo.

Megkötöttnél a béke, 1392-ben Gonzaga Ferenczet eddigi magatartásával ellentétben Visconti ellenségeinek táborában látjuk. Mi az oka e változásnak? A véres bosszú fölött való megdöbbenés, búskomorság — mely a krónika szerint elfogta, vagy talán észrevette, hogy Visconti Mantovát — mint amúgy is biztos prédát addig ugyan nem bántotta, de most végre rá fog kerülni a sor? A lélektani okok ugyan supponálhatók, de igazoltnak csak azt az indokot láthatjuk, hogy midőn Gonzaga 1392 elején politikai körutat tett Rómában, Pisában, Bolognában, Ferrarában s Riminiben, Viscontit illetőleg teljesen fölnyílt a szeme és 1392 ápril 11-én ő is belépett abba a ligába, mely Gian-Galeazzo ellen Firenze vezetése alatt szervezkedett.⁴⁾ Valószínű tehát, hogy lélektani és politikai okok egyaránt hozzájárultak, hogy az addig Visconti-pórázon járó Gonzaga most a leghevesebb Visconti-ellenfélle lőn.

A mily híve volt azelőtt Gian-Galeazzónak, oly erősen tartotta most a szövetséget a többi olasz állammal — ellene. Felhasználta minden alkalmat, hogy árthasson neki. Csakhogy Visconti erős ellenfél, hisz Itáliának akkora Gian-Galeazzo volt a leggazdagabb fejedelme. Állama kitűnően van szervezve, hadserege hű, mert pontosan fizeti. Évi rendes jövedelme állítólag 1.200.000 arany forint, a rendkívüli 800.000 arany forint.⁵⁾ Lányának, Valentinának, kit Gonzaga Ferencz kísért nászut-

¹⁾ Volta i. m. II. 67. Ágnesről csak egy, Alda nevezetű leánya volt, a kit Francesco da Carrara vett el feleségül.

²⁾ Sismondi is a krónikások nézetét vallja. VII. 372. l.

³⁾ Osio i. m. 303. l.

⁴⁾ Sismondi i. h. 373. l. j.

⁵⁾ Corie i. m. 206—208. l. Muratori T. XVII. 806. nyomán.

jára, valósággal mesés hozományt adott: 400.000 aranyat készpénzben, 68,858 arany forint értékű ékszert és 1667 párisi márka súlyú ezüstneműt.¹⁾ Az összes fejedelmek közt ő neki volt legtöbb pénze és katonája.

Latra kell vetni s magyarázni ezt a körülményt, mely a római-német imperiumnak az olasz államokkal való azon korbéli magatartására nézve elsősorban jött tekintetbe.

IV. Károly császár halála után a birodalmi befolyás Venzel király, az Olaszországban tulajdonkép árnyékká lett. Venzel király, az utód, a ki Rómába való utazását már 1379-ben elhatározta, de uralkodása folyamán egyszer se vitte végbe, azon kezdte olasz politikáját, hogy 1383-ban unokatestvérére, Jodok morva őrgrófra bízta az olaszországi vikáriátust. Ennek a vikáriátusnak azonban nem volt valami nagy fontossága, mert Jodok nem jött Itáliába és az olasz államok azt tették voltaképpen, a mit akartak. Visconti, a ki megerősítette magát a birodalmi vikáriátusban, »vezetett«, a többi olasz állam pedig a német birodalom dolgairól legfőlebb annyit tudott, hogy Venzel itáliai útját ismét emlegették, elhalasztották, vagy újra szóba hozták. Ez az a »vörös fonál«, mely az akkori diplomáciai tárgyalásokon végig vonul. Gian-Galeazzonak azonban módjában volt, hogy Venzel udvarának állapotáról s annak összes viszonyairól pontosan értesüljön s azért összes olaszországi terveit a nélkül hajtotta végre, hogy Venzel ebbeli magatartásával vagy hozzájárulásával törődött volna. Midőn azonban Padova elesett a pupátság és gyámoltalanság egyik végletétől a szenvedélyes fellobbanás másik végletéig menő Venzel is figyelemmel kezdett lenni a milánói hatalom terjeszkedésére. 1389-ben újból kinevezi Jodokot öt évre Olaszország generális vikáriusának, vagyis képviselőjének, de fenntartja magának újból a Viscontival való közvetlen tárgyalás jogát. Midőn Padovát 1392-ben elvesztette, Gian-Galeazzo politikája új irányt vett. Egyelőre nem tudván elérni azt a célját, a melylyel Firenze Venzel királynál meggyanúsította, hogy t. i. az itáliai királyságra tör, birtokainak törvényes jogcímét azzal akarta megerősíteni, hogy vagyonának megfele-

Venzel király
Róma.

¹⁾ U. o. 266—268. l.

lőleg adja meg neki Venzel király a birodalmi hercegi méltóságot. Ez ügyben már 1394 óta folytak az alkudozások, míg 1395 május 11-én a folytonos pénzhányban szenvedő Venzel 100,000 arany forintnyi illeték lefizetése mellett tényleg fel is ruházta e méltósággal őt és családját. Ugyanezen évi szeptember 7-én Venzel király követe, Chaustniki Benes, elvitte Milanóba a hercegi oklevelet s a jelvényeket.¹⁾

A beiktatás fényes ünnepélyek kíséretében folyt le, melyre Gian Galeazzo mindenkit meghitt, csak — Gonzaga Ferenczet nem. Mantova ura e mellőztetésen annyira megbosszankodott, hogy — a mint állítják — ekkor hagyta el czimeréből a a Visconti-kigyót.

Gian-Galeazzónak birodalmi kitüntetése rendkívül rossz hatással volt a többi olasz államra. Venzel körében mintha érezték volna, hogy ez lesz az eredmény, ezért — ha igaz és kronologailag pontos a krónikások följegyzése — már e kitüntetés megelőzőleg jártak Venzel követei az egyes olasz államokban s ezek részére is ígértek egyes címeket, nehogy úgy fogják föl a dolgot, mintha Visconti kitüntetése ellenök volna irányozva. Beszélk, hogy Mantova és Carrara már-már hajlandók voltak bizonyos pénzösszeget ilyen címekért följárni, de a firenzeiek tiltakoztak ellene, jól ismervén Venzel király gyöngeségét és ígéreteinek értéktelen voltát.²⁾

A politikai helyzet tehát 1394—5-ben úgy állott Olaszországban, hogy egyfelől Visconti Gian-Galeazzo, mint immár birodalmi herceg, rangra nézve az első állást foglalja el, de a többi olasz állam egymással szövetségben, melyhez IX. Bonifác pápa is csatlakozott, éles ellenzékkel formál Milánóval szemben.³⁾

Gonzaga Ferencz a politikai helyzet ilyen alakulásával szemben természetesen megragadott minden eszközt,

¹⁾ Muratori Ann. Med. XVI. 824. — Palacký i. m. 107. l. — A beiktatás — vörös hercegi biretummal — 1395 szeptember 5-én, mások szerint 7-én történt nagy, húsz napig tartó ünnepséggel. Muratori Cron. Plac. XVI. 557. l.

²⁾ G. Cittadella i. m. 261. l.

³⁾ Cronaca di Ser. Guerriero da Gubbio Muratori XXI. P. IV. 31. l. 35. sor. új kiadás.

a melyet Visconti ellenében fölhasználhatott. Ez irányban a Zsigmond magyar királylyal való szorosabb érintkezés látszott leginkább célravezetőnek. S ezzel közeledünk Arminius Pál kiküldetése alapokához.

A Luxemburg-házbeli öt férfi: Venzel római, Zsigmond magyar király, Jodok és Prokop morva örgrófok és János görilitzi herceg atyafiságos jóindulata egymás iránt soha sem nyilatkozott meg egyetemenlegesen. Zsigmond Venzel helyzetének tarthatatlan voltát már 1393 december 18-án észrevette s Znaimban szövetségre lépett Jodokkal, Albert osztrák herceggel és Vilmos meissenai örgróffal — mindenki ellen »a római szent birodalmat kivéve«. ¹⁾ Pedig ez alig egyenesen Venzel ellen irányult. Zsigmond a könnyen hajlítható Venzelt e szövetség megkötése után Prágában meglátogatta (1394. febr.) s azzal akarta megnyerni, hogy azon esetre, ha fiörökös nélkül találna meghalni — Venzel kövesse őt a magyar királyi székben.

Alig hogy Zsigmond Prágából eltávozik, Jodok örgróf elfogja Venzelt (május 8-án) s csak augusztus 1-én sikerül János öcsének őt kiszabadítani. Az a kérdés, hogy tudott-e Zsigmond előzetesen az elfogatás tervéről, s volt-e tevételes része benne? Sokan gyanítják, de nincs rá bizonyosság. Mi azt hisszük, hogy Zsigmond mindenesetre felhasználta bátyjának fogása utáni érzelmes hangulatát, s mint jó testvér, érdekeinek előmozdítását ígérte neki. Erre kettős oka volt. Egyrésztől magyar szempontból a török-ellenes európai segély eszméje foglalkoztatta, s másrésztől kezébe akarta venni Venzel megkoronáztatását, az egyházszakadás megszüntetését, az itáliai ügyek intézését, mindezt — természetesen a maga érdekében.

Venzel itáliai útja tekintetében már 1394 szept. havában tett lépést Zsigmond Velenczében s az volt a szándéka, hogy majd ő kíséri bátyját. Ezzel az a terve volt, hogy a Venzel örökségét, vagyis az imperiumot még bátyja életében biztossítsa a maga részére. Az akció 1394—5. indul meg, kapcsolatban Kanizsai Miklós és Szepesi János kiküldetésével. E küldöttségnek nemcsak az volt a célja, hogy a török ellen

¹⁾ Pelzel, Aschbach. Palacký III. l. 71., Deutsche Rtag Akten: 377—414. l.

nyújtandó segítyt kieszközölje, hanem hogy Zsigmond érdekében puhatolódzék is a különböző európai udvaroknál.

* [Legelőbb össze kell tehát állítanunk a török segedelem érdekében folytatott tárgyalásokat.

Török-ellenes
liga.

A török-ellenes nagy szövetség egyik alapfeltétele az olasz államok megnyerése volt. Elsősorban is Velenczét kellett tényleges szerepre bírni, a mi nem volt könnyű feladat, mert a köztársaság tudvalevőleg egészséges reálpolitikai szempontokból ítélte meg a felmerülő kérdéseket.

A Velenczével való tárgyalás akkép indult meg, hogy Frangepán János horvát bán 1393 április havában elküldte embereit a köztársasághoz. Ezek urok nevében fölszólíták a velencei intézőket, hogy lépjenek szövetségbe a magyar királlyal a török ellen, s ha erre hajlandók, ő (Frangepán János) a közvetítésre ajánlkozik, nem kételkedvén, hogy a magyar király azután a szövetség megkötése céljából elküldi követeit. A köztársaság igen udvariasan fogadta a bán embereit, április 29. kelt válaszában hangsúlyozta is azt a dicséretes buzgalmat, melyet »Magyarország és koronája tiszteletének és állapotának megóvása« tekintetében kifejt, — *de*, mert ők is hasonló érzelmekkel viseltetnek Magyarország és koronája iránt, szövetséget, ligát nem látnak szükségesnek. A hányszor a királynak valamire szüksége van, s őket ez irányban megkeresi, rendelkezésére állnak. »Határtalan köszönettel« utasították vissza a bánnak úgy látszik a saját kezdeményezéséből tett ajánlatát.¹⁾

Zsigmond király azonban nem szünt meg Velenczét ama tényezők közé sorolni, melyekre törekvéseiben számított. 1394-ben, midőn Venczel bátyjával megegyezvén, német birodalmi igényeit is fölvetette programjába, követséget küldött a maga és a királyné nevében a köztársasághoz. Ezek a köztársaságtól »tanácsot, segedelmet és jóindulatot« kértek, mint-

* [] jelbe foglaljuk azokat az elemző kitéréseket, melyekben a követjelentés egyes adatait, vonatkozásait s az előforduló személyeket bíráljuk s magyarázzuk. Elismerjük, hogy az ily közbevetések az előadást nehézkessé teszik, de így nem marad magyarázatlanul egy vonatkozás sem, s ily elemzéseknél ez a fő.

¹⁾ Mon. Slav. Merid. IV. p. 305—306. l.

hogy urok a törökök betörése következtében nagy hadat szándékozik ellenük indítani.

A köztársaság szept. 6-án azt feleli, hogy a király úgy ebben, mint mindenekben oly bölcsen jár el, hogy ők ennél jobbat úgy sem tudnának ajánlani, s fényes diadalt kívánnak neki.

A mi azonban a segedelmet illeti, nézetök, hogy erre felhivandók a többi fejedelmek is, mert ők magokban nem nyújthatnak elegendő segítyt. Ők a magok részéről azután minden telhetőt megadnak.

A mi Zsigmondnak abbéli megkeresését illeti, hogy legyenek jóindulattal és kedvezéssel a császár iránt, a ki megkoronáztatása céljából Itáliába érkezend s a kit ő, mint testvére is kísérni fog ez alkalommal, arra azt felelik, hogy ez az elhatározásuk a császári méltóság öregbítésére szolgál, ennek csak jó eredménye lehet, s ők készek tiszteletteljes fogadtatásukra.¹⁾

Zsigmond királynak ez a követsége a magyarországi védelemnek csak azt a stádiumát jelzi, midőn a török becsapások ellen a saját erejéből kívánt föllépni. A folyton megújuló beütések, az oláh határszártól Dalmáciáig, önkéntelenül is megérlelték benne azt a gondolatot, hogy a török hatalmat csakis európai fegyveres koalícióval lehet megtörni. Ezt a koalíciót igyekezett létrehozni a magyar diplomácia. Közvetlenül a bizánczi császárt — II. Manuelt — érdekelte első sorban a szövetség, minélfogva követek már 1394 december 23-án sürgette a köztársaság választát.²⁾ Neki azt felelték, hogy addig, míg Franciaország, Burgund s Magyarország követei meg nem érkeznek, választ tőlök nem kaphatnak.

A magyar követség azonban csak 1395. márczius elején ért Velenczébe. Burgundia marsallja, Guillaume de la Tremouille, már vízkeresztre várta őket, minthogy velök együtt akarta a liga ügyét a signoria elé terjeszteni.³⁾ A köztársaság hiában kérte, hogy várja be Zsigmond követeit. Január 21-től

¹⁾ Mon. Slav. Mer. i. m. 336. l.

²⁾ U. o. 338. l.

³⁾ Mon. Slav. IV. 338. l.

febr. 4-ig várt ugyan rájuk, de aztán elutazott, miután a köztársaság mindenképpen biztatta.¹⁾

A magyar követség, melynek tagjai voltak: Kanizsai Miklós királyi tárnokmester²⁾ és Szepesi János zágrábi püspök, csak február hó végén érkezett Velenczébe. Megérkezésökhöz nagy fontosságot tulajdonított a velencei tanács. Nemzetközi követjárás volt ez, mely a »világ különböző részeibe« küldetett, hogy a török ellen megmozgassa a kereszténységet. Legelőbb Velenczébe vezetett az úttok, mint »különös és kiváló barátjokhoz«. A tanács meg akart tudni mindent, hadd hallja a királyok szívének belső gondolatait. A köztársaság, tekintve az ügy komoly és fontos voltát, kész belemenni a szövetségbe, célravezető, becsületes eszközökkel. Ez okból a követekkel megindítják a tanács részéről a tárgyalást.³⁾

Öt nappal az elhatározás kelte után: márczius 10-én a titkos tanács bizottmányában tárgyalásra került a magyar király kívánsága. A követek, a kiknek másfelé is kellett menniök, határozott, nyílt választ kértek. Előadták, hogy a törökök átkelésének megakadályozására huszonöt hadigályára van szükség s a hadiköltség havonként 35—40 ezer aranyat tesz.

Velencei részről őszintén kijelentették, hogy számos kereskedő polgártársok tartózkodik török területen, a hol biztonságban élnek s jól bánnak velök, azonfelül a törökökkel szomszédos birtokaik lakosai jelenleg békességben vannak velök, s ezek, az állapotok megváltoztával kétségtelenül mind kárt vallanak. Mindazonáltal a kereszténység általános érdekét tekintve, azon esetben, ha Burgund, Franciaország s Anglia uralkodói⁴⁾ a király felhívásának szintén eleget tesznek, készek a törökök átkelését megakadályozó hajóhad egynegyed részének kiállí-

¹⁾ U. o. 339. l.

²⁾ »Magistri tavarnicorum nostrorum... tunc ad regem Francie et cetera loca Italie in arduis nostris et regni nostri agendis et legationibus per nos destinatis. Tehát a király és az ország ügyében küldte ki. Zsigmond kir. 1401. február 17. adomány-leveleiben. Sopron vm. tört. I. k. 545. l.

³⁾ Mon. Slav. IV. 339—340. — Acta Ext. III. 760.

⁴⁾ Merész Fülöp burgundi herceg (1341—1404); Lajos Orléans hercege (1371—1407); János, Lancaster hercege (1340—1399).

tását elvállalni, tehát ha 25 hadigályáról van szó, hatot, ha húszról, akkor ötöt s mindezt a saját költségekre, mely havonként 8000 aranyra tehető. Kikötik azonban, hogy a király zárja el a dalmát kikötőket minden ellenséges szándékú hajó elől, valamint ők is elzárják a magokéit.¹⁾ Abban az esetben azonban, ha Zsigmond nem ér czélt Franciaországban és Angliában s csak a lengyel király, Ausztria hercege s Bosznia királya állanak melléje, »készek oly módról gondoskodni, mely az anyaszentegyház tekintélyével, az ő érdekekkel s e jámbor vállalat céljával megegyeztethető.«²⁾

A köztársaság tehát attól tette függővé közreműködését, hogy a többi hatalom mit határoz.³⁾ Erre a magyar követek: a jeleztük Kanizsai Miklós tárnokmester (János fia) és Szepesi János elutazván, legelőbb Padovába mentek, a hol Carrara (II.) Ferencz (Novella 1390—1405.) herceg nagy pompával fogadta őket.⁴⁾ Innen Mantovába⁵⁾ indultak s onnan a többi olasz államokba, jelesen Milanóba s Franciaországba, a hol küldetésök fényes sikerrel járt.]

E követjárás folyamán kezdődik a Francesco Gonzaga szereplése, melyről Armaninis jelentéséből értesülünk. Ugyanis megtudjuk tőle, hogy 1395 márczius havában Kanizsai Miklós és Szepesi János Velenczébe jártakor, Mantova ura felajánlta nekik szolgálatát. Bármilyen célja legyen Zsigmondnak Itáliában, Gonzaga Ferencz rendelkezésére bocsátja a saját hadseregét, szövetségeseit, szóval a Visconti-ellenes ligát. Teljesen érthető Gonzaga ígérete. Ő, a ki időközben a híres Pandolfo Mala-

Gonzaga Ferencz
követjárásának
előja.

¹⁾ Mon. Slav. Mer. IV. 340—342. l. — Acta Extera III. 761. l.

²⁾ U. o. 342—343. l. márcz. 12.

³⁾ Később Velence a maga módja szerint helyt állott az ügy további fejleményeiben. V. ö. Mon. Slav. Mer. IV. 359—361. l.; 363. l. apr. 11. négy gályát küldenek, ezek jul. közepétől aug. közepéig várják a király seregeit, pénz dolgában óvatossak, 373—376., 386—388., 393—399., 398—400.

⁴⁾ Giambattista Verci: Storia della Marca Trev. II. 259—260. l. — Padovában congressus 1395., melyen a pápa, s az olasz hatalmak követi megbeszélnek a török elleni hadjárat ügyét. Aug. 20. Giovanni de Gubbio Bellunoban apost. levéllel áll elő s kereszties háborút prédikál. Verci XVII. k. 208. l.

⁵⁾ Függelék. IV.

testa leányát, Margitot, vette el feleségül,¹⁾ Riminivel lépett szorosb viszonyba. Gian-Galeazzo ellenséges indulatának az élet leginkább érezte és Zsigmond királyban látta megmaradása biztosítékát.

A követek tudomásul vették ez ígéretet s Gonzagának azt mondták, hogy Zsigmond király, a mint a hadjáratból visszatér, Csehországba megy s Venzellel — »rendet csinál«. Zsigmond ezt akkor már tudta, mert akcióját előre kiszámította, s követei ebben az irányban dolgoztak.

Francoziaországból jövet Kanizsai és Szepesi újból Itália felé tértek vissza. Gonzaga megtudván tőlük, hogy Zsigmond országa határán van, úgy számította, hogy november elejére Budán lesz. Ezért sebtében elküldötte követét s biztos tudomása lévén Zsigmond vadászszenvedélyéről, értékes vadászkutyákat és madarászhalókat adott ajándékkép útjára.

A követnek gyorsan meg kellett tudni a király intencióit: mik a tervei bátyjával s mikorra várható Csehországban valamely változás. Utasították, hogy minden áron beszéljen a királlyal, nyerje meg tanácsosait s a fontosabb hírekről külön futárral értesítse küldőjét.

Igen természetes, hogy Zsigmond tervei kivitelében Mantova csak egy láncszem szerepét játszotta, s viszont az is bizonyos, hogy addig, míg Zsigmond csak közvetve elegyedhetett a birodalom ügyeibe, a felső olasz államok nem bíztak benne annyira, mint most, a midőn meghallották, hogy — *valamire* készül. Ez nem lehetett egyéb, mint vagy a Venzel letétele, vagy a — császári vikáriusság. Gonzaga követküldésének tehát más célja nem lehetett, mint hogy segítse őt és szomszédait Visconti ellen és ezért ő és társai rendelkezésre állanak úgy a birodalom, mint az egyházszakadás megszüntetésére tervezett összes ügyekben és a török ellen is nyújtanak segítyt.

Ebben a tekintetben van e jelentéseknek nagy érdekük, mert Zsigmond birodalmi terveit világosabban tüntetik föl, mint ahogy eddig tudtuk.

¹⁾ Volta i. m. Lelkifurdlásában ekkor állítólag eltörölte a házasságtörésre kiszabott halálbüntetést. Krónikás beszéd. Második feleségével sem volt szerencsés; 1399. február 28. halt meg pestisben.

III. FEJEZET.

De Armaninis Pál útja Mantovától Badáig. — Zenggi rév. — Zsigmond király itinerariuma 1395-ben. — Zsigmond király boszniai diverziója. — Nagy-Olaszi. — A követ Szepesi János zágrábi püspöknél. — Szepesi János életrajzi vázlata. — Buzzacarini Lajos Padova követe. — Kanizsai János primás és Stibor vajda.

Gonzaga Ferencz követe, — kit a de Armaninis vezeték-név elhagyásával ez elemzésünk folyamán, a rövidség okáért csak Pálnak vagy Pál úrnak nevezünk — 1395 október közepe táján indult útnak Mantovából. A követ — első jelentésében ¹⁾ — ugyanis azt írja, hogy Budára november 11-én érkezett és hogy útja folyamán sehol sem késedelmeskedett. Hogy mily úton indult el Mantovából, nem írja. Csak azt tudjuk, hogy a magyar követjárások rendes útját választotta,²⁾ a mennyiben Zenggben ért legelőbb magyar területre.

Mantovából Zenggbe menet, két úton mehetett. Utazhatott szárazon is *Chioggiáig*, a hol tengerre kellett szállania, de választhatta a Pón való dereglyés alkalmatosságot is. Ha az országútra ment, akkor a *Mantova—Castel a' Ario—Nogara—Sanguinetto—Cerea—Legnago—Montagnana—Este—Monselice* vonalán a Canale di Pontelungáig ért s annak mentén jutott Chioggiába. Ez az út 130 km. Gyalogember, sebesen, pihenés nélkül, 24 óra alatt is megjárhatja, lovasnak lépésben menetelve 21 óra, ügetésben 10, vágásban 6 óra kell. Minthogy azonban a követ a király számára értékes kutyákat vitt ajándékba, miknek őrzésére és gondozására nagy gondot kellett fordítani; azonfelül lovas és gyalog kísérők is részt vettek útjában, bátran számíthatunk tehát 2—2½ napot a mantova-chioggiai útra. Választhatta azonban a vízi utat is, a mennyiben dereglyén levitethette magát a Pón, melynek esése 17 m. s a 152 km. távolságot véve *Chioggiáig, megszakítás nélkül* az út 16 óra alatt is megtehető, ámde átszállással, pihenéssel ebben az irányban is megtarthatott két napot az út.

¹⁾ Függelék IV.

²⁾ Erre jártak a követek. Acta Ext. III. 18., 297. l.

De Armaninis.
Pál útja Mantovától Budáig.

Chioggia volt akkor a fő átkelő helye azoknak, a kik Zenggbe igyekeztek. Kérdés, hogy követünk előre jelezte-e útját s Chioggiában készen várta-e már a vitorlás, s vajjon nem kellett-e várakoznia, míg hajója elindulhatott. Megeshetett ugyanis, hogy egy napig várta az alkalmatosságot. Föltevé, hogy kedvező szél fúj, az átkelés Chioggiától Zenggrig körülbelül 24 óráig tartott. Jó széllel a hajó a (1852 m. számított) 140 mf.-nyi távolságot — óránként 6 mf. haladva, — ennyi idő alatt befuthatja. Ha a szokottnál kedvezőtlenebb időtartamba került volna követünk átkelése, erről jelentésében minden bizonnyal megemlékezik. Minthogy azonban Zenggbe érkezését csak röviden említi, szerencsés átkelése volt.

Zenggi rév.

[A zenggi rév, a magyar középkori kiviteli forgalomnak úgyszólván egyetlen ki- és beviteli kikötője. Kiviteli cikkek a magyar belföld nyersterményei, réz, fa, viasz, stb. beviteli főbb cikkek: olasz kézműárúk, divatszickek, levantei fűszer, déli gyümölcs; csemegebor. A bevitt főleg Velence irányította, melynek már 1275 óta (tehát csakhamar Zenggnak a Frangepánok részéről történt megszerzése után) kereskedelmi képvisellete, konzulátusa volt, mely az ottani, jobbára velencei illetőségű nagy exporteurók érdekeit képviselte.¹⁾ Azonban nemcsak a velencei, hanem a dalmát helyi és átkelő forgalom is alimentálta Zengget. Raguzába már 1248 óta szállítottak épületfát Zenggből. A XIV. század második felében a magyarországi rézkivitelnek nagy volt a jelentősége Zenggre nézve,²⁾ kivált midőn Velence a Giovanni Portinari firenzei polgár vezetése alatt álló magyarországi rézművelő szövetkezettel 1385. április 3-án a rézfinomításra nézve kartellt kötött, Zengg volt a kiviteli bázis.³⁾

A mi a kikötő közlekedési szempontból való használhatóságát illeti, az annyira mélyvizű, hogy — a múlt század

¹⁾ Szervezetéről Acta Extr. III. 70., 71. l. Cataloniának is volt konzulátusa. Jireček K.: Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte. Bécs, 1899. 73. j. A legvagyonosabb zenggi ember akkora az előjáró: Benvenuto fia Tamás, a ki 1393 feb. 22-én 10.000 forintért megvette a zágrábmegyei oklcsi kir. várat, Galgóczi ltár. A Bevenyödi-Bevenyud es. további nemzékrendjét Laszowski közli a Vjestnik II. 56—59. l.

²⁾ 1366. Acta Extera III. 297. l. Raguzát illetőleg Jireček i. m.

³⁾ Acta. Ext. III. 574. l.

elején már alkalmazott — 10—12 nagyobb típusu hajó is elfért benne. Annál szabadabban mozoghattak benne a középkori kisebb hajók. Azonfelül, mint a rév előnyös tulajdonságát kell megemlítenünk, hogy az átrakodás, czölöphidakon át, közvetlenül történhetett a hajókra, nem úgy, mint a fiumei révparton, a hol az átrakodás kisebb hajók közvetítésével történt.¹⁾ Zengg fejlődésének azonban a természet vetett gátat, mert a hajdankortól az újkorig általánosan hirhedtté vált gyakori bőra-viharai, telenként a hajók befutását gyakran teljesen lehetetlenné teszik. E szőlvész oly erővel tör elő a vratniki hegyszakadékból, hogy sokszor benyomja az ablaktáblákat. Az embereknek ilyenkor a házakba kell menekülniök s a tereken át köteleket kell feszíteni, hogy rajtok a közlekedést lehetővé tegyék. Már kisebb bóránál is a hajóknak Arbe alá vagy Porto-Réba kell húzódnok, hol sokszor heteken át vesztegelnek, mielőtt bejöhetnének. Ezek a körülmények fennállottak a középkorban is. Védelmi szempontból nagy előny volt e nehéz megközelíthetőség. A zord természet a polgárságot s a marczone — régtől fogva kalózkodásra hajlandó — hajós-népet minden támadás ellen megedzette.

Hogy a középkorban ily jelentőségre tehetett szert, azt Zengg főleg annak köszönheti, mert akkor Fiume nem tartozott Magyarországhoz, hanem a krajnai kisméretű helyi forgalmat közvetítette. Nem szabad azonban megelégednünk a kereskedelem történetének arról a tünetéről, hogy a tengeri forgalom mily konzervatív. Nagyon sok ideig tart, míg a kedvezőbb földrajzi fekvésű, de nem jó kezekben lévő kikötők jutnak túlsúlyba a protegált és ügyesen szervezett, kedvezőtlenebbül szituált forgalmi révekkel szemben.

Kétségtelen, hogy a Frangepánok, mint Zengg urai s a belső országrésznek birtokosai, már a saját érdekében is mindent elkövettek, hogy Zengget hozzáférhetővé tegyék s a keres-

¹⁾ Fest Aladár: Az adriai tengerhez vezető utaink. Földr. Közl. 1895. — Fiume kereskedelme a középkorban, Budapest, 1895. — Fiume földrajzi helyzetéről. Földr. Közl. 1897. Ugyanese Fest Aladár barátunk figyelmeztetett Rauchmüller F. 1831-ben József nádorhoz, a magyar-adriai tengeri forgalom szárazföldi és vízi utai tekintetében intézett emlékiratára, melyben a zenggi kikötő előnyeit és hátrányait fejtegeti.

Előindulás
Zenggből.

kedelmi forgalmat összes vonatkozásaikban megkönnyítsék. Ezért forrott egybe Zengg-Modrus és a Frangepánok története.]

A mantovai követ még sohasem járt Zenggben. Kisérői között sem volt ember, a ki előzetesen útbaigazította volna az utazás egyes körülményeiről. Azt hitte ugyanis, hogy már Zenggben nyílik alkalma jó magyar lovak vásárlására s az olasz utakhoz hasonló kitűnő országúton csakhamar beérhet Budára. Nagyot bámult a jól táplált, nagy, gömbölyű farú olasz lovak látásához szokott követ, midőn apró „gebéket” (rozás) vezettek eléje. [Ezek az apró illyr teherhordó, hitvány külsejű, de győzős lovak közvetítették már a rómaiak idejében is a dalmát parttól a Száva vonaláig irányuló forgalmat. Teher szállító lovas karavánoknak nevezhetjük az effajta közvetítést, melyről megjegyezzük, hogy a római császárság idejében szervezve volt a szállításnak e módja s a hajcsárok állapota is. Albániában s Makedoniában manapság is megtaláljuk ez ősi rendszert, mely Boszniában is fennállott, míg a vasuti hálózat meg nem nyílt.]

Nagyon értjük, hogy a zenggi hajcsárok felhasználták a követ tapasztalatlanságát s a lovakat — szerinte — háromszoros áron sózták rá. A követ azért is panaszkodik, hogy a vállalkozó vezetők, a kik állomásonként váltakoztak, szintén sok pénzébe kerültek. Az ily tömeges utazás alkalmával ugyanis szerződni kellett a vállalkozóval, a ki az egyes vidékek nyelvén beszélő s a helyi szállásokat ismerő vezetőket s a lovakat bocsátotta rendelkezésre. A vállalkozó — a megegyezés létrejötté után — mintegy az utazás és indulás biztosítékaként foglalót adott az utasnak.

A szerződést Zenggben a Zágrábig terjedő útra kötötte meg a követ, a ki maga lóháton utazott. A málhákat s a vadászhalókat lovakra rakták. A kutyákat főpeczérjük Cecchino (Francesco) di Cesena gondoztá, s gyalogosan vezette.

[Zenggtől Zágrábig két út vezetett. Az egyik Perna-Krupa-Bihácsig húzódott, s azután Topusko-Steničnjak-Zágrábig haladt. A másik országút iránya a II. Józsefről nevezett Josephina-műúttal vág össze, minthogy a szintér viszonyai csak ebben az irányban engedik meg a közlekedést. Ennek a Zágrábig vezető 167 km. hosszú útnak első szakasza, mely

szakadékok oldalán nagy kanyarulatokban a *vratniki* hágóig ér. Itt volt az első vámállomás.¹⁾ A *vratniki* hágótól a fennsík csekélyebb emelkedésű hegyei között *Brinje*²⁾ és *Žutalokva* helységeket érintve az út második szakasza a 878 m. magas Kapella hegység hágójára ér, a honnan *Felső-Modrusra*, ugyancsak a Frangepánok vámszedő állomásán át vezet. Innen a Kapellahegység lábánál a Mreznica völgyét követi *Josipdolig* az út, s Zágrábig nagyobb akadály nélkül halad.

Karavánunk legalább 48—50 órát menetelt Zágrábig. Magános lovasember, óránként 7 km. ügetve, 24 óra alatt elérhet Zágrábigba, sebesjárású gyalogos — egy percz alatt 75 cm.-nyi 115 lépést számítva — egyforma ütemben óránként 5 km.-t megtehet s így 32 óra alatt beérhet Zágrábigba. Ámde a mantovai küldöttség — a kutyákra való ügyelet miatt — gyakran pihent és ugyancsak gyorsan haladt, ha 50 óra alatt beért.]

Követünk Zágrábigba érve, írja, hogy nagyon eltörődve jutottak az első nagyobb városba. Átlátta, hogy kutyákkal s málhájával ily módon nem folytathatja útját; ez okból szekereket kellett számokra fogadni annyival is inkább, mert a főpeczér sem győzte gyalogszerrel az utat. Így aztán Zágrábtól kezdve Ferencz peczér is részint lóháton, részint szekeren ment.

Zágrábtól Budáig az országút³⁾ — írja követünk — vég- Zágráb-Buda. telen erdőségeken keresztül vezet. Az élelem mindenütt mód nélkül drága, minthogy a királyt utazásai alkalmával mindig nagy kíséret követi, mely az árakat fölveri. Követünknek, ki az apró olasz államokban járta alkalmával jó ellátáshoz, olcsó árakhoz volt szokva, bizonyára az ezredéve megmivelt lombard síkság jutott eszébe, midőn a zágráb-budai országút mentén csak erdőt látott. Nagy sietségében nem is jegyzett föl egyebet. Alig, hogy magyar területre ért, máris haza kívánczozott.

[Pedig kár, hogy az útról egyebet nem említ követünk; nem írja meg, hogy hol voltak az éjjeli szállások, milyen volt a közbiztonság. Csak azt tudjuk, hogy sokat fizettettek vele. Felső-Olaszországban, a hol úgy az átvonuló nagy kereskedelmi, mint utazó-forgalom a szálló vendéglőknek nagy választékát

¹⁾ I. Libri Commen. III. X. 78. l. Velenze.

²⁾ Második vámállomás. U. o.

³⁾ I. libri com. I. k. VIII. 324. l.

hozta létre, a természetes verseny szabályozta az árakat. Az egyes városi középpontok Itáliában közel esvén egymáshoz, a campagnának is városias színezete volt. Nálunk a Buda felé irányuló déli forgalom ugyan nagyon élénk volt, de a meszszebb vidékekről utazó kereskedők, — ismervén a helyi viszonyokat, — magokkal hozták az élelmet s nem szorultak az országút menti fogadók (herberg) ellátására. Úri ember pedig nem szállott vendégfogadóba. A magyar életmód — kivált a vidéken — fölötte egyszerű volt, s nagyon értjük, hogy a követ különleges rendelkezéseit csak jó pénzért teljesíthették. Honnan vegyen az amúgy is gyéren lakott vidéken eléggé fogadós mindennap húst? Pedig az akkori jómódú olasz nem szerette a bőjtöt.

Bizonyos tekintetben dicséret, hogy nem panaszkodik a közbiztonság miatt. E részben állapotaink nem voltak rosszabbak a nyugateurópai államok hasonló viszonyainál.¹⁾

Követünk nem említi, hogy milyen irányban haladt Buda felé, Varasdnak ment-e, vagy Légrádnak? Minthogy nagyon sietett, nem is utazhatott Varasd felé, melyet — mint kerülőt — legfőljebb akkor választhatott volna, ha a légrádi út akkor véletlenül járhatatlan volt. Mi is csak mint eshetőséget emlíjük ezt az utóbbi körülményt, mert világos, hogy a rövidebb úton ment.

Az a kérdés immár, hogy mennyi idő alatt jutott el Pál úr Budára. Ismeretes, hogy a zágráb-budai országút hossza 383 km. Lovasember átlag nyolcz órát ügetve (percenként 140 lépést) vagy erősebb lépésben egy hét alatt kényelmesen megjárhatja, gyalogos 12—15 nap alatt, napjában nyolcz órát haladva. A mi követünk — ismételjük, hogy nem időzött sehol — Zágrábtól szekeren, lovon menve, 8 nap alatt megjárhatta az utat. E szá-

¹⁾ Az angol XIV. sz. viszonyokra nézve idézhetjük J. Jusserand: La vie nomade et les routes d'Angleterre au XIV. siècle. Paris, 1884. vázlatát. Felhossa a királyi utazások alkalmával kifejtett fényűzést. III. Edward király idejében egy diszkoesiért 1000 livret, tehát 600 ökör árát kapta a mester, a ki készítette. A praktikus kereskedő gyorsan utazott, a szegény ember gyalogszerrel. 1331-ben két fellow s a merton kollegium gardenje 4 szolgálával tél idején Oxfordból New-Castlebe ment lóháton. A vendéglős számlája szerint egy vasárnap pl.: kenyérért fizettek 4 denárt; sörért 3, borért 1 $\frac{1}{4}$, húsért 5 $\frac{1}{4}$, levesért $\frac{1}{4}$, gyertyáért $\frac{1}{4}$, tűzfiaért 2, ágyakért 2, lovak számlája 10 denár; összesen 28 $\frac{1}{4}$ denár.

mításunk szerint az utazási idő programja Mantovától Budáig — maximális közöket véve — ekkép állítható össze:

a) Mantova—Chioggia	2 $\frac{1}{2}$ nap.
b) Tartózkodás Chioggiában	1 $\frac{1}{2}$ »
c) Átkelés Zenggbe	1 $\frac{1}{4}$ »
d) Tartózkodás Zenggben	2 »
e) Zengg—Zágráb	3 »
f) Tartózkodás Zágrábban	1 »
g) Zágráb—Buda	8 »

Összes út kb. 940 km. 18—20 nap.

Pál úr tehát Mantovából október 20 táján indulhatott el s a jeleztük módon ért november 12-én Budára.¹⁾

Követünk e nagy sietsége kárba veszett. Budára érve, arról értesült, hogy a király május eleje óta nincs ott, hanem, majd emerre, majd amarra lovagol szerte szét az országban, nem lévén állandó tartózkodása seholsem. Értesülése megfelelt a tényállásnak, mert valóban Zsigmond király 1395. május hó 8. után indult el Budáról s július hava végétől eltekintve, még nem tért vissza.

[Január.	13. Brassó.
		14. »
	3. Keresztur.	18. »
	4. Keresztur.	19. »
	9. Székely-Udvarhely.	22. »
		26. Pozsony (?) MODL. 8040.
	Február.	

3. Nempch melletti sátor
(Moldvaorsz.) Egy Karácsonkőről Moldvában
keltezett oklevele a b.
Bánffy levéltárban.

Márczius.

7. Brassó.
9. Feketehalom.
10. »
11. »

¹⁾ Nagy Lajos király 1347. nov. 11. indult Esztergomból első nápolyi hadjáratára s decz. 9. ért Mantovába.

15. Szeben. (2) keltezéssel. Fejér X.
 16. » 2. 310.
 21. Pécs (?), hibás keltezés 14. Szikszó.
 Zichy Okm. IV. 593. 28. Ó-Buda. 20. I. 4049
 25. Kolozsvár. 31. Buda.

Aprilis.

4. Tur.
 6. Petrimonostora.
 17. Buda.
 19. »
 23. »
 24. »
 26. »
 28. »
 29. »

Május.

1. Buda.
 3. »
 4. »
 5. »
 8. »
 9. Szent-Lőrincz.
 13. Visegrád.

Június.

5. Püspöki.
 23. Esztergom.

Július.

1. Kimpolung.
 2. után: Hosszúmező mel-
 letti tábor.
 6. Hosszúmező melletti tá-
 bor. Szintén júl. 6-ról
 van egy oklevél: *Lipese*

Augusztus.

24. Monoszló, Orsova (Orswa),
 Szörény melletti tábor.
 (Mind egy napról.) 4064
 25. Dunai rév, Szörény mel-
 letti tábor.

Szeptember.

1. Esztergom (Tkalčić Mon.
 Civ. Zag. I. 360.)
 2. Esztergom.
 13. Szeben.
 14. »
 16. Szeben. Esztergom? (Gr.
 Csáky levéltár fasc. 31.
 no. 2.)
 21. Szeben. Esztergom? (Fe-
 jér X. 2. 313.)
 26. Meggyes.
 29. »

Október.

1. Nagy-Hatvan.
 2. Meggyes.
 11. Nagyvárad.
 12. Esztergom? (Zichy Okm.
 IV. 610.)
 13. Esztergom? U. o.
 15. Nagyvárad.
 17. Gömör (Gyömrő?)
 28. Visegrád.

November.

3. Visegrád.
 4. »
 5. Bács. Visegrád?
 11. »
 25. Buda.
 30. »

Deczember.

6. Buda.
 17. Esztergom.
 19. »
 20. »
 21. Esztergom.¹⁾

Budán azután követünk megtudta azt is, hogy a király Bosznia felé vonult. Menten elhatározta, hogy fölkeredik s táborában keresi föl a királyt.

Zsigmond király e bosnyák hadi útjának Bosznia királya — Dabiša István halála volt az oka.²⁾ A bosnyákok — a mint itt (Budán) beszélnek, úgymond a követ, királyuk halála után — a ki a míg élt, sokat ártott a magyar királynak — Zsigmondot óhajtották királyoknak. Azonban a magyar ország-nagyok is kivánták e »Magyarország joghatóságához tartozó« ország birtokba vételét, s azért határozták el a hadjáratot.

[Zsigmond királynak e boszniai diverziójáról történet-íróink³⁾ nem tesznek említést. Ismeretes, hogy Dabiša István bosnyák király 1393. a bosnyák koronának Zsigmondra való átháramlását szerződésileg elismerte, s rendjeivel is elfogadtatta. Még nincs teljesen tisztázva, hogy Zsigmondnak 1394. nyári⁴⁾ győzedelmes hadjárata mily előzmények után indult meg, de tény, hogy a bosnyák királyságnak Dabiša halála után Magyarországhoz való kapcsolása Dobor várának bevétele után újból megerősítettett. Dabiša tehát csak élte fogytáig maradt meg országa élén e béke értelmében. Ezért határozták el a magyar

Zsigmond király
boszniai diver-
ziója.

¹⁾ Fejérpataky László volt oly szives ez itinerariumot gazdag másolatgyűjteménye alapján helyesbíteni.

²⁾ 1395 szeptember 7. »Die VII. Sept. 1395. Rex Dabiša decessit in Sutesca.« Pučić: Spomenici V. 179. A 6. sz. levél mellékleteként közölt jegyzet. — Zsigmond király 1395. szept. 29-én Meggyesen a Dabiša király halálával megüresedett somogyi ispánságot Kanizsai István ország-bírónak adományozza. Fejér CD. X/2. 276.

³⁾ Ferdo Šišić: Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba cz. 1902. megjelent művében Makušev illető helye után megemlíti (100. l. és 261. lap 70. j.), de a visszavonulás okáról nem tud.

⁴⁾ 1394 július 5. Zsigmond Diakovárban van. Z. Ugróczi lt. B. 36.

országnagyok már 1395. szeptember végén, hogy Bosznia birtokba vétele céljából hadat indítanak a határra. Az időpontot illetőleg zavarólag hat, hogy Zsigmond király 1395. november 4. Visegrádon keltez s november 24-én megjárván Szerémet, már visszatér. Idő tekintetében ugyan nem nehéz az egyeztetés, de ténykép csak annyit fogadhatunk el, hogy a királyi had november 11–16. közt már a déli határon van.]

Követünket küldetésének minél gyorsabb elintézésére irányzott nagy buzgalma ugyancsak sietségre sarkalta. Budán csakhamar közelebbi információt nyert a király tartózkodásának helyéről. Nevezetesen megtudta, hogy a király Budától körülbelül 200 mértföldre van (350 km., majdnem akkora távolság, mint Zágrábtól Budapestig) megmondották neki azt is, hogy az út erdős és lakatlan vidéken át vezet. Társzekeret fogadott tehát, s azt megrakván élelmiszerekkel, lóra ült, s elindult a király megkeresésére. A türelmetlen követ — mint-hogy Budán nem tudták, mikor kerül vissza a király — úgy okoskodott, hogy jobban cselekszik, ha a királylyal elvégzi a dolgot, semhogy Budán tétlenül vesztegelve várakozzék.

Ötödnapja lovagolt, a mikor meghallotta, hogy nincs messze a király táborhelyétől, mely *Nagy-Olasziban* volt.

Nagy-Olaszi.

[Nagy-Olaszinak kétségtelenül a mai *Mangelos* helység (Szerém vm. mitroviczai járás) felel meg. Azonban van egy Maryanolasz nevű hely 1357-ben, továbbá egy Magar-Olasz nevű hely a Hosszú-Bácsiak birtokában és 1744-ben a karomi kastélylyal együtt egy Magyar-Olasz nevű helység. Ruma mellett a nyugatra fekvő Vogan közelében egy Mangelos nevű helység, odébb délnyugatra egy Mangeloska Bara nevű dűlő. De ennél egyebet erről nem tudunk. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, II. k. 236. l.

Nagy-Olasziból Száva-Szent-Demeterre (Mitrovicza) vezetett az út, a bosnyák és rác hadjáratok fő gyülekező helyére.¹⁾

A követ — a mint írja — ötödnapra érkezett Nagy-Olaszi közelébe. Akkor naponként 14 órát kellett lovagolnia,

¹⁾ Mitroviczáról bővebben Jireček i. m. 74. j. és u. ő tőle: „Über das christl. Element in der topogr. Nomenklatur der Balkanländer“

s körülbelül 80 km. haladnia, 360 km. lévén a Buda—Nagy-Olaszi közti távolság.]

Útjaközben Pál úr olasz kereskedőkkel is találkozott, kik azon a vidéken tartózkodtak s épen a király táborából jöttek. [Ezek az »olasz« kereskedők bizonyára raguzaiak voltak. Zsigmond király idejében *Száva-Szent-Demeteren* (Mitrovicza), *Ujlakon* (Ilók), *Keviben* (Pancsova mellett), *Temesvárt* és Budán találjuk őket.]¹⁾

A kereskedők azt a tanácsot adták neki, hogy ne menjen tovább, mert a király már visszatérőben van s Budára tart. Szót fogadott s haladéktalanul visszafordulván, utól is érte a királyt, a mint a Dunán átkelt.

Követünk értesülése szerint azért hagyták abba a bosnyák hadjáratot, mert két külföldi követség ment Zsigmond után. November 27-én pedig egy harmadik küldöttség érkezett Budára, a *cseh* ügyben. A király tehát a rá nézve oly fontos tárgyban, főemberei jelenlétében a követekkel folyton tanácskozott.

Pál úr Budára visszaérkezése után, utasításai értelmében, azonnal elment *Szepesi* János zágrábi püspökhöz, a királyi kanczellária előjárójához, kit Gonzaga Ferencz személyesen ismert.

[Szepesi János zágrábi püspök egyike a Zsigmond korabeli legérdekesebb szereplőknek. János püspök az 1380-ban elhalálozott s Lajos király idejében nagy érdemeket szerzett Szepesi Jakab országbírónak a fia. Nőtestvére Sővári Soós Simon felesége, Margit.²⁾

A követ Szepesi János zágrábi püspökhöz.

Szepesi János életrajzi vázlata.

¹⁾ Jireček: »Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters« Prága, 1879 82. l. — Bővebben ugyane szerzőnek: »Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters.« Bécs, 1899. Bécsi Akad. Almanach 29. 77—78. 74. jegyzet. — Több adat a Diplomatarium Ragusanumban.

²⁾ Származását Vározy Tivadar derítette ki az 1888. kalocsai érseki egyházmegyei schematismusban közölt »Notitiae geneal. de origine quorundam archi-episcoporum Colocensium et Bachiensium« cz. tanulmánya XVII.—XXII. l. — Szepesi Jakab a Zsigmond és Mária eljegyztetése alkalmával kiküldött biztosok egyike 1375 április 14. — János püspök életrajzát egyébként nagy gondnal megírta Pör Antal: a bolognai és pádovai jogegyetemen tanult magyarokról szóló tanulmányában. Századok. 1879. 786—795. l.

Gondos nevelésben részesült. A padovai egyetemen tanult, 1379—1382. s a jogtudomány doktorátusát megszerezte, 1390-ben »decretorum doctor« s a gyulafejevári káptalan kanonoka. IX. Bonifác pápának, mint a tudományokban járatos, jóerkölcsű férfiút ajánlották prépostságra. Ezek közül egyet (melynek jövedelme nem haladja meg a 120 ezüst márkát) fenntart számára a pápa; e mellett megtarthatja a dobokai esperességet, a kanonokságot és 60 márka jövedelmű prebendáját.¹⁾ 1391-ben a királyi kápolna főpapja (ispánja) »comes capellae regiae.« Ez időtől kezdve folyton a király oldala mellett van, kancelláriai irodafő, titkár s az okleveles bizonyosságok szerint bizalmas embere. 1395-ben zágrábi püspök,²⁾ de azért, mint királyi titkár, Zsigmond mellett marad s püspökségét helyettesre bizza: előbb Farkasfalvi László váci püspök, utóbb 1395. Zenggi János [Johannes de Senis]³⁾ »in spiritualibus generalis« a helyettese.

Szepesi János püspök »secretarius cancellariusque regis«⁴⁾ zágrábi püspöki szereplése kudarczczal végződött; ugyanis diplomáciai küldetéseiben s a király oldala mellett lévén

¹⁾ Mon. Vat. T. III. 65—66. l.

²⁾ Püspöki kinevezésének idejét nem tudjuk pontosan megállapítani. 1392. zágrábi vicarius Johannes Lanceloti de 1394. a püspökség nincs betöltve, így Szepesi Jakab 1394. végén kerülhetett oda.

³⁾ U. o. 353. l. A káptalan névsorozatában (u. o. 376.) három János is említettik.

⁴⁾ Tkalčić, Szepesi János püspököt a régibb írók nyomán tévesen nevezi műve indexében Garai Jánosnak. A tévedés Kerhelich nyomán támadt. (I. 144. Hibás az orsz. levéltárban őrzött Lendvay-féle Liber Dignitariorum adata is, mely szintén Garait teszi meg püspöknök). Kerhelich idézi Pauli de Paulo Memorialját, melyben ez 1396. május 23. írja, hogy »R. P. D. Joannes episcopus Sagab. una cum D. Joanne de Gara fratre D. Bani et Comite Corbaviae« megjelentek Nonaban Pago szigetének tulajdonjoga ügyében ítélendők. Az ítélet 1396. június 24. kelt s Pagot a tulajdonjogot vitató Zara ellenében szabadnak nyilvánították. — Joannes Zagrabienis episcopus, decretorum doctor, G. Pr. Sigismundi secretarius et Cancellarius; Nicolaus dei gratia (?) regnorum Dalmatiae et Croatiae Banus. Farlati T. V. p. 446. nyomán közli Kukuljevic: Jura I. 167. — Mindenütt élesen meg van különböztetve a zágrábi püspök és Garai János, ennél fogva a tévedés csak Kerhelich sebtében való olvasásából eredhetett. Szepesi János dalmáciai szerepléséről v. ö. Pór A. i. h. 790. l.

elfoglalva, távollétében helyettese, a már említett János ellen panaszt tettek a zágrábiak, a mennyiben mindenféle új eljárási módokat hozott be a tized beszedésére. Ez okból a király 1395. április 26-án Budán kelt levelében keményen rászól a helyettesre, hogy — míg püspöke s ura *hazatér* — ne merje bántani a zágrábiakat.¹⁾ A helyettes azonban nemcsak hogy szót nem fogadott, hanem a szokással ellenkező módon szedte be a tizedet, s mert a polgárok ellentállottak, »rövid úton« interdiktum alá vetette őket. A tizedet erőszakkal szedte, s azonfelül a halottakat nem engedte a temetőben eltemettetni. A király erre ugyanaz év szeptember 1-én ismét kemény parancsot küld a püspökség vezetőjére, s meghagyja, hogy az interdiktumot vonja vissza.²⁾ Mindez nem használt, a káptalan nem hajtott a parancsra. Ders Márton viceban 1396. október 9-én a jelenté, hogy János püspök — ki tehát azon időben Zágrábban volt — s a káptalan embereikkel erőszakkal beszédtek a régi szokással ellenkező módon értelmezett bor- és terményjárandóságbeli hányadot.³⁾ A káptalan tagjai — huszonketten — elbizakodva a püspök bizalmi állásából folyó befolyásán, december 19-én erőszakkal felferették a zágrábi polgárságot, s nehányat megsebesítettek,⁴⁾ s vagyonukban megkárosítottak.⁵⁾

A polgárság ez eljárás miatt elkeseredvén, 1395. december 17-én véres bosszút állott s fegyveresen támadta meg a káptalant. A kanonokokat kirabolták s többeket megsebesítettek. János püspök erre Zágrába sietett s a támadókat 1397. január 8-án exkommunikálta.⁶⁾ A villongások nem szűntek meg, mert a káptalan emberei, a hol szerét ejthették, igyekeztek megtorolni a polgárság eljárását s lefoglalták földjeiket, szőlőiket. A politikai hatóság azonban a polgárságnak adott igazat.⁷⁾ A király 1397. márcziusban Pécsre érkezvén, 21-én

¹⁾ Tkalčić i. m. 353. l.

²⁾ U. o. 360. l.

³⁾ U. o. 372. l.

⁴⁾ U. o. 374. l.

⁵⁾ U. o. 375—377. l.

⁶⁾ U. o. 378—384. l.

⁷⁾ U. o. 385—386. l.

a polgárságot védelmébe veszi s márczius 25-én meghagyja a püspöknek s káptalannak, hogy a polgárság lefoglalt javait adassa vissza.¹⁾ A király egyúttal ráparancsolt Jánosra, hogy az egyházi átok alól oldja fel híveit. Ezáltal a helyzet a püspökre nézve tarthatatlanná vált. Ő maga röstelte visszavonni az exkommunikációt, s így helyettese, a ki ügylátszik félrevezette ez ügyben, április 12-én visszavonta a büntetést.²⁾

Pontosan nem lehet megállapítani, hogy mikor mondott le püspökségéről, de 1397. július 16-án a pápa az »ex certis rationabilibus causis« — melyeket immár értünk — leköszönt Szepesi János helyébe Albeni Eberhard szebeni prépostot tette meg utódjának.³⁾ János ugyan czentül is, mint püspök signals, de javadalom nélkül marad. Anyagilag is rossz helyzetbe kerül, mert hitelezői is szorítják.

Diplomáciai küldetése alkalmával-e, vagy akkép, mint Pór írja, hogy 1400-ban ismét Padovában járt s erdélyi kis stallumából nem tudván megélni, püspökünk ekkor maradt-e adása Loiso (Lajos) de Cortusi padovai gazdag polgárnak, nem teljesen világos. Bizonyos, hogy hitelezője Zsigmond király orvosához Marsilius de S. Sophya fiához, Vilmoshoz fordul, hogy hajtsa be »ft. Szepesi János néhai dobokai főesperes és utóbb zágrábi püspök ellen fönnálló tartozását.«⁴⁾

1401. márczius 28-dikán azonban segített rajta a pápa, amennyiben »tekintve nagy érdemeit s mert hosszabb ideig a zágrábi püspökség élén állott« — megtette kalocsai érseknek.⁵⁾ A király is beleegyezett.⁶⁾

1403-ban Szepesi Jakab a primással, Kanizsai Jánossal egyetemben nemcsak Nápolyi László pártjára állott, de fegyveres erőt is szervezett.⁷⁾ Ott volt 1403. július 19-én Zárában, midőn László király megérkezett. Ekkor azonban kérésére

¹⁾ U. o. 390—391. l.

²⁾ U. o. 391. l.

³⁾ Mon. Vat. Bullae Bon. IX. 26. l.

⁴⁾ Gloria i. m. 2103. sz. és 417. l.

⁵⁾ Mon. Mat. Bullae Bon. IX. 313. l.

⁶⁾ Anjoukori Oklevéltár IV. 23.

⁷⁾ M. Tört. Tár IX. 132. l. Jászói lev. oklevél. Horváth M.: Magyar Regesták.

a pápa — Albeni Eberhardot elmozdítván — június 2-án Kalocsáról ismét visszahelyezte Zágrábba,¹⁾ mert az »jobb ekklesiá a kalocsainál.«²⁾ Ez időtől fogva 1407-ig — noha másodszor tényleg nem foglalta el zágrábi székhelyét — Zágráb püspökeként szerepelt.

Nápolyi László kudareza után Zsigmond nem bocsátott meg e valamikor bizalmas emberének s János püspök új urát Nápolyba követte, melynek 1407. június 6-án érkeke lön. Ott halt meg 1409-ben.³⁾

Pál úr mindenek előtt bemutatta a püspöknek küldője levelét s az ajándékokat. A püspök igen nyájasan fogadta. Rendkívül kedvesen emlékezett arra a fogadtatásra, melyben Mantovában jártakor része volt, és a melyről a királynak is magasztalólag tett jelentést; megígérte a követnek, hogy a királynak majd — bemutatkozásakor — újból fölmagasztalja Gonzagát, s fölemlíti, hogy mily szívesen fogadták őket.

Pál úr a nyájaskodásra azzal a bókkal felelt, hogy ura, a királynak tartozó tiszteletből fogadta őket és csak azt sajnálja, hogy oly váratlanul érkeztek, s így nem tehetett meg fogadtatások fénye érdekében mindent, a mit kötelessége lett volna megtenni. Ezért bocsánatot s kegyes elnézést kér, a mit ily kiváló uraktól megnyerni bizton remél. Annak idejében Mantovában való szívélyes magoktartásáért és udvariasságokért küldője nevében most mond köszönetet.

E formális szóváltás után a követ azon kezdte, hogy ura meghagyásából, a királynál leendő kihallgatása előtt, elmond a püspöknek mindent, abból a célból, hogy a püspök világosítaná föl, mivel bővítse, vagy rövidítse meg a királynak teendő előterjesztését, Gonzaga Ferencz intenczióinak a megváltoztatása nélkül. Ezt a magától értendő gondolatát természetesen csak küldőjének jelenti, de a püspöknek nem mondta meg. Mert, ha csak szavak változtatásáról van szó, ebbeli tanácsát bizvást köszönettel fogadhatta, hisz az értelem ugyanaz, de ha ura intenczióján akart volna esetleg változtatni, majd résen áll, jól eszében tartván, hogy urának mi a célja.

¹⁾ Mon. Vat. IV. 565—566. l.

²⁾ U. o. 614. l.

³⁾ L. Fraknoi V.: A magyar kegyuri jog. 91—92. s l. j. v. 506—521. l.

Mindez a püspök *fogadó* szobájában történt. Ezután bevonultak a *belső* szobába. Pál úr elmondotta követségének célját, a mely bizodalmaért a püspök köszönetét fejezte ki, s fel is ajánlkozott, hogy mindenben, amire szüksége van, kezére jár. Végezetül kijelenté, hogy — a mit a követ is bizonyára méltányol — a királyhoz aznap (nov. 24.) nem mehet. A király ugyanis alig hogy megérkezett, de még előbb értesíteni is kell a követség céljáról. Másnap azonban már jelentkezhettek a kihallgatásra. A püspök azon lesz, hogy ekkor neki is legyen szabad ideje s majd az ő szállásán fogják elhatározni, hogy mit és hogyan kell legelőször is tenniök.¹⁾

Budán járt akkor Lodovico Buzzacarini, Carrara Ferencznek, Padova urának is a követe, — hasonló célból, a ki egész úgy van a dolgával, mint ő.

[Buzzacarini Lajos Carrara Ferencz Padova vezérlo urának megbízásából tartózkodott Zsigmond király udvarában.

A Buzzacarini-család eredetileg Pisában volt telepes, s onnan származott át Padovába, a hol tagjai eleinte mint festők szerepeltek. A XIV. évszáz derekán azonban már a vitézi rendben van helyök, nagy gazdagságra tettek szert, s az uralkodó családdal is rokoni viszonyba jutottak, a mennyiben Pataro Buzzacarini leánya, Fina, I. Carrara Ferencznek volt a felesége. Ezen a révén a Frangepánokkal is rokoni kötelékbe jutottak, minthogy Carrara Ferencznek a felesége, Katalin, Frangepán István vergliai ispánnak lett a felesége.²⁾

A család első jelentékeny tagja Arcoano Buzzacarini volt, a ki Verona ellen szerencsével hadakozott. Ugyancsak kitüntette őt Nagy Lajos királyunk is anyja római útjának

¹⁾ A követ első jelentését november 24-én írta sebtében (Függelék IV.) Második jelentése november 25-iki kihallgatásáról november 27-én (Függelék V.) kelt. A második jelentésben a kihallgatásig történeteket röviden ismétli s így ezt a részt a két jelentés egybevetésével állítottuk össze.

²⁾ Guiseppe Capelletti: Storia di Padova dalla sua origine sino al presente. Padova 1874. I. 511. I. Fina s örökösei Velenczében polgárjogot nyernek 1363 december 9. J. Libri Comm. VIII. 115.

Frangepán István meghalt 1392-ben. 1372-ben felesége Carrara Francesca, a kit sógora János 1392-ben pörrel támad.

az ötletéből.³⁾ Ennek a fia Lodovico Ongaro Buzzacarini. 1379-ben jogot tanult, 1394-ben a fejedelem procuratora, jogtudor.⁴⁾ Ez járt Budán ura megbízásából. Az Ongaro melléknév — ha nem csalódunk — atyjáról maradt rá, a kit Lajos királyunkkal való vonatkozásainál fogva különböztettek meg így a család többi tagjaitól. Ugyancsak nagy hírre tett szert egy Lodovico Buzzacarini,⁵⁾ mint a velencei köztársaság vezére, a ki 1412-ben Sebenicot megostromolta. Azonban 1435-ben, mert a Carrara-féle forradalomban része volt, márczius 28-án fiával Francescoval kivégezték.⁶⁾ 1778-ban egy utóda Padovában szobrot állíttatott a híres vezérnek.]

Egyelőre csak ennyit tudhatott az ügyről, sőt — úgy mond — habozott, hogy vajjon elküldje-e ezt a jelentését Reméli azonban, hogy nemsokára érdemleges jelentést küldhet majd Mantovába.

Megemlíti, hogy a zágrábi püspök hálás szívvel fogadta ura ajándékait. [Neki bizonyára nem kutyákat küldött.] Azonkívül meglátogadta Stibor vajdát, [1388—1395 május pozsonyi ispán, attól kezdve 1402. Erdély vajdája is. Szerepének beható méltatását még várja a magyar történetírás, mert Wenzel G. 1874. megjelent értekezése csak becses előtanulmány. Nekünk az az impressiónk, hogy Stibor volt a király összes pénzügyi és politikai ügyeinek a faiseurje, a ki uraknak is segített egyes kényesebb dologban], a kinek a várbeli Szent-György-tér szögletén volt a háza.⁶⁾ Stibort különösen szereti a király, s minden dolgát közli vele. A követ mód nélkül sajnálta, hogy

Kanizsai János
prímás és Stibor
vajda.

³⁾ M. Savonarole Libellus de Magnificis Ornamentis regie civitatis Padue. Muratori XXIV. P. XV. a Segarezzi A. új szerkesztésében 43. l. 20. s. jegyzet. E kitüntetés abból állott, hogy Lajos király 1378 április 23. kelt oklevelében miles aulicussá nevezi ki, övet viselhet és címerebe fölveheti a lengyel sasi Descalzi krónikája nyomán említi a Buzzacarini-Zabeo 1887. nassirat.

⁴⁾ Andrea Gloria: Monumenti della Università di Padova. Tom. I. p. 566. 1108. sz.

⁵⁾ Buzzacharino Lodovico padovano capitano d' armi Lucius: Mem. di Trau. 398. l. Provveditore del' esercito Veneziano 1418-ban. Comm. XIII. 68.

⁶⁾ Savonarola i. m. 39. l. 42. s. a jegyzetben.

⁷⁾ Rupp J.: Buda-Pest helyrajza 139. lap.

ura nem írt a vajdának külön levelet; azzal mentegette urát, hogy Gonzagának a magyar udvar viszonyairól nem volt kellő tájékozódása, s röstelkedett az ajándékok esekélyisége miatt. Lám, Padova ura írt Stibornak, meg Kanizsai János primásnak is, a kit Pál úr szintén meglátogatott. A primásnál is kimentette urát, a miért nem írt neki. Ajánlotta, hogy a két főembernek okvetlenül írjon s küldjön nekik illő ajándékokat. Úgy látszik, hogy Stibor vajda s a primás nagyon élénken kérdezősködtek követünknel az olasz állapotokról, mert urának lelkére köti, hogy ha majd ír nekik, tudósítsa őket a napi eseményekről, »mert nagyon kíváncsiak hallani az ottani ujságokat s töle ugyancsak kérdezzetik Itália állapotát.«¹⁾ Ez a »kíváncsiság« annak a jele, hogy Budán az intéző körök nagy figyelemmel kísérték az európai állapotokat s egy-egy követnek a megérkezéséből igyekeztek okulást szerezni.

Ezt a tanácsot ismételve hangoztatja. Ha ura küldönczöt meneszt hozzá, avagy ír neki, írjon Stibornak és a primásnak is külön, ő aztán e levelekkel meglátogatja őket. A primás megannyi országnagy között az első. A király, ha tanácskozni akar vele, elmegy maga a házába. A primással mindent közölhet, a mit érdekében közölni óhajt. Ugyancsak Stibornak, a király kedvenczének is írjon. Az érsek levelére ilyen czímet irasson: »Reverendissimo in Christo patri et domino domino dei et sancte sedis Strigoniensis archiepiscopo tamquam patri carissimo«, a Stiboréra pedig: »Magnifico et potenti domino domino Stiborio fratri et amico carissimo.«

A mi a lombardiai híreket illeti, azokat írja meg neki, mert gyakran kérdezik tőle s a míg itt van, ezeket ura érdekében felhasználhatja. A titkos dolgokat jelölje meg, hogy ő is, mint titkokat közölhesse azokkal, a kiknek az ilyenek meg tudása érdekében áll.²⁾

¹⁾ Függelék IV.

²⁾ Függelék V. Midőn november 28-án a zágrábi püspöknél van látogatóban, ez egyenesen a király megbízásából kéri a követet, hogy írja meg urának, hogy a lombardiai és olasz hírek közlését várják tőle. Ujból kéri tehát, hogy ha valami nagyfontosságú dolog történne, ne sajnálja ezt tudatni vele külön »küldöncz«-czel küldött levélben. Függelék VI.

IV. FEJEZET.

Kir. tekintély. 1395. — Zsigmond király carriereje. — Venzel király, mint békeltető. — Zsigmond király koronáztatása. — A választási feltételek — Szentgyörgyi Tamás. — A választási feltételek elemzése. — Értekezlet Szepesi Jánossal. — Kihallgatás Zsigmond királynál. — Újabb tárgyalások a követtel. — Második kihallgatás a királynál. — A követ taktikázása. — A követ Budáról elkivánczik.

Követünk mindössze tizenhat napja, hogy Magyarországban tartózkodott, s urának Zsigmond király kormányzati rendszeréről máris a következőket jelenté:

»A király nem a maga ura, főembereinek és báróinak a nézetét tartozik követni. Ennélfogva helyzete nagyon ingatag, mert ezek közt különféle nézetek uralkodnak. Nagy a kölcsönös irigykedés, ezért nem lehet őket teljesen kielégíteni s a király a mennyire módjában áll, azon van, hogy tetszésükre tegyen. Vannak ugyan közöttük, a kiket érdemeikért nagy ajándékokkal és tetemes birtokadományokkal megnyert a maga részére, de a nagyobb rész inkább kívánja néhai Károly király fiát.«¹⁾

Deczember 10-én pedig a következőket jelenti: »Azok a bárók és egyháznagyok, a kik a legbefolyásosabbak s a király titkárai, az ország kormányát pedig teljesen kezükben tartják: (Kanizsai János) az esztergomi érsek, (Szepesi János) a zágrábi püspök, (Kanizsai István) a tárnokmester, Stibor a mostani erdélyi vajda és (Kanizsai Miklós) kincstartó és mások.«

[E tudósítások jellemzésére előre kell bocsátanunk, hogy Pál úr mindezeket Budán, az ottani olasz tőzsérektől hallotta, a kik a kir. udvar belső viszonyait jól ismerték. A padovai

¹⁾ Hét évvel később a Zsigmondtól Pozsonyba internált Luxemburgi Prokop morva ögróf a következő rossz latin rigmusokban szólt le a magyar urakat:

Ungarones sunt barones
Non barones, sed latrones
Quorum satan erit comes
Et dem... dat eos omnes.

Palacky i. m. III/1. 145. l.

követet, Buzzacarinit, nem számítva, Bartolomeo Guidoto da Bologna, a király és Stibor belső bankárja a főforrás. Pál úr mindezt annak a feltüntetésére írta, hogy ügyének eldöntése voltaképp nem is a királytól, hanem tanácsosaitól függ, azt akarja mondani, hogy az ügyeket nem úgy intézik Budán, mint Felső-Itália államaiban, Mantovában, a hol csak — az Úr parancsol, másnak pedig nincs akarata. Így gondolkozott a kis Mantova küldötte, a ki idézett jelentésével csak azt referálta, a mit Budán mindenki tudott. Mert tudósítása igaz s megfelel annak a képnek, a mit egy külföldi, jelesül olasz ember alkothatott magának, a mi azonkorbeli viszonyainkról. Más kérdés, hogy lehetett-e Zsigmond király 1395-ben a maga elhatározásainak ura s bízhattak-e benne az akkori országnagyok, nem volt-e okuk inkább Nápolyi Lászlóhoz szítani, a ki Lajos király vérrokona s kinek az apját ismerték és vele harczoltak? Lehetett-e tekintélye Zsigmondnak már 1395-ben, kiről a leszűrt ítéletű cseh történetíró megokolva írja: »Zsigmond s a Luxemburgok a saját húsokat és véreket képesek voltak eladni.«¹⁾

Mi, a kik Zsigmond 50 éves uralkodása folyamatát egész tárgyilagosan megítélhetjük, e pezsögővérű, nagyobb koncepcziókra képes uralkodó befejezett pályájáról természetesen más-ként gondolkozunk. Az a generáció azonban, a mely közvetlenül érezte, hogy mibe kerül az országnak, — melyet apáik vérrel szereztek — ez a főléjük házasodott fiatal ember: nem természetes módon járt-e el, mikor nem engedte őt szabadjárja. Hátha aztán még joguk is volt hozzá, — mert volt.

Zsigmond király
carriéjeje.

Zsigmond király IV. Károly császárnak, az erejéről híres Erzsébet pomerániai hercegnőtől, — N. Kázmér unokájától — született fia.²⁾ Francia, német, cseh s lengyel vér buzgott

¹⁾ Palacky III/1. 126.

²⁾ Erős gyerek volt már pályás korában. Anyja patkókat, vasrudakat tördelt. A katonák fegyvereit, szakácsok nyársait úgy tördelt, mint a répát. Végighasította a pánczélinget. »Libussa óta — úgymond a krónikás — nem volt oly erős némbér cseh földön«. Erejével mindazonáltal nem kérkedett, megmaradt szende nőnek, a ki csak akkor mutatta ki erejét, ha a császár kívánta. Benesii de Weitmil Chron. Prag. 395. 409—410. l.

ereiben, de a szláv vérnek bizonyos faji tulajdonságai praevaláltak benne fiatalabb korában. Ne feledjük, hogy *második* fia a császárnak, tehát csak cadet a Luxemburg-házban, a kinek atyja nyolcz éves korában megadta a brandenburgi választói szavazati jogot (1376), hét éves korában pedig megszerezte neki Európának első aráját, Máriát, a magyar leányt. Tizenegy éves volt-e, vagy tizennégy, a mikor Magyarországra került, a dologra nézve mindegy. Nagy Lajos emberei csak azt látták, hogy királyok halála után a fiatal völegény két ízben járt Lengyelországban, s mind a kétszer »letört«. Nem kellett a lengyeleknek, nemcsak léhasága miatt, de mert megúnták a közvetett kormányzást. Nálunk meg a beházasulandó brandenburgi örgrófot, a cseh-német irányzatnak a képviselőjét, a ki 16—17 éves korában leendő felesége vagyonát, tehát az országét is költi, pazarolja, s csinálja az adósságokat, a régi Lajos-féle generáció megutálta, leendő anyósa meggyűlölte, menyasszonya parázna kalandjai miatt nem szerette. Jövője egy kártyán mult, a magyar hozományon. Ehhez azután ragaszkodott is szívósan, a miben segítségére voltak atyjafiai is. Elsősorban a családi közös érdek sarkallta őket, de nem tették ingyen. A magyar hozományt nem engedhette ki a család kezéből, különben Zsigmonddal »otthon« gyúlt volna meg a bajok.

Zsigmond, mikor 1385 elején kinézték a budai udvarból, hitelben sereget gyűjtött morva földön.¹⁾ Pénze nem lévén, 50,000 széles prágai garasért zálogba veti Jodok és Prokop unokaöccseinek brandenburgi és priegnitz-i Elbán túli uradalmait.²⁾ A morva hadak július 5-én Nyitrán táboroznak, augusztus 24-dikén pedig Jodok örgróffal, a »pénzadóval« Pozsonyban vannak. Zsigmond e mászháború költségeit akképp fedezte, hogy a Duna-Vág közti országrészt 200,000 frtért zálogba adta Jodoknak. Minthogy a brandenburgi »elzálogo-

¹⁾ Sternberg Vilmost fogadta fel 1385 május 9-én. Codex Dipl. et Ep. Moraviae XL. 327. l.

²⁾ U. o. 331. »das lant, die alde Mark genant, gelegen genseit der Elben.« Pecsétjén a körirat: S. Sigismundi de Boemia marchionis Brandenburgensis. Venzel király u. é. júl. 13. jóváhagyja u. o. 332. l. — V. ö. Gereken CD Band I. 134.

sított» urak nem engedelmeskedtek, Jodoknak *foglalás* czímén engedte át a Duna-Vág melléki részt. Furesa egy jogczím. Hitelbe fogadott zsoldosokkal betör, s mert nem tud pénzt keríteni, azt a földet adja az impresariónak, mely nem az övé. Úgy bánt Magyarországgal, mintha Brandenburg lett volna, pedig még csak völegény volt. Végre eléri czélját, az asszonyok engednek, Mária királynő hozzámegy 1385 október végén. Azután a Kis-Károly-féle epizód következik. Zsigmond távol van. Anyósa — kit nincs miért menteni — el akarja választani a »reginot.«¹⁾ A Luxemburgok azonban összefognak, egyfelől segíteni akarnak a nyakig adós Zsigmondon, másfelől nem akarják elveszíteni Magyarországot sem. Venzel a cseh király, — a ki még a legjobb szívű közöttük — 1386-ban május 12-én Győrött megbékélteti Máriát és Zsigmondot.

Venzel király,
mint békeltető.

Venzel békebírói szerepének legfőbb eredménye Zsigmondra nézve, hogy mint »prince-consort« megkapta »sustentatio«-jára Vas vármegyét, Trencsén várát s az osztrák-morva határon lévő mindazon uradalmakat, melyeket néhai Lajos király öccse, István, »olim felicis memorie Stephanus dictus Úr« bírt. Zsigmondra nézve ez az apanageirozás többet jelentett, minthogy férji jogainak gyakorlását is biztosították részére.

A békéltetések másik főpontja, hogy Zsigmond *adósságait* — minthogy azokat a hadjárat okából »kényszerítve« vette fel — a magyar királyné fizesse ki — Magyarország javaiból. Épen ideje volt, mert a Sternbergeknél szidalmazó levelekkel illették — adósukat.²⁾

Az országot leginkább terhelte a békességnak az a föltétele, hogy a Duna-Vágmenti földet, melyet Zsigmond unokabátyjának, Jodoknak zálogba adott, 1386 november 11-ig fizesse ki a királynő az ország pénzéből (200,000 magyar aranyat). Ez összeg teljes megfizetése után Jodok — e földet »további rendelkezésre« átadja Zsigmondnak.

A 18 éves, fegyverrel férjjé lett örgróf, a ki elvesztette Lengyelországot, Magyarország terhére adósságokat csinált.

¹⁾ Olasz szokás szerint a nem egy állású férjekre nézve ily elnevezés használatos. A contessa, nem grófi férje a contessa, a duchessa, nem hercegi férje: duchessa.

²⁾ CD. Mor. XI. 369. l.

elzalogosította a Vág-völgyét, — most tartáspénzt kap, adósságait megfizetik, s a mit az ország földjéből elzalogosított, az ő részére váltják vissza. Kissé különös állapot ez még a XIV. század végén is, a mihez még az is járul, hogy a családalapítás kötelezettségét jog gyanánt proklamálja Venzel, de sem a feleség nem kívánja az urát, sem ez nem ragaszkodik a joghoz.

E tárgyalások folyamán — május 2-án — Zsigmond megkoronáztatásáról is esett szó, de abban az értelemben, hogy Mária és Erzsébet királynők oklevélben elkötelezték magukat Venzel királynak, hogy Zsigmondot az ő (Venzel) tudta, jóváhagyása és határozottan kifejezett akarata nélkül nem fogják megkoronáztatni.¹⁾

Ennek a gyakran emlegetett kötelezésnek közjogi jelentősége nincs és nem is lehet abban az értelemben, hogy Venzel a maga akaratát állította volna oda a Zsigmond megkoronáztatása forrásául. Itéletlevelében ugyanis ő ítél a vitás felek közt akkép, hogy az ország szabadságai maradjanak meg úgy, mint az régtől fogva máig volt. Csak az lehet e kikötés alapja, hogy Venzel, mint a Luxemburg-család feje, öccsét keze alá akarta fogni; szeretete ugyan, de félt tőle, mert Zsigmond rakoncátlan természeténél fogva — kötelezettségeit családjával szemben ép oly kevésbé vette figyelembe, mint egyebeket. Venzel megtette a magáét — Magyarország költségére elhelyezte öccsét.

Mindezeket tudták a ország vezérlő emberei, s a magok szubjektív felfogása szerint ítélték meg. Hogy Zsigmondnak az asszonykormány idejében meglazult magyar társadalomban voltak hívei, kétségtelen. Dunántúl s Északnyugati Magyarország emberei vele tartottak, de a Délvidék, a régi Anjoupárt fészke megmaradt elve mellett, mely szerint Lajos király birodalma fiágon Kis Károly fiát illeti. A német-cseh és olasz befolyás harca volt ez, ha nagy vonásait szemléljük, de az a generáció, mely e harcot vívta, természetesen az akkori konkrét személyi viszonyok szerint csoportosult.

¹⁾ CD. Mor. V. 353.

Zsigmond király
koronáztatása.

Apróra kellene elemeznünk az ország három pártjának küzdelmét: a két királyné legitimistáinak abbéli hibás számítását, hogy csak félig akartak mindent, a délvidéki ifjabb Anjoupártot, mely vérbosszút esküdött s ezért újabb vérrel s centrifugális szövetségekkel állott össze: Boszniával, s a királynő úgynevezett férjét, Zsigmondot, a ki — távol van feleségétől, de legalább merni tud.

A legitimisták elszámították magokat, a mennyiben a djakovári katasztrófa eltemette az asszonyuralmat. De a királynékat elfogó Anjoupárt sem tud pozitív eredményt elérni, csak épen bosszút áll. Ekkor — 1386 október havában — kezdődik Zsigmond aktív szereplése.¹⁾ Apródonkint kezébe veszi a végrehajtó hatalmat, a királynő kiszabadítására irányzott akciójában melléje állanak a régi Lajos-féle emberek s azok, a kik tőle remélnek valamit, szóval pártja megalakult, mely egyrészt a viszonyok kényszerűségénél fogva, másrészt az ügyek vitele miatt csak az ő személyében kompromittálhatott. Ez az ad hoc megalakult párt — mondhatnók, mint szövetkezet — a zavarból csak egy kivezető utat látott: Zsigmond megkoronáztatását.

Hogy ez a pártszövetség mennyire nem bízott a 19 éves »Urban«, annak bizonyosságát szolgáltatják azok a választási feltételek, melyeket — 1387 márczius 31-én történt — koronáztatása előtt el kellett fogadnia.²⁾

A választási
feltételek.

E mindenkép nevezetes választási feltételeknek tartalma:

Először: Az ország rendeit összesen és egyénenként szabadságokban és szokásaikban, melyeknek a szent királyok és utódaik alatt örvendezének, sértetlenül, minden újítás nélkül, megtartandja.

Másodszor: Megígérte és beleegyezett, hogy tanácsadói amaz egyháznagyok és zászlósok legyenek, s azoknak utódai

¹⁾ 1386 május óta nevezi-e magát, — mint a királynő férje — az ország Urának, vagy mint Lajos király öccsének magánbirtokaiban utódja — nem tudjuk. Ezt hiszi Palacky i. m. 42. l. 52. j. — 1387 szept. 6. Fejérvártt, szept. 8. Tatán, okt. 27-én ismét Fejérvártt kiállított okleveleiben még csak örgróf és a sz. birodalom főkamara. Nov. 28. Veszprém: Magyarország ura és védnöke. 1387 jan. 19. Kapronczamárcz. 2. Kőszeg Magyarország kapitánya és ura. Később előjárója: antecessor. A királyi tanács bizonyára őt állítja a végrehajtó hatalom élére.

²⁾ Bátyja Venzel bizonyára tudott róla.

és örökösei, a kik mindenha a magyar királyok tanácsosi szoktak lenni és pedig kizárólag magyarok s egyéb nemzetbelieknek jövőben ne legyen helyök tanácsokban.

Harmadszor: Idegen egyházi és világi személyeknek semmiféle méltóságot, kegyet, hivatalt, birtokot, vagy bármiféle ajándék czímén ingatlant nem juttathat, illetőleg nem adományozhat; a pápánál idegenek érdekében nem kérelmezhet s az üresedésbe jött egyházi állásokat, méltóságokat, címeket és hivatalokat csak magyar nemzetbelieknek adjon és erre köteles.

Negyedszer: Megbocsát mindenkinek, ki valaha ellene volt s meg különösen azoknak, a kik iránta s a királynőnek, vagyis neje s anyósa iránt hűek maradnak, s a jövőre is hűséget fogadnak.

Ötödször: Minden adományát, bárki részére is történt legyen, egyidejűleg kiállítandó visszavonó okleveleivel megsemmisíti és érvénytelennek jelenti ki.

Hatodszor: Hogy a jelen liga (aláírottak szövetsége) tagjai közül senkit valamely rossz tanácsra, avagy kedvezésből, előszeretetből, el nem hagy, igazságtalanul meg nem károsít, e ligából ki nem zár, kivévén, ha a liga összes tagjai valakinek kizárását alapos okból egyhangulag el nem határozzák. Köteles a liga minden tagját összes erejéből mindenki ellen védeni és megoltalmazni.

Hetedszer: Ha az örgróf ígéreteit s az ezen oklevélben megemlíttetteket, akár részökben, akár egészökben nem váltja be, s azok mellett nem akar megmaradni, akkor »mi egyháznagyok, zászlósok és egyebek, a kiknek pecsétjei (ez okmányra) illesztetnek, a hűség megszegése nélkül, megakadályozhatjuk az örgróftól tervei végrehajtásában s a mennyire megtehetjük, ígéreteinek beváltására kötelezzük őt.«

Nyolezadszor: Az örgróf beleegyezik abba, hogy mindazon szövetségek (liga), melyeket kényszer következtében, avagy valamely országlakossal netán a korona, vagy az ország egyes lakosai ellen kötött, erre vonatkozó okleveleikkel egyetemben érvényüket veszítik s ez oklevél erejénél fogva visszavonatnak.

Kilenczedszer: Hogy mindazon foglyok, melyeket előbbi hadakozásai folyamán ő, avagy egyéb (így) csehek ejtettek s azután szerződésileg szabadon bocsátattak, avagy még nem

szabadok, e szerződések s pénzbeli kötelezettségeik alól felmentessenek és szabadon bocsáttassanak, kivéven Szentgyörgyi Tamást, a kinek érdekében atyjafiainál, a morva örgrófnál közbejárand, s Isten segedelmével koronája boldogságának s fényének elérésére mindent el fog követni.

»Mindezeknél fogva mi az örgróf kapitányunk és előjárónk egyháznagyai, zászlósai és nemesei...«¹⁾

Szentgyörgyi
Tamás.

[Szentgyörgyi Tamás — Temlin — Péter fia. 1377. Ujvár várnagya, 1382. tárnok, 1384. horvát bán, 1385. országbíró, a mikor — úgy látszik, a Vágmellék elzalogosítása alkalmával — fegyveres ellenállást fejtett ki Jodok morva örgróffal

¹⁾ E választási feltételek a wittingaui hg. Schwarzenberg-féle levéltár kéziratai közt C. 15. sz. a. őrzött Venzel király-féle formuláriumban (Summa cancellarie regis Bohemie) foglaltatnak (fol. 152—153.). Legelőbb Palacky használta, (Gesch. v. Böhmen III/L. 45. l. 1. j.) azután kiadta a sajnós nem teljes és nem is hibátlan szöveget: Über Formbücher, Prága, II. 69—71. l. Nálunk Wenzel G. adta ki az Acta Extera III. 620—623. l. Lenni kellett a feltételek közt egy pontnak, mely a Jodok és Prokop kezein lévő Vágmelléki országrész kiváltására, illetőleg rendezésére vonatkozott. Ugyanis 1387. máj. 16. Semptén Zsigmond és az örgrókok megegyeztek, hogy 1. a visszaváltás bármikor megtörténhetik, 2. hogy az örgrókok »in comitatibus, quos apud manus eorum habent et tenent, possunt locare iudicem hominem ipsorum Hungarum, qui unacum quattuor iudicibus nobilibus eiusdem comitatus secundum consuetudinem regni iudicabunt causas inibi emergentes« s. fenntartja magának azon ügyekre nézve, melyek a királyhoz tartoznak, a döntést. E pont bizonyítja, hogy Zsigmond nem tudván lefizetni a zálogsummát, a rendek legalább az ország felségiségét igyekeztek megóvni. CD. Moraviae XI. 383. — Az ország és Zsigmond szerencséjére ez állapot nem sokáig tartott, mert 1388. máj. 22. kelt leveléből kiderül, hogy akkor adta zálogba »in ingressu nostro ad regnum Hungarie cum armorum gentibus pro eorum gratis et acceptis serviciis... mediantibus aliis nostris litteris ipsis titulo pignoris obligavimus«, míg a levélben megírott mód szerint visszaváltja. Tekintve, hogy »regnum nostrum in suis pertinentiis, metis et terminis ac graniis antiquis integre et plene reducere« Brandenburgot adja Jodokoknak a Vágvölgye helyett 565,263 aranyforintért öt évi visszaváltás mellett, CDM. X. 420—421. Már Katona megjegyzi Pray (Ann. II. p. 179.) után, hogy a még meg sem koronázott Zsigmond, hogy adhatta zálogba ezt a földet, ha csak Lajostól v. Máriától nem kapta. Katona XI. 160. — 1388. jan. 2. Zsigmond 25 ezer magyar frt készpénzzel adósa Jodoknak, (CD. Mor. 4. o. 317.), de 1392. Ungvár, Jókó már Zsigmond kezén van.

szemben s legyőztetvén, fogságba esett. Zsigmond e tekintetben csak közbenjárását ígérhette meg, de nem állhatott jót a föltétlen elbocsátásért. A közbenjárás meg is történt, a mennyiben az örgróf Szentgyörgyi Tamást 6800 aranyforintnak minél előbb, kezesek jótállása mellett történendő lefizetésének kötelezettsége mellett föltételes szabadságra bocsátotta. Szentgyörgyi Tamás egyébként nem tudván magán segíteni, hogy a fogságban sínylődést elkerülje, 1377. deczamber 27-én Lajos királytól adományba nyert sopronmegyei oszlopi birtokát.¹⁾ 1393. január 7-én Kanizsai János érseknek, Miklós tárnokmesternek és István székely ispánnak a kért váltságösszegért eladta.²⁾

A választási feltételek elemei.

E választási feltételek, a mint a hatodik pontból kitűnik, a Zsigmond, mint országos főkapitány és előjáró (vezér) köré gyűlt pártszövetkezetnek a határozatait tartalmazzák, melyeket a megválasztandó király, mint e szövetkezetnek jelöltje, elfogadott. Sajnos, hogy nem ismerjük az aláírottak neveit, s a záradékot, mert az oklevél eredetije elveszett.

E feltételeket három szempontból csoportosíthatjuk. Az első s ötödik pont általános közjogi érdekű s bővebb magyarázatra nem szorul. A második s harmadik pont, mely az idegeneknek magyar tanácsbeli jogosultságát s birtokképeséget oly erősen perhorreszkálja, kettőt bizonyít. Egyik bizonyítás, hogy Zsigmond, mint országkerítő, eladdig tekintet nélkül a fennálló jogrendre, idegennel, belföldivel egyaránt szövetkezett és segítőit olyan földdel jutalmazta, a mi nem volt még az övé. A másik levonható tanulság, hogy e tiltakozó jellegű két pont bizonyos félelmet árul el, hogy e teljesen idegenben gyökerező jelölt önkéntelenül is juthat abba a helyzetbe, hogy nem magyaroknak is kell majd részt adni. Ebből folyik a hetedik pont, mely az aranybulla quod si vero-jára emlékeztet s mintegy anyagi garanciát alkot arra nézve, hogy a majdan királylyá koronázandó jelöltet, annak idején büntetlenül felelősségre vonhatják. De tovább megyünk. Míg az

¹⁾ Sopronvm. tört. Oklv. I. 444. l.

²⁾ U. o. 312—314. l. Ezenfelül még rájuk ruházta Szék és Száka sopronmegyei zálogos birtokát. U. o. 514—515. l. 1395. ápr. 24. ugyan Buttkai Pál az oszlopi birtok elfoglalásától eltiltja Kanizsaieket (u. o. 520—521. l.), de foganatja alig volt e lépésnek.

aranybulla 31. pontja a jogtalanul eljáró, törvényt nem tartó örökös királylyal szemben megállapítja az ellentállás jogát a *ius contradicendit* és *resistendit*, e pontban a király-jelölt közvetlenül megadja választóinak azt a jogot, hogy őt ígéreteinek beváltására *kényszeríthessék*. Ezzel sorsát választóinak a kezébe adta. Ezért is nem látunk mi semmi rendkívüli dolgot Zsigmond király későbbi elfogatásában s abban, hogy tanácsosai nélkül nem tehetett semmit.

A mi a feltételek negyedik, hetedik, kilencedik pontjait illeti, azok a pártszövetkezetnek egyfelől a pártbefolyás (az ellenfél megkegyelmeztetésének kieszközlése következtében) megnövelése, másfelől megerősítése céljából hozott határozait tartalmazzák.

E feltételek elfogadása után lett csak királylyá s érte el vágyát — az addig csak férj és ögróf. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az eladdig királynő férjéből királylyá választott Zsigmond mellett a magyar korona örökösneként Mária királynő szerepelt, mint *domina*.... *naturalis* azon tényezők előtt, a kik Lajos királyban látták megtestesítve a magyar *souverainitás* eszméjét.¹⁾ S ha végig tekintünk Zsigmond 1387—1395. uralkodásán, bizvást fölvehetjük a kérdést, teljesítette-e azt, a mit választóinak fogadott? Bátor, ügyes, ravasz volt vállálataiban, néha hallgatott is a jó szóra, de idegeneket pártolt és visszaélt a birtokadományozás jogával úgy, mint elődei s utódai közül senki. Sokáig türték ezt a garázdálkodást. Viszont Zsigmond fiatalokora daczára jó *psychologus* lévén, elég sokáig egyensúlyozta híveit s ellenségeit; amazokat, hogy ne éljenek vissza vele, emezeket, hogy a maga részére nyerje. De *hűséget*, *loyalitást*, ilyen előzmények után várhatott-e? A *loyalitás* kifejlődéséhez idő kell és béke. Ez nem jutott még osztályrészül Zsigmondnak 1395-ben. Háttha még 1401-ben április havában járt volna Budán a mantovai követ, a mikor Zsigmondot — a saját párthíveinek is a beleegyezésével — teljes joggal fogták el s vetették fogságra? Azután mit szólt volna, a mikor alig egy évvel elfogatása után, az alig kiszabadult Zsigmond ugyancsak »hű« magyarjaival elfogatja

¹⁾ Raguzai ltár. A tanács 1387. júl. 24. behódolása.

bátyját, a kinek sokat, ha nem mindent, köszönhetett s börtönbe veti unokabátyját, Prokopot is?!

Szükségessnek tartottuk a hosszú kitérőt, mert bizonyos diplomáciai jelentéseknek az adja meg a kritériumát, ha a milieut is megkonstruáljuk, a melyben azok keltek. Követünk előrebocsátván ez állítását a király tekintélyéről, áttér ügyére s az audienciára.]

1395. november 25-én Gonzaga embere elment a zágrábi püspökhöz, a ki érkezte után mindenkit kiküldött a szobájából s a következőket beszélte neki:

Mikor (Kanizsai Istvánnal) Franciaországba követségbe menet (1395 tavaszán) Mantovában időztek, urával Gonzaga Ferenczcel, egyebek közt az *imperium* dolgában is értekeztek, a mit ekképen mondott el neki Szepesi János püspök:

»Értekezzünk tehát — úgymond — hogy lássuk, vajjon az általad (a követ által) előterjesztendőkben s az én általam elmondottakban egyetértünk-e? Hogr követséged előterjesztéseire rátérjek, tartsd szem előtt, hogy Mantova ura, midőn vele az *imperium* dolgában sokat tárgyaltunk, följánlkozott, hogy valabányszor a király Itália tartományaiba jövend, (évre fölfogadott *kétszáz lándzsással* (lovassal) és *negyven gyolagos-sal* fogja kísérni, s följánlotta, hogy a várakban és városokban szükséges élelmezés iránt is gondoskodni fog. Mindezt Mantovában mondotta önagysága a püspöknek. Ismételte azonban — úgymond a püspök — mindezeket Padovában később Velenczében is, sőt erre esküt is tett.« Kitétszik a mondatokból, hogy Zsigmond király összes terveit magyar tanácsosai útján intézte.

Pál úr nagyot bámult a hallottakon, mert minderről nem tudott. Küldője vagy nem tartotta szükségesnek informálni mindenről, vagy valami más okból nem szóltott neki. Akként kellett tehát viselkednie a püspökkel szemben, hogy valamikép hamis színben ne tűnjék föl előtte. Észrevette ugyanis rögtön, hogy a püspök meglátta rajta, hogy erről nem tud. Sietett tehát azzal vágni ki magát, hogy a mit az ő ura akkor ígért, azt bizonyára meg is tartja s azt olybá kell venni, mintha máris teljesítette volna. Azonban a püspök Itáliában jártakor bizonyára hallotta, hogy mennyire gyűlölik (Gonzagát,

Értekezlet Szepesi Jánossal.

ezt nyíltan megírja a követ) s hogy Visconti minden jog ellenére, a hol csak szerét ejtheti, titkon s nyíltan kárára tör s államát föl akarja forgatni. Mióta ő (a követ) Mantovából útra kelt, sok olyan dolog történhetett, a mi urát elfoglalta, meglehet, hogy ezt a dolgot — nem tudja miért, de nem emlékszik, hogy utasításai között szó lenne erről — épen felmerült dolgai miatt elhagyta.

Erre a püspök azt felelte, hogy hát akkor semmit sem mondott. Minekutána a följánlandó ajándékokra s az időpontra nézve megegyeztek, az esztergomi érsekhez utasította. Menjen el hozzá, mert ott van a király s ott lesz majd ő is. Kanizsai János esztergomi érseknek két háza volt a budai várbeli Szent János-utczában, a vizi kapu felé.¹⁾

Megígérte, hogy még délelőttre kieszközli fogadtatását, és felhívta figyelmét arra, hogy ha a király színe előtt lesz, tiszteletteljes és köteles üdvözlés után, küldője ajánlását jelentvén, mondja el bátran mindazt, a mi utasításában foglaltatik, vagy azok értelmében elmondandó. Ne tegyen utasításaihoz többet, ne is változtasson azokon, csak arra ügyeljen, hogy ura intenczióinak megfeleljen.

Kihallgatás Zsigmond királynál.

A király vidám tekintettel és nyájas arcczal fogadta. A bemutatott ajándékokat, melyeket a követ följánlott neki, végtelen kegyességgel vette s biztosítá a követet, hogy nemcsak most, de a jövőben még inkább kész küldője országának védelmére. Kijelenti készségét az iránt, hogy a jövőben Mantova ura országának bővítését még inkább szíven viselendi, mint felséges házának előző tagjai közül bármelyik. A mi a követ-ség tárgyát illeti, majd megbeszéli tanácsosaival s azután adja meg a választ. Ezzel véget ért a kihallgatás.

Újabb tárgyalások a követtel.

Erre a követ minden igyekezetét arra fordította, hogy a zágrábi püspök és az esztergomi érsek útján követségének gyors elintézését kieszközölje. Ügyével kapcsolatban a zágrábi püspök a király meghívásából az előterjesztések egy pontjára

¹⁾ Rupp Jakab i. m. 140. l. V. 5. CD. X/2. 360. l. Kanizsai Miklós, a primás testvére, 600 \pm forintot vett egy házat Firenzei Angelotól 1391-ben egy évvel előbb Firenzei Onofritól 1400 \pm frton vett egyet. Zsigmond a Lajos király palotájában lakott, de a követeket ez esetben a primásnál fogadta.

nézve kérdést intézett, a mely iránt a király tájékozódást akart szerezni. Ugyanis Mantova ura az egyházszakadás ügyében esetleg összehívandó zsinatot illetőleg abbéli véleményét fejezte ki, hogy arra az egyház vagy az imperium haderejével, sőt — ha lehetséges, mind a kettővel meg kellene jelenni. De ha ez nem lehetséges, akkor jobb, ha az egyház haderejét veszik igénybe. Erre vonatkozólag kérdezte a király, hogy miért gondolja Gonzaga czélszerűbbnek az egyház haderejét, mint a birodalomét? A követ félvén, hogy válasza esetleg nem fog megfelelni a király intenczióinak, azt felelte a püspöknek, hogy e pontra nézve nem ismeri ura nézetének az indokát; de a saját felfogása szerint azt hiszi, hogy küldőjének a következő indokai lehetnek:

Először is Gian Galeazzo Vertu grófja jelenleg igen jó lábon áll Venzellel a római királylyal s úgy látszik, hogy terveinek teljesen megnyerte a császári udvart. Félő, hogy ha rábizatnék a dolog, nem teljesítené a király szándékát úgy, a hogy az akarná.

Fontolóra kell másodszor venni, hogy az egyház Itáliában számos várral és várossal rendelkezik; továbbá, hogy az olasz államok — a követ ugyan provinciáknak nevezi — vezérlő fejedelmek az egyháznak vikáriusai s Gonzaga Ferencznek szövetségesei, jóakaró szomszédai. Ezek jelenleg jó viszonyban állanak a római egyházzal, mint Ferrara örgrófja s a Malatesták, a legkiválóbbak az egyház vikáriusai között, a kik Gonzaga Ferenczezel őszinte, atyafiságos viszonyban élnek.

Mindezeknél fogva azt gondolja Gonzaga, — úgy mondá a követ — hogy e hatalmas urak mindig az egyház pártján állván, annál állhatatosabban fognak az egyház czélzatai mellett kitartani, minél inkább biztatja őket Gonzaga.

Ezután nagy ügyesen Visconti ellen fordítva a szót, azt is odavetette Gonzaga véleménye okául, hogy Gian Galeazzo oly telhetetlen, hogy nem éri be azzal, a mije van, hanem naponta különféle módon nagyobbra tör, és a többi fejedelem államának fölforgatásán töri az eszt. Így állván a dolgok, a fejedelmek elnyomatásuktól félnek és azért megannyian ragaszkodnak az egyházhoz, a mi különben kötelességök is, és azzal a fejedelenmel szövetkeznek, a ki Visconti leverésére képes, mert csak így vélik biztosíthatni uralmukat.

A zágrábi püspök meghallgatván a követ beszédét, úgy látszott, mintha az előadás inyére lett volna s azt felelte: »Valóban megértettem megfelelő és jogos indokait, melyeket úgy a mint mondotta, elő is fogok adni a királynak.« Pál úr azután akképen felelt, hogy mindaz, a mit ő mondott, nem küldője utasításának a folyománya, hanem azt ő mondja, minden információ nélkül. János püspök erre viszont azt válaszolta, hogy a követ szavait teljesen intenciója értelmében fogja föl és kérésére megígérte, hogy követségének tárgyára nézve, mielőtt alkalom nyílik, megadatja az írott választ.

Ez a *beszédletés* a zágrábi püspök házában, illetőleg a kancelláriában folyt. Ez alatt a király a *primás házában* tanácskozott. Odament a követ is és megvárta az eredményt. A tanácskozás bevégezése után a király újból fogadta és a primás útján a következő választ közölte követünkkel:

A király mindenekelőtt megköszöni Gonzaga Ferencz öngysága üdvözlését és ajándékait. Mantova ura biztos lehet arról, hogy a király mindenben rendelkezésére áll, még nagyobb mértékben, mint boldogult atyja, a ki Gonzaga Ferencz elődeit az összes olasz fejedelmek között leginkább kedvelte. A mint ő felsége személyesen is megmondotta a követnek, nemcsak arra szorítkozik, hogy Mantovát ellenségeitől megóvja és megvédelmezze, hanem területének megnagyobbítását is igéri, és azt nemcsak szavakkal, hanem tettekkel is be fogja bizonyítani.

Ez udvariaskodás után az érsek áttért az *imperium* ügyére, melyről Gonzaga Ferencz Mantovában tárgyalt a király követivel és a melyről a magyar királyi tanácsban ismételt volt szó. Erre nézve azt a választ adja neki, hogy Csehország, Németország fejedelmei és bárói, valamint a római király közt differenciák és nagy viszályok merültek föl. Megannyian azt határozták, hogy a viszályok kiegyenlítése czéljából a király menjen ama részekbe, minél fogva ő felsége elhatározta, hogy személyesen el fog menni az ország határára, a hol a rokon hercegek is tartoznak megjelenni. (Unokatestvérei: a morva örököfok, s testvérei: Venzel és János, az osztrák hercegek s a többi urak, illetőleg követeik). A mit azután a király (Zsigmond) határozni fog, azt végre is kell hajtani. A király ő felsége elhatározta, hogy atyjának és fenséges házában becsületét

épségben fogja fentartani és eltökélte, hogy odamegy. S ha mindezeket eligazítja, Gonzagát külön követe útján mulhatatlanul értesíteni fogja. Ez alatt Gonzaga tárgyaljon azon urakkal, a kikkel szemben elvállalta a tárgyalást, még pedig haldéktalanul, hogy a király követének, mielőtt az hozzáérkezik, világos választ adhasson. A követ ezek hallatára világos értelmét akarta tudni az üzenet ama pontjának, hogy a római király miféle viszonyoknak a kiegyenlítését veszi czélba és azért megkérdezte, hogy mit is kelljen urának mondania az üzenet e részét illetőleg, ha ez kérdezni találná, s hogy mit mondjon neki a római királyról és a kiegyenlítendő differenciákról?

A követ e kérdésére a király intett neki, mire fölkelt és félrevonult. Ez alatt a király titokban a többivel (a primással és a zágrábi püspökkel) értekezett és befejezván a tanácskozást, újból előhívatta a követet és az érsek ezt válaszolta:

A követnek erre a kérdésére csak azt felelheti, hogy a király el fog menni, de hogy mit végez, azt majd bizalmas követe útján fogja tudatni Gonzagával, valamint *egyéb szándékait* is. Ezeket mondták neki, a miből azt a meggyőződést merítette, hogy a király atyja s háza tekintélyét akarja helyreállítani. Ezért merte ő kérdezni, hogy vajjon a római király még fog-e ebben nyugodni? A követ törekedni fog, hogy a rábizottakat elvégezze és a király szándékait tisztán lássa. A beavatottak útján az a véleménye, hogy a királynak határozott szándéka ígéretét végrehajtani, s hiszi, hogy ezt meg is fogja tenni. Az időpontot illetőleg a király nem adott határozott választ, de a követ úgy véli, hogy nem is adhatott, mert a míg a válaszában említett útból vissza nem tér, nem is adhatna határozott feleletet. Arra nézve, hogy vajjon az esetleg tartandó zsinat alkalmával az egyház hatalma veendő-e igénybe, azt hiszi a követ, hogy megértette az intencziókat, de határozott feleletet ebben az irányban sem kapott.

Mindezek után Pál úr azt hiszi, hogy az ő követi előterjesztésére teljesen kimerítő feleletet kapott, s a végeredményről amúgy is a király bizalmas követe fogja urát értesíteni. Ha a király többet akart volna neki mondani, nem határozta

volna el, hogy külön követet küld majd hozzá. Ennélfogva főlöszleges Budán maradása, annyival is inkább, mert nagy költségei vannak.

A király azután élő szóval mondta neki, hogy a közlöttek bizalmas természetűek, s hogy ezeket úgy írja meg urának, hogy belső tanácsosain kívül senkivel se közölje.

A követ taktikái-
rája.

Tökéletesen érthető, hogy a követ a király válaszával nem volt megelégedve. November 27-én ugyan azt írta, hogy a nyert felvilágosításokat kielégítőknak tartja, de alig, hogy elküldötte, másnap¹⁾ »úgy érzi, hogy a fő dolgokban nem kapott teljes választ«. Ezért nem tökéletes a jelentése, s félő, hogy élő szóval sem fog majd küldőjének úgy, a hogy kell, számot adni.

A király ugyanis azt mondotta, hogy *utazni fog*, de arra a kérdésre, hogy a római király belényugszik-e a közös összejövetel alkalmával hozandó határozatokba? stb. ott lesz-e (az összejövetelen) tényleg a római király? nem kaphatott sem igenlő, sem tagadó választ.

Alig hogy útnak indítá a futárt (a november 27-diki jelentéssel), azon töprengett, vajjon nem fogja-e rövid elméjének tartani ura, a miért nem kérdezte meg bátran, hogy jelen lesz-e (az összejövetelen) a római király s megnyugszik-e majd mindabban, a mit végeznek. Mindezekről nyílt választ óhajtván kapni, újból elment a zágrábi püspökhöz, a kinél Szécsi Frank²⁾ urat találta. Kérdést tőn tehát, hogy ő nem értvén meg teljesen a király választát — mit inkább a maga előadása tökéletlenségének, mint a királynak lehet felróni — tőlük akarja megtudni a dolog igaz rendjét.

Azt a választ nyerte, hogy Zsigmond személyesen indul az éjszaki morva-cseh határra. Személyesen meg fog jelenni János morva örgróf,³⁾ egy másik örgróf, a kinek nevére nem emlékezik, azt hiszi a »Gorici« (görilitzi) vagy efféle, az osztrák hercegek, a római király s a magyar király, a kik

¹⁾ Függelék VI.

²⁾ Balog nemzetbeli Szécsi Frank 1305—1404. a horvát-szlavon-dalmát bán fia.

³⁾ Hibásan a két morva örgróft: Jodokot és Prokopot mondták s János görilitzi herceget Venzel és Zsigmond öcsését.

majd együtt eltárgyalják a Gonzaga Ferencz-féle ismert ügyet. A mint a püspök mondotta, megannyian személyesen tartoznak megjelenni, a római király biztosan elmegy a tárgyalás helyére, ha a többi közül egyik vagy másik véletlenül el is találna maradni. Ebből érthet Mantova ura. A mi a királynak Gonzaga irányában táplált szándékát illeti, arról (november 27.) jelentésében bővebben írt, a mennyiben Zsigmond kilátásba helyezte, hogy az összejövetel alkalmával hozandó végzéseket külön követe útján fogja vele tudatni, a miből aztán megért-heti, a jövőben miként járjon el.

Ezzel sem volt követünk megelégedve. Mód nélkül bántotta, hogy küldője Mantovából Budára küldi lóhalálában a királyhoz s csak félig-meddig informálta. Igaza is van, hogy urának ezért — jól odamondogatott. »Az én működésem (ennél) az udvarnál — úgymond — félsikert mutat föl, tekintve, hogy engem nem informált teljesen, hanem csak félig-meddig mindazokról, a mikre szükség lett volna, hogy feladatomnak megfelelhessenek. Azt hiszem, hogy ez (Gonzagának iránta való) nem teljes bizalmának a következménye, pedig ennek nem lett volna szabad így lenni. Két eshetőségről lehet (ily esetekben) szó: vagy olyan embert kellett volna küldenie, a kiben teljesen megbízik, s aztán nyíltan közölni mindent, vagy pedig az ilyen küldetésekről le kellett volna mondania. Ezt — úgymond — magamra értem, a kinek ezzel a félinformációval, készületlenül, a dolgokat úgyszólván ki kellett találnom. En pedig sem oly annyira ügyes nem vagyok, sem annyi előrelátásom nincs; a mennyi ez ügyek intézéséhez kívántatik, azért gyakran rám jön a szökhethém.¹⁾ A mi visszatérésemet illeti, ne akarjon engem nagyságod a saját költségén magyarrá tenni, mert ez sokjába kerülne, s azért (még) sem lesz belőlem jó magyar.«²⁾

Követünk e nagy közvetlenséggel írott jelentéséből teljesen megértjük, hogy nem érezte jól magát a budai udvarnál. Ennek a főoka az ura eljárása fölött érzett boszankodás volt, minek következtében jelentése sem lehetett olyan, a minőnek — a mint előadásából fölteszik — a nagyon józan eszű küldött

¹⁾ »Est mihi ebatasse« beto (Plautus) vado értelemben.

²⁾ Függelék VI.

szerette volna. De meg sietett is a dolgával nagyon. Ugyanaznap még, a mikor a főntebb idézett panaszra fakad, elvégezte missiójának külső részét, t. i. végre megszabadult a gondjaira bízott kutyáktól.

[Meg kell a budai udvarnál jegyezni, hogy bizonyos köztetlenséggel, mint ma mondják, *rovid áton*, tárgyalták az ügyeket. Semmiféle szertartás; nem várakoztatják a követet, mint a velenceiek szokták. Azt is bizonyosra vesszük, hogy a magyar követek akkor még csak szóbeli utasítással mentek külföldi missiókra, s az írásbeliség csak a legszükségesebb dolgokra szorítkozott.]

V. FEJEZET.

Vadászat Lombardiában, peczérsg. — A Luxemburgok s a vadászat. — Magyarországi vadászat 1412. — A mantovai főpeczér s a budai udvari élelem. — Diszlakoma Milanóban. — Olasz konyha a XV. században, Piacenza. — Magyar konyha. — Vadászek fajtai. — Bajazid szultán fenyegetése.

Említettük, hogy a mantovai követnek, mindjárt Zenggen történt partraszállása óta mennyi vesződése volt a kutyákkal és madarászó-hálókkal, melyeket ura Zsigmond királynak küldött ajándékba.

Gonzaga Ferencz, mint az azon korbéli olasz urak általában, rendkívül nagy gondot fordított a vadászatra. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a vadászat minden neme s a kapcsolatos kellékek előállítása a közigazgatásnak egyik fontos ága volt az olasz udvaroknál. Súlyom, kutya s ló s a hozzáértő személyzet az igazi uriember főbüszkesége. E tekintetben a Gonzagak — mint mondani szokás — »vezettek«. A Viscontiak ugyan gazdagabbak, de Gonzagaék nagy szakértelemmel nemcsak szervezik ez ágat, de mint tenyésztők nagy hírben is állanak.¹⁾ E részben előnyösen különbözött a Gonzaga-gazdálkodás a milanói vadászönkenytől.

¹⁾ Gonzaga Lajosnak, Ferencz apjának volt híres súlyom-tenyésztete. 1382 január 1. Visconti Antal jó súlymot kér tőle (Osio I. 225.). — Ferencz osztozik atyja passiójában. Apósának 1383 június 24. két súlymot s két kutyát küld. (Osio I. 239—40. l.)

Gonzaga Ferencz apósa Visconti Barnabás — úgy mondják¹⁾ — 5000, vaddisznóra idomított kopót tartott, melyeket a parasztoknak kellett eltartaniok. Egyes »kutyafelügyelők« két-havonként végigjárták a gazdákat, a kik életökkel s vagyonukkal feleltek, ha a kutyát túlszüken tartották vagy túl-etették. A vadorzókra elrettentő büntetés volt szabva. Egy rendelete értelmében kötélhalál érte, a ki — hacsak gazdátlan — foglyot is törbe ejt. Komáját Andreolo de Dugnanót, egy előkelő milanói polgárt, mert tilalmasban vadászott, megölette. A milanói S. Barnabó apátság apátját nyúl fogás miatt elmozdította.

A Viscontik e vadászfanatizmusa még művészi passiójokon is meglátszik. Barnabó unokaöccse, a híres Gian-Galeazzo, a ki Páviában tartotta székhelyét, palotája kifestésére Gonzaga Lajostól kért — 1380 szeptember 25. — 4 vagy 6 jó mantovai festőt, a kik vadászkepek és állatok festésében ügyesek.²⁾ E tekintetben is a Gonzagak jártak elől jó példával.³⁾ A festők aztán vetélkedtek, hogy megbízóik izlésének megfeleljenek.

A kegyetlen Visconti Barnabás, — kit unokaöccse tétetett el láb alól alattvalóinak nem nagy bánatára — ebbeli intézkedéseit öccse folytatta. Nagy gondot fordított a vadászat s a peczérsg szervezésére.⁴⁾

Ez a vadászszenvedély azonban nem az olasz udvarok kizárólagos sajátja. Épúgy hódolt annak a franczia, angol, spanyol, német, magyar s a lengyel. A talján urak legmód-szeresebben értettek hozzá,⁵⁾ s ahoz tudta leginkább, mikép illeszkedik be a vadászatot szórakozásnak is.

A Luxemburgok csak oly kutya- s vadászkevelők, mint a Gonzagak és Viscontiak. Venzel királyról egyhangúlag azt

¹⁾ Corio 247. l.

²⁾ Osio I. 212. l.

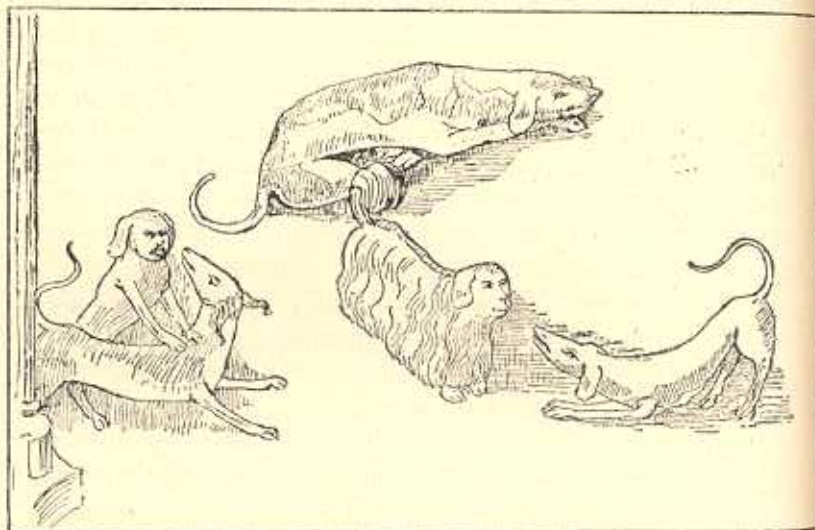
³⁾ Csak utalunk a mantovai Palazzo Canossa lépcsőházában alkalmazott két remek szelindekszoborra.

⁴⁾ 1388. október 24. nagy hatáskörrel ruházta föl új vadászati főfelügyelőjét Fransol Marcellinust. A fajtái kutyáknak házikói voltak, s tenyésztésükre nagy gondot fordítottak, (Osio I. 273—274.) s Németországból hoztak fajtépéldányokat.

⁵⁾ Cibrario I. 404. II. 125. A vadászati jog. Igen valószínű, hogy e részben a germán befolyás vetette meg a felső-olaszországi eljárások alapját.

állítják a krónikások, hogy mindenféle fajtájú kutyákat hozatott külföldről s udvarában s vadászkastélyaiban hemzsegettek a kutyák. Nem igaz ugyan, de jellemző a legenda azon állítása, hogy első feleségét, Johannát, egy vad természetű kutya marczangolta halálra. Noha ez csak krónikás beszéd — mert hisz a királynő pestisben halt el — tény, hogy Venczel udvarában a sok kutya közt sokszor fordult elő veszettség.¹⁾

Zsigmond királyunk ugyancsak kutyakedvelő és nagy vadász volt. Szemléltető adatunk is van rá. A bécsi udvari

2. ábra. Játsszozó kutyák Zsigmond király udvarában.

könyvtár egy codexében²⁾ az előlapon találjuk Zsigmond király és Cillei Borbála képét, az előtérben egy csomó játszozó különféle fajtájú kutyával. Három agár (egy fekvő helyzetben), egy uszár s egy kisebb fajtájú kopó ugrándozik az itt rajzban reprodukált képen.

[Magyarország Zsigmond korában gyönyörű vadászterület volt. Külön műveltségtörténelmi tanulmányt igényelne a magyar vadászat története, melyre nézve úgy a nyomtatott,

Magyarországi
vadászat 1412.

¹⁾ J. Pelzel I. 185—186. l.

²⁾ Udv. könyvt. MBS. Lat. 1767.

mint a levéltári anyag kínálva kínálkozik. Legközelebbi vadászterülete a királynak a visegrádi erdőség volt. Azonban — ha a vad mennyiségével akartak tüntetni, mint a lengyel király előtt — akkor nagy nádas területeket hajtottak meg. Így 1412-ben kirendelt hajtókkal 10 mértföldnyi területet bekerítetvén: 2000 vadat hajtottak föl: szarvast, őzet, vaddisznót, farkast, rókát, nyulat. Ebből 612 került terítékre.¹⁾ A magyar urak vadászszenvedélyéről s érdeklődéséről is hozhatnánk föl adatot, de ezúttal csak indokolni kívántuk, hogy miért küldött épen Gonzaga Ferencz Zsigmond királynak vadászkutyákat. A követ jelentése egyébként annyira jellemzi a budai udvar érdeklődését és szakértelmét, hogy nincs miért bővebben körülírni előadását. Bizonyosra vehetjük — említettük is már — hogy Kanizsai István és Szepesi János Mantovában jártok alkalmával látták a Gonzaga udvarát s vagy ők mondták neki, hogy a királynak kutyákkal kedveskedhetik leginkább, vagy elmondván a látottakat, a király külön megkérte erre Gonzagát.]

November 28-án követünk bőven ír kutyái sorsáról.²⁾

Elmondja levelében, hogy a király örömmel fogadta a kutyákat, melyekkel együtt bemutatta Follit, a peczéség és madarászat tudós mesterét, kit egyébként családi nevén *Cecchino*³⁾ *di Cesena*-nak neveznek. Cecchino-t a magyarok folyton zaklatják, a mennyiben rendre próbálgatják a királynak hozott kutyákat. Ezek (a próbálgatók) a király cselédei, a kiknek fisztök, hogy a kutyákat elővezessék s mesteröktől: Cecchino-tól kitanulják természetöket. Ezért azután naponta vele együtt a legkiválóbb kutyákat kiviszik. Cecchino most a próba alatt meggyőződött, hogy megannyi kitünő tulajdonságú s épen az vált be legjobban, a melyiket a leghítványabbnak vélt. A peczérő ugyancsak kényes volt. Minthogy a király nem adatott neki jó szobát, a követtel lakott és evett. A királyi udvarnál igen sok olyan ünnepet ültek, melyekről az olaszok nem is tudtak. Ezeknek az előestéjén a cselédeket megböjtöltették.

¹⁾ Windecki Eberhard i. m. 53—62. l.

²⁾ Függelék VII.

³⁾ Francesco kicsinyítő neve.

A mantovai
fépéczer s a
budai udvari
iletem.

[Nem csodálkozunk azon, hogy az olasz főpeczér nem érte be a budai udvar szolgái kosztjával. Szinte kedvünk volna földolgozni Zsigmond királynak 1410 május 24.—junius 4-ig való menuejét,¹⁾ mely, kíséreit is ide számítva, Pozsony városának 1411 koronájába került.²⁾ A somma elég nagy, de az ételek sora: marhahús, hal, szárnyas, vad, zöldség, minőségre ugyan jó, készítése azonban messze mögötte marad az olasz-francia cucina grassa-nak. A király maga pénteken és szombaton böjtölt.

Az úri asztalok bőven hulló morzsáihoz szokott peczérnek nem igen ízlett a budai koszt. A szolgák nem bőjtö napokon kenyeret, szalonnát kaptak;³⁾ ezzel az olasz nem érte be. Olasz ember kétszer evett napjában: 9—10 közt reggel és d. u. 5 óra tájban. Budán bizonyára más volt a szokás, délebbé és estebé járta.

*Diszlakoma
Milanban 1396.*

Curiosumkép fölemlítjük azt az 1395-iki ebédet, melyet Gian-Galeazzo herceg adott, midőn Venzel császártól megkapta a milanói hercegi címet. Ez alkalommal arannyal átszőtt sátrakban, ezüst-edényekben hordták föl az étkeket. Az étkezést megelőzőleg illatos vízzel megmosták a vendégek kezét, azután a zenészek játszottak.

Erre menten az étkeket hordták föl. Legelőször marzipánt hoztak és megaranyozott czukorsüteményeket, melyekre a császár és a herceg címere volt illesztve; ezeket aranytányéron szervírozták és fehér bort adtak hozzá. Azután csirke következett kék mártással, minden csirke külön tányéron és megaranyozott kenyér hozzá. Azután két aranyozott disznó és két aranyozott borjú. Utóbb nagy tálakon két borjómell, négy darab ürü, azután ökörböndő, két gödölye, négy tyúk, négy kappany, egy sonka, két kolbász fehér mártással. Ez volt a második fogás. Ezután hoztak négy nagy darab borjúpecsenyét, négy gödölyét, két nyulat, hat galambot, négy tengeri

¹⁾ Fejérpataky L.: Magyarországi városok régi számadáskönyvei 43—48. I. Ortvay T.: Pozsony város története II. 108—122. l.

²⁾ 83 libra. Dr. Kováts J. számítása szerint 1 libra = $1\frac{1}{2}$ tt frt 52567 gr. tt mai értékben 172412 korona. A törtéket elhagyva 83 libra = 1411 kor.

³⁾ N. Szombatban 1405. Fejérpataky i. m. 107.

nyulat, négy megfőtt és töltött pávát, két megaranyozott medvét sárga mártással és könnyebb borral, azután nagyobb tányérokra töltött fűszerek következtek, tányéronként 4—4, azután nagy ezüstedényeken egy aranyozott szarvas és egy dämvad, két őz és hozzá kocsonya. Hordtak fűrt, foglyot sárga mártással és aranyozott hústortákat befőtt körtével föl, mire aztán ismét megmosták kezeiket. A végén ezüstözött süteményeket hoztak halformában, megezüstözött kenyeret és befőtt citromot, sült halat vörös mártással s ezüst-tányéron ezüstös pástétomot angolnából; pisztrángot fekete mártással s ezüstös tokot, végre zöld és ezüst-tortákat, friss mandulát, barackot és különféle befőttet. Ez az ebéd 1395 szeptember 7-én volt.¹⁾

Meg kell jegyeznünk, hogy a cukor és a bors használata Velence, Génua és Pisa behozatala révén már a XII. és XIII. században nagyon elterjedt. Czukrot Kisásiából, Szíriából, Egyiptomból hoztak. 1150-ben Velencében már vannak czukrászok. Velencének egyenes összeköttetése volt Németországgal és szállította a czukrot. A cukor formája kenyér, cipő- és süveg-alak. 1421-ben Velence 95,000 arany ára czukrot hoz forgalomba.²⁾ Megjegyezzük, hogy a czukorból készült süteményeket szokás volt már megaranyozni és megezüstözni.

Mindez azonban csak kivételes dolog, mert a nagy ebédekről nem lehet a közönséges konyhára következtetni. Tény az, hogy a középeurópai konyhának két focusa volt: az egyik Észak- és Közép-Olaszország, a hol a régi római konyha tradícióit folytatták, melyről tudjuk, hogy a bizantiból igen sokat vett át, — a másik a délfranciaországi kiváló konyha, mely ugyancsak a rómaival függ össze. Az olaszországi konyha történetének rendkívül sok érdekes adata van; csak találmomra közöljük az úgynevezett városi konyhának leírását, a mely a jó olasz polgári elem táplálkozásáról ad világos képet. Természetes, hogy az izletes és bőséges konyha a vagyonosságtól függ.

¹⁾ Corio: L'Historia di Milano. Velence 1554. 266—67. l. Az ételek arany s ezüst füsttel való befuttatása a dísz jele.

²⁾ E. von Lippman: Geschichte des Zuckers. Leipzig. 1890. 227. l.

Piacenza város polgárai voltak a felső-olaszországi szibariták, a kik arra a nem is oly legutolsó élvezetre, az evés művészetére nagy gondot fordítottak. Leginkább lakodalmak alkalmával tűnt ez ki. A főfogás marha, kecske s vadhús: fázán, fogoly, nyúl és vaddisznó. A házi szárnyasok közül a kappan-pecsénye izlett legjobban. Nagyban járták a cukorsütemények: a torták s a marczipán. Édességet hors d'oeuvrenek is szervíroztak. Némelyek sajtos tortákat, palacsintát adtak; tortának nevezik, de tej, tojás, és cukorból készült éteknek írják le.

Készítettek sajtos lepényt, melyre sáfrányt tettek, bele mazsolát és fűszereket. Fehér és vörös bort ittak. A végén mindig az évad gyümölcse következett. Az étkezés rendjének krónikaszerű előadásából is látható, hogy a szakácsművészet ősi hagyományon alapult. A népvándorlás szétrombolhatta a római államot, de a római konyha mindenütt diadalt aratott. Az egyes fogásokat télen kocsonyásan készítették. A jégvermek még aligha divatoztak. A középkori szakácsművészet borjú, szárnyas, sertés és halgeléekkel remekelt, ez a szakácsművészet magasabb foka.

Az étkezés szabályai is meg voltak állapítva. A lakoma végén kezdet mostak, s aztán még dessert: cukor-confetti mellett tovább ittak.

Bőjt idején előzetes fogáskép cukros confettit adtak. Erre ittak. Azután fűgét találtak föl hámozott mandulával, majd nagy halat borsosan s azután kását mandulatejjel, cukorral s fűszerekkel és besózott angolnával. Az ily étel erős gyomorra volt számítva. Természetesen remekeltek a halban, sülvé, borban főve, fűszerekkel tetézve szokták feladni, eczet-, só- és mustárból kevert mártással. A később tatár-saucenak nevezett mártást jóformán ismerték. Rendkívül változatos a sokféle ingredianciával jeleskedő mártások sorozata. Végezetül diót és gyümölcsöt hordtak fel.

A XIV. század végén a comfort is nagyban fejlődött. Nagy súlyt fektettek a szobák, kamarák, apró fülkék berendezésére, a konyhaeszközökre, kutakra. Minden ház mellé díszkertet rendeztek. Régebben a házban csak egy tűzhely volt, mely a konyhának volt a központja. A század végén már több tűzhelyet és kéményt építettek.

Nagy súlyt fektettek a borkezelésre.

A jobb módúaknál a házi úr feleségével és gyermekeivel a szobában vagy a kamarában a tűzhely közelében evett, a családtagok azután ebédelt a konyhában.

Két embernek jut egy tányér; egy-egy pohara van mind-egyiknek: vízhez az egyik, borhoz a másik.

Előkelő házaknál inasok vágják föl a gazdával együtt a pecsényét. Evés előtt s után nagy bronztáblákon hozzák be a kézművességhez való vizes edényeket.

Asztalnéműben nem igen bővelkednek. A pecsényét nagy fatányérokra teszik. Asztalkendőt ritkán használnak. Csészék, kanalak, villák, kések ezüstből vannak, csiszolt kőből valók edényeik. Gyertyatartóik bronzból és vasból készültek. Fákka, csóvákka, viasz- és faggyúgyertyával világítanak.

Nagy gondot fordítanak az asztalnéműekre, (servicere). Az éléskamrában mézet és cukros süteményt tartanak. S mert mindez sok költségbe kerül, nagy moringot adnak; 400—600 ¶ forintot, s a menyasszonynak ruhára 100 ¶ forintot. Hogy a költséget előteremtsék, ott keresik a pénzt, a hol találják, már csak azért is, hogy lépést tartsanak a többiekkel.

A kinek házában 9 személy van s két ló, annak a háztartása 300 frtba (¶) kerül.

A sok költsékezés miatt sokan mennek tönkre; ezek kíváncsiak, elszegődnek, vagy uzsorával foglalkoznak. De nemcsak az előkelők, hanem a kézművesek is pazarolnak a magok és feleségeik ruházatára. De az ipar még fizet. Mindenki bort iszik.¹⁾ Ime a középkori »jó élet« epigrammatikus leírása.

A magyar konyháról a középkorban csak szórványos *Magyar konyha* adataink vannak. Ez még külön tanulmány tárgya. Főleg az azon vitatkozni, hogy mi eredeti és mi átvett étel a magyar konyhában; ¹⁾ annyi bizonyos, hogy a magyar konyha csodálatos módon alakítja át a külföldi ételt és olyan ízt ad neki, amely teljesen elütővé, jobbá teszi az eredetitől. Az íz megadása, az a magyar specialitás, amely tulajdonképpen egyszerű konyhánkat páratlanná tette mindenkor. Azonban

¹⁾ Muratori XVI. 579. Chronicon Plac.

²⁾ Az ételek elnevezéséről a Magyar nyelv I. 4—6. köztölt érdekes cikksorozat a nevek provenienciáját fejtegeti.

nem kell azt hinnünk, hogy a magyar szakácsok hátrább állottak olasz és francia társaiknál. Ime, alig találunk érdekesebb adatot, mint azt, hogy Kis Károlynak családi szakácsa, *Somogyi Pál* fia, Miklós, mester volt, a kit Nápolyi László,

3. ábra. Olasz agár a mantovai Palazzo Ducale lépcsőháza lunette-i közt.

Kis Károly fia is átvett, mint konyhája mesterét és családi szakácsát s 1393 július 5-én birtokot is adományozott neki.¹⁾

Az olasz úr nem meri olasz szakácsra bízni magát, hanem magyart választ; mert kevésbé kell a megmérgeztetéstől félnie. Viszont azonban kétségtelen, hogy jó szakács is

ez a magyar, mert a kényes ízlésű olasz, a ki konyhája tekintetében — hogy egy anachronisticus kifejezést alkalmazunk — valósággal chauvinista volt mindig, rossz szakácsot nem tartott.] Cecchinot nagyon bántotta, hogy mindaddig nem akarták elereszteni Budáról, a míg a király és udvari környezete teljesen meg nincs elégedve kutyáival. Aggódott, hogy majd elveszti bérét, ezért aztán megígérte neki a követ, hogy ura, hallván mily jó végezte dolgát, bizonyára rögtön megadatja neki a díjat. Melegen is ajánlja Gonzaganak, hogy fizettesse ki a kincstartóval azonnal Cecchino bérét, mielőtt megérkezett.

Szól még a levél átadójáról, János »küldönczről«, a kit nagyon megdicsér, mert mindég jókedvűen, szolgálatra készen végzi dolgát.

4. ábra. Vadászjelenet u. o. Kopó.

¹⁾ Acta Extera III. 734—5. l.

[Arra a kérdésre, hogy miféle fajtájú kutyákat küldött Gonzaga, a követ jelentésében nem találunk adatot.

A Reggia falfestményein látunk jeles szelindekeket; mellettök van a peczér is. (6. ábr.) Hihető, hogy ez a peczér »uniformis«, melyben a mi követünk emberei is pompáztak. A mantovai vadász-lunetteken (3—5. ábr.) vaddisznókra kopóval, nyúlra agárral mentek.

Valószínűnek tartjuk, hogy jófajtájú kopókat hoztak Mantovából. Agarok is lehettek, de e részben biztos támpontunk nincs.]

5. ábra. Olasz agarak a hajfásban.

Kapcsolatban e beszámolójával egy politikailag érdekes újságot is közölt urával; voltaképp az egyetlen egész küldetése folyamán.

Tudatja ugyanis, hogy Zsigmond király november 24-én tette közzé Bajazid szultán hozzá intézett levelének szövegét, mely (a követ értesülése szerint) ilyenformán hangzik:

»Te fennen hirdeted, dicsekszel, hogy engem megfuta mifóttál a csatatérről. Ez nem igaz, mert sokkal nagyobb fontosságú ok következtében határoztam el, hogy a csatatéret elhagyjam. De hogy többé ilyenekkel ne dicsekedhess, ezennel tudatom veled, hogy a jövő márczius havában sereggemmel eljövök s bárhol légy is, rád találok aztán megszünsz tovább dicsekedni, hogy engemet elkergetté s hogy én nem mertelek bevárni.«

E levelen a bárók — írja a követ — nagyot nevettek, mert (a szultán) minden esztendőben küldözget ilyen leveleket, melyeknek nincs hatásuk. Ezért nem is törődnek ezzel

6. ábra. Olasz peczér szelindekkel. Mantegna: Ritorno dalla caccia. Mantova: Sala degli Sposi.

Vadászok
fajtái.

Bajazid szultán
fenyegetései.

s a királylyal fontosabb s közelebb fekvő dolgokról tanácskoznak.

A követ ez esetben igazában csak a pletyka, vagy a kereskedők boltjában hallott fecsegés után indult. Elvégre még 1395-ben sem tárgyalták az állami ügyeket a diszkreczió teljes kizárásával s mire követünk meghallott egyet-mást, a »hír« már alakot nyert. Ez esetben a valót könnyen megállapíthatjuk.

Bajazid — a mint Zsigmond királynak Esztergomból 1395 december 18. kelt s Ungmegye rendeihez intézett felhívásából¹⁾ tudjuk — két levelet írt már hozzá, melyben komolyan hadat izen neki. 1396. febr. 25-re, t. i. hogy Mátyás napján személyes vezetése alatt megfogja támadni az országot. A bárók ezen a két levelen annál kevésbbé nevettek, mert a királyhoz biztos hír érkezett arról, hogy Bajazid csakugyan készül fenyegetése beváltására. Oly ember hozta a hírt, a ki a király parancsából járt ott. S hogy mily komolyan vették a fenyegetést, biznyság rá a királynak egy rendelete, mely jószágvesztés terhe alatt elrendeli, hogy — ez esetben Ung megye — közgyűlésen haladéktalanul intézkedjék a hadrakelés iránt. Együttal Szécsi Gál²⁾ mestert külön is elküldi hozzájuk, a ki a megye ispánjával a teendők részleteiről tárgyaljon.

Követünk e felületes »újságolásának« még is van becsé. Megtudjuk, hogy Zsigmond november 24-én már tárgyaltatta Bajazid levelét a tanácsban s hogy erről a megyéket *azonnal* értesítették — »quo modo nos pridem mediantibus aliis litteris nostris vestri intimavimus Universitati« — s december 18-án azután — mielőtt még a király Prágába ment volna — kiadták az általános mozgósítási parancsot.

A követ jelentésének ez a passusa, a tényt illetőleg, igaz, de a mint föltálatja, igazán a konyháról érkezett »friss« újság. Nem is vehetjük rossz néven, hiszen kedvetle-

¹⁾ Erre Fejérpataky László barátunk figyelmeztetett, a ki e levelet a leleszi konvent lt. lemásolta. Kivonatát közölte Horváth M.: M. Tört. Tár IX. 127. l. LXX. sz. a.

²⁾ Szécsi Gál (Baksa nemz.) tehát alig hogy Rómából visszatért, máris az ungmegyei rendekhez küldetett, hogy a védelmet szervezze.

nül van Budán, s alig várja, hogy a hazahivatási parancsot megkapja.

Egyelőre csak várja, hogy a királynak a pápához küldött követei mit hoznak onnan.¹⁾

VI. FEJEZET.

Bartolomeo Guidoto, Zsigmond király bankárja. — Morhát-Szántay Lukács esanádi püspök missiója. Házassági hírek. — Pénzbevéltás. — A kir. udvar Budán. — Olasz erkölcsök a XII. és XIV. században. — Kereskedelmi viszonyok Budán. — Általános forgalmi viszonyok. — Drágaság Budán. — Lővásárlás. — Zsigmond ezéltai. — Mit küldjön Gonzaga a királynak. — A király Pozsony-felé utazik. — Zsigmond és Venzel. — Magyar-olasz erkölcsi világnézet.

November 28-ika után a mantovai követ még egy levelet írt urának, melyben röviden jelezte azokat a híreket, melyek Zsigmond király házassági terveiről keringtek. Bizonyosat azonban nem hallott a követ, és így előbb tájékozódást akart szerezni, mielőtt urának e részleteket megírja. (E levele azonban elveszett.) Deczember 10-én (Függ. VIII.) körülményesebben írt urának s elmondja, hogy nem igen lévén módja másképp hozzájutni a hír forrásához, Bartolomeo Guidotohoz fordult, a ki az udvarral igen jó viszonyban van, s az összes bárókkal bizalmas líbon áll, urának pedig mindenben jóakarató barátja.

[Bartolomeo Guidoto Bologna előkelő polgárai közé tartozott s már 1386-ban tanácsbeli, 1391-ben pedig Bologna városának kincstartója (Tesoriere), a mi mindenesetre vagyont s jártasságot föltételez. Bizonyára politikai momentumok miatt száműzetett 1391 után, meglehet, hogy a Visconti-párt intrikái, vagy egyéb okoknál fogva.²⁾ 1404-ig a budai udvarnak volt tanácsadója, ekkor városa visszahívatta. Zsigmonddal való jó s bensőséges viszonya azonban továbbra is érintetlen maradt. Zsigmond királynak udvari »bankárja« volt. A király nagy bizalmát bírja.³⁾ E tekintetben követünk a legjobb for-

¹⁾ Függelék VII.

²⁾ Ghirardacci: Historia di Bologna. Ezen s a 3. jegyzetben idézett mű után való adatokat Dr. Orioli bolognai levéltárnok közölte velünk.

³⁾ 1402. nov. 29. fölvételi vele a velencei négy évi adót 1403. febr. 3. n. a. ügyben. Commemoriali I—III. IX. 251. 258.

ráshoz fordult. 1413-ban egyik atyjafiával, Miklóssal — a kit kivégeztek — a pápa legátusa ellen összeesküvést szervezett,¹⁾ de három évvel később kegyelmet nyert.]

Az országnagyokkal — úgymond a követ — nincs olyanformán való érintkezésre módja, hogy tőlük e dolog érdemét megtudja, ezért fordult honfitársához. Megkérte, hogy tudja meg, miben áll ez a házassági hír. A mantovai követ ugyan hallott valamit, de már tudatára jött annak, hogy Budán igen sok olyan hír szárnyal, a melynek nem lehet hamarjában hitelt adni, ezért össze akarta hasonlítani a Guidoto értesülését a magáéval. De ezenkívül is érdekelte a dolog. Ugyanis megtudta, hogy a király (Órévy, másképp Morhát-Szántay) Lukács, csak az imént csanádi püspökké lett egyháznagyot és Szécsi Gál, királyi vitézt, a pápához küldte követségbe.

*Morhát-Szántay
Lukács csanádi
püspök utasítása.*

[Lukács csanádi püspök családi nevén Órévy, másképp Morhát-Szántay,²⁾ mások szerint Jánki, 1392-ben óbudai prépost és Mária királynő titkára, azután a budai egyetem korlátnok, 1395. október 6-án csanádi püspök. Mint olyan, megmarad óbudai prépostnak és egyetemi korlátnoknak. 1397. márczius 4-én váradi püspök. Noha Kanizsai János primással 1403-ban Lukács püspök is Nápolyi László mellé állott, a kísérlet megghiúsulta után is megmaradt püspöki székében. 1406. február 26.—május 28-ika közt hunyt el.³⁾]

Házassági hírek.

Ennek okát nagyon szerette volna tudni. Guidoto szolgálatára akarván lenni Mantova urának, egy zágrábi prépost⁴⁾ jóbarátjához fordult, a ki Szepesi János püspöknek bizalmasa volt és a kinek gyakran elmondta a kényesebb természetű dolgokat is. Ettől — ez esetben tehát megbízható forrásból — értesült aztán, hogy a király házassága tekintetében négy helyen folyik az alkú. Jelesül szóban van, hogy Zsigmond vegye el Anjou Károly leányát, Durazzói László nőttestvérét; azután a burgundi vagy a berryi herceg leányáról volt szó, — ezt a nevet már nem tudja pontosan a forrás; — harmadikúl szöbakerült egy igen gazdag, előkelő angol urhölgy,

¹⁾ N. Ambrosini: La torre degli Asinelli Bologna. 1904.

²⁾ Karácsonyi János: Turul. 1903. 108—110. l.

³⁾ Bunyitay V.: A váradi püspökség története. I. 217—223. l.

⁴⁾ Joannis de Senis? Farkasfalvi László?

de a prépost nem tud egyebet róla; azután Visconti Gian Galeazzóval is tárgyalnak és pedig néhai Visconti Barnabásnak egy leányáról van szó, a kit ez valami osztrák herceghez akart férjhez adni.

[Vajjon Merész Fülöp János francia király Mária nevezetű leányát értették-e, a ki VIII. Savoiai Amadé felesége lett; vajjon Visconti Barnabás Viridis nevű leányáról tárgyaltak-e vagy Antóniáról, azt pontosan megállapítani épolykevésbé lehet, mint az előkelő angol hölgy kilétét, a ki bizonyára a királyi családdal volt rokonságban.]

A prépost azonban később helyreigazította szavát, mondván, hogy Kis Károly leányáról nem lehet komolyan szó, mert a László-ellenes nagy urak ezt nem engedik meg a királynak, félvén az esetleg túlsúlyra kerülendő befolyástól, a mely bosszút fogna rajtuk állani, mert annak idejében Kis Károlynak ellenségei voltak. A burgundi herceg leányát sem javasolnák a királynak az ország hatalmas tanácsosai, mert tudják, hogy a herceg hatalmas és a királynak segedelmére lenne ellenök. Ezek a nagy urak azt hiszik, hogy ők Magyarország valódi urai, s hogy a király akarata nem ér fel az övékével s azt vélik, hogy e házasság által a király nagyon el találna bízakodni; ezért — bizván a király abbéli hitében, hogy hívei »jól bánnak vele« — nem akarják megengedni a burgundi herceg leányával való házasságot, arra hivatkozván, hogy nem kívánnak frank utódokat a kormányon látni. Nem hiszi a zágrábi prépost azt sem, hogy a király komolyan gondolna Visconti Barnabás leányára s inkább bízik az angol kombinációban, de ennek nevét nem ismeri. A mantovai követ még hozzá teszi, hogy ha talán ismeri is, nem akarja neki megmondani. Mindazonáltal azon lesz, hogy biztos értesülést szerezzen e névről.

[Mária királynő 1395. május 17-én halt meg. Zsigmond ez évben 27 esztendő s mult és nagyfontosságú kérdés volt az országra nézve, hogy ki lesz a királyné. A mantovai követ primitív előadása mutatja, hogy Zsigmond akkori emberei, a kik csak az imént kerültek ki a nőuralom alól, rendkívül nagy súlyt fektettek az egyes összeköttetések mérlegelésére, nagyon jól tudván, hogy az ország választási jogát az örökösödés mennyire befolyásolja.]

A mi Zsigmond király római követküldésének célját illeti, azt sejtí, hogy vagy a pápának abbéli célja lappang mögötte, hogy Károly király leányának házassági tervét előmozdítsa, vagy pedig a király olyas szándékáról van szó, — a melyre Gonzaga figyelmeztette is már a királyt, — hogy itáliai útja egyházi vagy világi karhatalommal, vagy a mi a legjobb volna, mind a kettővel, de ha ez nem lehetséges, inkább egyházi hatalommal készíttessék elő. A követ reméli, hogy mindenestre megtudja a követség célját.

Visconti Gian Galeazzonak egy követséget jelentettek, de ez még nem érkezett meg Budára. Ennek a céljáról se tudnak semmi bizonyosat, csak azt sejtik, hogy a király követei francia útjokban Milanot is érintvén, ez a követség most annak a viszonzása akar lenni. A király mostanra rendelte ide ezt a követséget s azt beszélík, hogy házasságról van szó, de a követ nem tudja, vajjon igaz-e ez, mert »ezekben a körökben így beszélík, s én úgy from Nagyságodnak, a mint hallom.«

Pénzberdítia.

Gonzaga Ferencz, midőn követét Budára küldte, egy váltót állított ki Guidotto Bertalan számára. De a követ maga sem tudta, hogy milyen pénzben kívánja az utalvány kifizetését. A kézhez vett summából mindössze csak 20 frtot tartott [vissza, a miről eleve is tudósítja urát. Tény az, hogy a bankár minden száz forintból tizet visszatart. Itt tartózkodására nézve megjegyzi, hogy ily nagy veszteség mellett nem tudja, mi a haszna ittlétének.

A kir. udvar
Budán.

»Ez az udvar ugyanis nem érdemli meg az udvar nevét és csak nagy szegénységével pompázik; nincs itt semmi olyasféle épület (dolog), a mely megérdemelné az ő kiküldetését; nincs itt semmi, a miből neki akár haszna, akár kára volna, azért hát nem érdemes itt költekeznie.«¹⁾

[Hogy a királyi udvart szegényesnek nézte, nem csodálhatjuk. Nem is annyira a szegénység, mint a rendetlenség tüntetett a szemébe. Az olasz kényuraknál mindenki tudta, hogy mi a dolga, mi a járandósága s a mi megillette, azt pontosan meg is kapta. Az olasz kényúr, mikor államából kimozdul, előre megállapított uti terv szerint jobbra csak a szomszédba megy s ott is atyafira talál. Nálunk a király sohasem tartózk-

¹⁾ Függelék VIII.

odik huzamosabban egy helyen s így az udvartartás apró bajai-val nem is törődhetik. Jobb cselédeit rendszerint magával vitte s ezek hozzászoktak csakhamar ahhoz a gazdálkodáshoz, mely Lajos király halála után beállott, s nem szűnt meg végleg Zsigmond király uralkodása folytán, noha 1418 után jobbra fordult.

Visconti Gian Galeazzo könnyen adhatott leányának oly nyakéket, melyen 14 sorban 336 gyöngyszem volt. Az összes jövedelem a fejedelemé volt, a legjobb zsoldosokat szerződte-hette s nagyon szűk határt kellett védenie. Összes fölöslegét kulturális érdekekre, illetőleg befektetésekre fordíthatta úgy a fejedelem, mint az állam minden polgára. Magyarország földje a lakosoknak ugyan tápot nyújtott, de pénzgazdaságilag alacsony fokon állott. Vére sok volt, de készpénze kevés.

Természetes tehát, hogy az a felső-olaszországi udvari küldött a maga szempontjából nézvé a dolgokat, erre az eredményre jutott. Egyébként Itáliában is alig száz éves a haladás. Egy olasz krónikás, mint laudator temporis acti ezeket írja a XII. századról:

»A XII. századbeli olasz erkölcsök egyszerűek, nyerse-^{Olasz erkölcsök a XII. és a XIV. században.}
A férfiak vaskalapot viseltek, melyet majata-nak¹⁾ hívtak (vaslemezzel fűdött biretum). Férj és feleség egy tálból ettek, metélőkecsik nem voltak, egy-két pohara volt a családnak, este fáklyával világítottak s bőringet viseltek. Csak 30 éves korukban házasodtak s nagyon erkölcsösek voltak. A 20 éves leány a szomszéd fiával baj nélkül hálhatott az ágyban »quod hodie fieri non posset, quoniam malicia et iniquitas supervenit, et virtus et fides in Italia omnino sepultae sunt«. Kevesen ittak bort, ma mindenki Baccusnak áldoz. Pénzök nem volt, de megelégedettebbek valának, mint ma. Az asszonyok tisztességesen jártak, sem hátul, sem a fejükön nem viseltek ékszer, mint ma, hogy mindenki megbámulja őket. Régen semmi családsággal nem ment végbe a házasság. Ma ajtókból és ablakokból, vagy ha másképp nem lehet, mint a teknősbékák, cum eorum actis nyújtogatják a fejüket. Ma az asszonyok a jólét fejében inkább szegyenbe esnek, semhogy a tisztességet köves-sék. Akkor nagyon csekély volt a hozományok, de erényben

¹⁾ Du Cange Majaeta. Mur. IX. col. 128.

valának súlyosak. A férfiak fegyverforgatásban, lovaglásban s tornyok építésében jeleskedtek, ezért bővelkednek az olasz városok tornyokban. Emberben, néemberben hűség s erény vala, s a mit mondtak, a mellett megállottak. Ma őrizkedj valamennyitől, s vigyázz a szavokra, mert a bűn s a jellemtelenség az erényt és hitet elfojtá bennök.¹⁾

A XIV. század végén Piacenza városáról már ezt a leírást olvashatjuk;²⁾ s mennyivel előtőbb a kép:

A város polgársága, nemesek, kereskedők és kézművesek egyaránt, rendkívül nagy fényűzést fejtettek ki. Míg a XIV. század elején még egyszerű erkölcsök és primitív viszonyok között igen csekély igényeik voltak, a fokozódott kereskedelmi összeköttetések és a bőségesebb pénzforgalom következtében a társadalmi és magánélet terén nagy változás állott be.

Első sorban megnyilatkozik ez a ruházatkodás terén. Az asszonyok arannyal átszőtt selyem- és bársonyruhát viseltek és a legfinomabb skarlátszínre festett gyapjúposztót alkalmaztak pazar öltözetükre. Egy-egy vég ilyen drága szövet 25—60 aranyforintba is került. Drágává tette ez öltözeteket az a divat, hogy bőséges újjakat szabtak és a ruha hátul széles uszályban végződött. A díszruhákat megrakták gyöngyökkel, a mi természetesen az értéket nagyban növelte, mert egy uncia gyöngy 10 aranyforintba került és némely ilyen díszruhára öt uncia gyöngyöt is aggattak. A divat megkövetelte, hogy az asszonyok mentől több ékszerrel tüntessenek. Nyakukon gyöngy-zsinórt viseltek, ujjasaiknak széle arannyal volt kivarrva. Kis kármza fejükön; aranyos vagy ezüstös rojtok függtek jobbról s balról. Aranyozott ezüst és gyöngyökkel kirakott övet viseltek, néha duplán. Ujjaikon értékes kövű gyűrűk díszlettek. E díszruhákön kívül ú. n. ciprusi vagyis görögdivatú, ugyancsak gazdagon díszített ruhákat is divatoztak, a melyeket a krónikás erkölctelennek mond azért, mert elől a mellen mélyen ki voltak vágva. Ezekre a ruhákra a nyaktól le a szoknya aljáig aranyozott ezüst golyókat és gyöngysorokat tettek. Fejükön

¹⁾ Anonymi Itali historia temporibus Friederici II. Aug. usque ad annum MCCCIV. Muratori XVI. 259. cap. II.

²⁾ De moribus civium Placentiae. Muratori XVI. i. l. Chronicon Plac.

aranyozott ezüst vagy tiszta arany, gyöngyökkel és drágakövekkel kirakott koronákat is viseltek, melyeknek értéke 70—100 aranyforint érő volt. A nagyon gazdagok hajfonataikba nagy gyöngyöket illesztnek, a melyek száz aranyforintot is megérnek. Némelyek gyöngyökből készült nyilakat illesztnek hajukba. De nemesak a fiatal asszonyok, hanem a matrónák is nagy fényűzést fejtenek ki. Ezek leginkább hosszú köpenyeikkel díszlegnek; egy-egy asszonynak három ilyen ékes köpenye is van. Az özvegyek feketébe öltöznek és fekete főkötőt viselnek fehér fátyollal. Ezek a fátyol finomságában keresik a fényűzést.

A fiatal emberek hosszú talárokat viselnek, tunikákat és köpenyegeket, gazdagon prémezve. Némelyek selyemből készítetik ruhájokat, a mely 20—30 aranyforintba is kerül. Az öreg emberek kettős kármzsát viselnek és e fölé skarlát barettet tesznek. A nadrág szűk és a testet előnyesen tünteti föl. A szövet finomságára itt is nagy súlyt fektetnek. A sarú hosszú és hegyes orrú. Nagy a csipkéekkel való fényűzés is. A fiatal emberek is viselnek nyakláncot gyöngyből és koralból. A férfiak beretválkoznak, hajukat hosszasan hordják. Általános a lótarítás; némelyek ötöt is tartanak. Az inasok bére évenként élelmezéssel együtt 12 aranyforint; ruhát azonban nem kapnak.

Mantovában, ha nem is mindenben, de sokban hasonlóak a viszonyok. Gonzagának mindig van pénze. Bizonyos tehát, hogy a budai udvartól nem tanulhat fényűzést s utánzásra méltó dolgot sem említhetett föl neki a követ. Annál kevésbé, mert a jó Pál nem is igen nézett meg valamit. Bezzeg Mátyás udvaráról már másként írtak a követek.]

Budára — így folytatja követünk előadását — különféle mesterségű népek érkeznek, a kik az üzleteket vezetik és a királytól pénzt és adományokat kapnak. De ezek közül vajmi keveseknek van ebből hasznuk, mert a király ingyen semmit sem ad, a miért maga ne kapna valamit. Midőn az olasz kereskedők pénzzel érkeznek, rögtön a királyhoz vezetik őket s ha a pénzt illető dologról van szó, azonnal szóba állnak velök és megvan a pecsétes kiadvány. Ha aztán a visszafizetés ideje elérkezik, akkor nem eresztik be őket, és követeléseiket nem kapják meg.

Kereskedelmi
viszonyok Budán.
Az olaszok
szerepe.

[A követnek e tekintetben igaza van. A firenzei köztársaság 1394. február 9-én kelt levelében Máriának és Zsigmondnak előadja, hogy Federigi Francesco, de Uzano Miklós és Tommasii János kereskedők árut és pénzt adtak Marucci Augustino firenzei kereskedőnek, a ki a kir. udvarnak és az udvari tiszteteknek szállított, de pénzt nem kapott. Kérik tehát a királyt s különösen a firenzeiek iránt mindig nagy jóindulattal viseltetett királynőt, hogy polgártársaiknak fizettessék ki követelésöket.¹⁾ Márczius 9-én Lajos király emlékére kérik e követelés kiegyenlítését,²⁾ annál is inkább, mert Marucci meghalt.

Lajos király idejében aranykorukat élték az olaszok. Megérdemli tárgyunk, hogy e tekintetben kitérőt tegyünk.

Ismeretes, hogy a középkorban, a budai várban, a mai úri-utczát »olasz-utczának« neveztek, mert a háztulajdonosok között az előkelőbbek olaszok voltak. Magokról a Budán telepes olaszokról jobbára csak általánosságban találunk említést. Salamon Ferencz »Budapest Története« II. kötetében (349. l.) azt írja, hogy az olaszok száma Nagy Lajos ideje óta szaporodott föl és hogy az olaszok foglalták el a zsidók helyét, pénzzel és drágaságokkal üzérkedvén. Ezek az olaszok üdvözölték Nagy Lajos halála után legzajosabban Kis Károlyt. A jeles történetíró azonban e mondása folytán ellentétbe jut ama kijelentésével, a mit később ír a zsidókról mondván, hogy azoknak *egyetlen* megengedett keresetforrásuk a zálogra és kamatra való pénzkölcsönzés volt (450—451. l.) és ugyancsak azt írja utóbb, hogy a nagyobb tökepezések, mint a XIV. elejétől a XVI. század elejéig feltűnő adatok bizonyítják, Budán az odatelepült olaszok (firenzeiek és lombardok) voltak.

A Budára települt olaszok közt — a már idézett rézbánya-szindikatus tagjain kívül — 1390-ben találjuk a Firenzéből eredő Ferencz fiát, Onufriust, a ki háztulajdonos Budán és házát Padovai Bertalantól szerezte Ezt a házát eladta 1400 aranyforinton Kanizsai Miklósnak, Kanizsai János fiának.³⁾ Erről az Onufriusról írja Salamon Ferencz (u. o. 445—446. l.), hogy Zsigmond király alatt a budai kamara ispánja volt. Családi

¹⁾ Acta Extera III. 745. l.

²⁾ U. o. 748—749.

³⁾ Rupp Jakab: Budapest és környékének helyrajzi története, 157. l.

neve Bardi és e Bardiak a Friscobaldiakkal és Peruzziakkal azon idők legelőkelőbb pénzkirályai.

A mi már most Budának és Pestnek kereskedelmi fontosságát illeti, a XIV. század végén és a XV. sz. folyamán, arról Salamon Ferencz említett műve (XVII. fejezet) számol be. E fejezet tele van éleselméjű megjegyzésekkel, a melyek irányadóul szolgálhatnak a kutatásban, sőt egyes dolgokat már a priori is megállapítanak, a melyekre nézve a kutatás bizonyára igazoló eredményeket fog felmutatni; de azért ez a fejezet még nagy és alapos kutatást igényel.

Igy pl. o. midőn elfogadja Hüllmann elavult Städtewesen des Mittelalters cz. munkájának (I. k. 35. l.) ama kijelentését, hogy a keleti áruk a Dunán fölfelé vitetnek és Magyarországon keresztül vándorolnak nyugatra, ma már meghaladott álláspontot védelmez.

Heydt¹⁾ és Schulte,²⁾ nálunk Takáts Sándor³⁾ és Kovács Ferencz⁴⁾ tisztázták a kérdést ebben az irányban.

Még kell, vallani, hogy a középkori aldunai kereskedelemre nézve nagyon kevés adattal rendelkezünk. Hadtörténeti adataink ugyan vannak, hogy a Komnenek alatt bizanti hadihajók a Vaskapun is átmentek, hogy a XIV. században Konstantinápolyból hadi hajók a fekete tengeren át a Dunába felhajóztak s Viddinig vitorláztak (Kantekuzenos János császár fenyegetése a bulgárokhöz; Joannes Palaiologos császár utazása Nagy-Lajos királyhoz) s hogy még a XV. században is a burgundi herceg költségén kiállított hadi hajók a fekete tengertől Belgrádig jutottak. Mindez azonban egyes hadi vállalatokat illet. és kereskedelmi szempontból nem bizonyíték. Tény, hogy a dunai torkolatok a XIV. és XV. századokban a genuaiak birtokában voltak, a kiket akkor a krimi félsziget és a fekete tenger uralt. Schiltberger (1396 körüli) nagy genuai

¹⁾ Heydt: Gesch. des Lev. H. im Mittelalter II. 717—8.

²⁾ Schulte: Gesch. des mittelalt. Handels und Verkehrs.

³⁾ M. Gazd. tört. Szemle. VII. A dunai hajózás a XVI. és XVII. században. Ide tartozik a II. közl. VI. fej. 170. l.

⁴⁾ U. o. VIII. Adalékok a dunai hajózás és a dunai vámok tört. sz. Anjouk korában 433. l.

hajókról tesz említést Brailában. A raguzai kereskedelem Bulgáriában Viddinig terjedt, legfeljebb ha Szófiát említjük, keletre a genuiaiaké volt a tér.

Az a vélekedés, hogy a szászok a genuiaiakkal összeköttetésben keleti árukat importáltak Magyarországra és ők voltak a keleti transito főtenyezői, ugyancsak meghaladott álláspont.¹⁾ Brassó az oláhországi és bulgáriai be- és kivitelnek volt egyik főpontja, és a szász összeköttetések Viddinig terjedtek.²⁾ Brassó nyugati árukat vitt oda.³⁾ Mindazonáltal volt köztük még pedig kolozsvári ember, aki a krimi genuai telepekkel összeköttetésben volt, de erre nézve csak egy szórványos adattal rendelkezünk és abból még nem lehet általános következtetést vonni. A XIV. és XV. században azonban biztosan mondhatjuk, hogy a brassóiak összeköttetése Konstantinápolylyal már azért sem volt lehetséges, mert a déloroszországi tatárok és később a kisázsiai törökök akadályozták a békés közlekedést.

A régibb dunai forgalom a X. században kiderül Nestor krónikájából, amelyről különben honfoglaláskori kutatóink is emlékeznek, és Idrisi (1150-ben írt Sicziliában) ugyancsak jelzi a dunai forgalmat.

A bizanti kereskedelem Magyarországgal szárazföldön 1018—1202-ig mindenestre jelentékenyebb volt, tekintve azt a körülményt, hogy akkoron Belgrád, Boroncs (Braničevo) és a Száván tuli Szerémség Bizanczhoz tartozott. A XI—XIII. századig kétségtelen, hogy a Belgrád-Konstantinápoly közti nagy országut, amelyen a keresztes hadak is átvonultak, élénk forgalmat tüntet fel. A XIII. század elejétől kezdve azonban, midőn a szerbség és bulgárság bizanti romokon megbővítő országa területét, ez a nagy utvonat is mindinkább háttérbe szorult. Azonban a magyar szerb és bulgár forgalom megmarad, de adataink e tekintetben nagyon szűkösek. Tudjuk azt, hogy a XV. században a tengeri só versenytársakép Szerbiában feltűnik a magyar só (1414).

¹⁾ Dr. Meltzl Oszkár. Az erdélyi szászok ipara és kereskedelme a XIV. és XV. században, Századok, 1892. II. kötet, 720. lap.

²⁾ Lásd a Milető és újabban Bogdán kiadta szász okleveleket.

³⁾ L. Jireček: Archiv für slavische Philologie 19. 610.

Ezzel a mennyiségre nézve nem jelentékeny forgalommal szemben a velencei és felső olaszországi bevétel dominál a középkorban. Ezek közvetítik a keleti árukat.¹⁾ Kivált Velence forgalmának a kiderítése képezi kulturtörténetünk egyik feladatát.²⁾

Egyébként a budai és magyarországi forgalomból nem szabad kifelednünk a raguzaiak szereplését, a kik már a XIV. század folyamán igen előnyös kereskedelmi szerződéseket kötöttek és magoknak nagy klientélát biztosítottak.³⁾ Úgy a raguzaiak, mint a zenggiek kikötötték az úgynevezett kedvezményes állást, a mi kitűnik Ancona városának kikötővámszabályzatából, melynek 158. szakasza értelmében kedvezményes szerződéseik szerint kereskedhettek.⁴⁾ Ebből kitetszik, hogy Ragusa és Zengg, a mennyiben az anconai piacon vásároltak per mare Olaszországba érkezett keleti termékeket, tehát drágább portékát, annak legnagyobb része kétségtelenül Magyarországra szállított, mert a dalmát tengerparti városok szükségleteiket magok fedezték. Zára, Spalato, Sebenico, noha Velence nagyon nyomta őket, mégis egyenes összeköttetésben állottak az eladókkal, maga a dalmát szárazföld pedig nem bírt elegendő vevőképeséggel. Másfelől pedig Ragusa tényleg szerb és albán vidékekre szállított ugyan, de ez forgalmának nem volt épen legnagyobb része. [A raguzai forgalom: Buda—Száva, Szent-Demeter—Nándorfejérvár—Viddin, Szofia, Üsküb (Skoplje) Durazzo vidékére terjedt keleten. Erre a körülményre nagy súlyt kell helyezni, kivált az 1381. kezdődő és körülbelül Zsigmond király haláláig tartó időben, a mennyiben a Velencezével vívott harcok kétségtelenül abba az irányba

Általános forgalmi viszonyok.

¹⁾ Kiderül az 1523. dunamelleki Steini vámszabályzatból is. (Közös pénzügyi lt.)

²⁾ A teljesség kedvéért utalunk Dr. Kovács Ferencz értékes tanulmányára: Nyugatmagyarország áruforgalma a XV. században 1902. és Mandello Gyula művére: Adalék a középkori munkabérek történetéhez.

³⁾ 1372—1397. Anconával, melyből kitűnik, hogy a Keletről érkező portékákat és a gyarmatárakat illetőleg biztosították magoknak a legelőnyösebb forgalmat. — Fonti per la storia delle marche, pubblicate dalla Deputazione Marchigiana di Storia Patria, statuti dei secoli XIV—XVI. Ancona, 1896. 238—246. l.

⁴⁾ I. h. 227. l.

utalták a magyar kereskedelmi politikát, hogy a velencei forgalmat paralizálják.]

*Drágaság
Budán.*

Budán élelmiszerekben nagy drágaság uralkodik — úgy mond Pál úr. A nagyban való vásárlás sem olcsóbb, csak annyiba kerül, mintha kicsiben veszi; egy hordó bort annyiért adnak, mint a mennyiért a korcsmában kimérik, s így van az a többi czikkkel is. Panaszodik, hogy nem győzi költséggel itt az ideje, hogy a fejedelem megadja visszatérhetésére az engedélyt. Bizonyos irigységgel említi, hogy Ludovicus de Buzzacharini, Padova követe, a ki ugyanezen ügyben korábban érkezett, mint ő, urától már megkapta a visszatérési engedélyt. Carrara azt írta ennek, hogy siettesse az adandó feleletet s térjen vissza. Kéri tehát urát, »ne költsesse a pénzt hiába, — hiába — mondom, — mert itt nincs mit csinálnom«. ¹⁾

[Követünknek ez a minden jelentésében megújuló panaszja teljesen érthető. A mi olaszunk, a ki Mantovában megszokta az olcsóságot, s Budán nem ismerte a bevásárlási forrásokat, s a kivel, mint idegennel, drágábban fizettették meg az árut, — bizonyos joggal jajdult föl. Becsületére válik, hogy az ura pénzét sajnálta; avagy attól félt-e, hogyha számadását fölülvizsgálják, nem hiszik majd el neki?]

Meglehet, hogy a mi olaszunk vagy nem értett a vásárláshoz, nem tudván a kofák nyelvén, a kik magyarok és németek voltak; vagy pedig a közvetítő csalta meg. Egyébként ezt az állítást viszonylagosan kell venni, a mennyiben ő mindent az olasz értékhez hasonlította biztosra is vehetjük lehet, hogy az olaszországi, jelesül az ő hazájabeli mantovai piac sokkal olcsóbb volt, mint a budai.

[A mi a bor drágaságát illeti, meglehet, hogy azért mérték ily borsos áron mert a külföldi kereskedők megvásárolták a budapesti nagy borkészleteket, a melyek az országból oda kerültek, és így a bor a helybeli fogyasztásban megdrágult. A délvidéki, jelesül a budapest-zágráb-zenggi forgalmat, kétségtelenül igen sok akadály és közbenső vám nehezítette, a minek bizonyítéka, hogy Mátyás király 1480-ban

¹⁾ Függelék V.

Zágrábban fölszabadította a kereskedelmet a tengerpartig, s pedig a pesti polgárokat, mindenféle vámfizetés alól, — mindössze Modrusnál fizetnek 100 frt értékű árunál 1 frtot. (Salamon i. m. 468. l.) A mi a kiskereskedést illeti, azt látjuk, (Salamon i. m. 471. s k. l.) hogy a budai piacon almát, körtét, cseresznyét, meggyet, epret, zöld borsót, babot, diányt, uborkát, tököt, vad cseresznyét, kökényt, barackot, zöld diót és mindenféle gyümölcsöt, továbbá száraz borsót, száraz babot, árpát, lencsét, zabot, zabkását, haricskakását, köleskását, vöröshagymát, sajtot, túrót, vaját, tejet, tejfölt, tojást árulnak. Vadárus kereskedők külön említetnek. Továbbá árultak zöld káposztát, besavanyított káposztát, petrezselymet, répát, retket, tormát, fekete hagymát, sárgarépát, szóval mindennemű zöldséget. Kivéven tehát a kávé, teát, kakaot és kukoriczát, körülbelül a mai piacz áruí mind meg voltak. A saláta és zeller nincs említve.]

A szemes olasz azonban csakhamar észrevette, hogy addig is, míg urától megkaphatja a visszatérésre való engedélyt, Budán még üzletet is csinálhat. Arra kéri ugyanis urát, legyen oly kegyes s irassa meg Bartolomeo Guidottónak, hogy fizessen neki száz aranyat, mert itt lovakat akar venni. Hiszi, hogy Mantovában nyereséggel fog túladni rajtok s megadhatja a pénzt. Ekkép a fejedelem kegyéből nyerhet is valamit; nagyon is ráfér.

Ha a fejedelem beleegyezik a vételbe, majd szerez ő a fejedelemtől kísérlőlevelet, a minőt belső szolgáltnak szokott adni »litteram familiaritatis«, ¹⁾ azzal biztonságban elér Mantováig. Ily levéllel Magyarországon, Németországon biztos az út. ²⁾

Vett-e lovakat vagy sem, nem tudni. Azonban Budán lételét annyira únja, hogy már rossz élezcsekre is vetemedik. Eressze már haza — úgy mond — ha már nem a saját hasznáért, de legalább váltson meg egy lelket, mert ha nem adja meg gyorsan a visszatérhetési engedélyt, elhatározta, hogy törökké lesz, azokhoz van most legközelebb. ³⁾

¹⁾ Escorte, salvus conductus. Szerepe az utazásnál Cibrario i. m. 90 s egyebült. A posták csak a XV. század derekán közlekednek rendszeresen.

²⁾ Függelék. VI.

³⁾ Függelék. VII.

Vele volt egy lovas ember is, ezzel küldte fontosabb érdekű jelentéseit, ezzel akarta a pápától érkező követek jelenésének eredményét is küldeni, de a ló állapota nem engedte, ezért küld gyalogost (corriere).

Mindez természetesen csak úgynevezett pillanatnyi fölvetel, illetőleg hangulatjelző adat.

De folytassuk tovább.

Zsigmond eszéji.

Azt írja a követ, hogy ennek a királynak (Zsigmondnak) nagyratörő a lelke, és sok mindent megtenne, ha az ország urai és bárói követnék. Így aztán arra kell magát elhatároznia, hogy abbahagyja megkezdett dolgait. Hogyha a törökök betörése nem gátolja meg, azt hiszi, nemsokára a cseh határra megy, a hova azok a fejedelmek és urak összegyűlnek, a kiket urához intézett levelében megemlített. Felmenti ezt a körülményt azért, mert a törökök jelenleg Oláhországba és az ország délvidékére, jelesül Temesvár környékére beütöttek és a király majd kénytelen lesz odavonulni, és az urak tanácsával megállapítani, hogy micsoda lépéseket kell a védelem tekintetében tenni; és csak azután, ha rend lesz, mehet Csehországba, elintézendő azt, a minek meg kell történnie. Mindezt De Sancta Sophya Vilmos mestertől hallotta, a ki a királynak orvosa, s a kinek ezt a király szóval mondotta, az orvos bizalmas közlése szerint.

[Zsigmond király ez orvosa a hírneves Santa-Sophya (latinosan Sophilius) padovai orvosi családból ered. A család állítólag Konstantinápolyból származott. Ez a Guiglelmo de Santa Sophya annak a Marsilionak volt a fia, kit kortársai »princeps medicorum«-nak neveztek. Ifjabb korában Zsigmond udvarába került s ott is halt meg.] ²⁾

A követ nem tudja, hogy a király mit fog tenni. Megírta már és tény az, hogy ha egy ügyről késő estig tanács-

¹⁾ Cappelletti i. m. I. 331—332. l.

²⁾ Savonarola i. m. 36—37. l. l. jegyzet. U. o. 41. l. Cappelletti amaz állítása, hogy Vilmos mester 1400-ig a padovai egyetemen tanított, nem való, mert követünk már 1395-ben Budán találja. A padovai híres orvosi fakultásról került Budára Lajos király udvarába Jacopo d'Arqua, a ki Padovában Szent Antal templomának főoltárja körül temetett el. Collegiumot alapított. Savonarola i. m. 41. l. 2. j.

kozáván, végzést hoznak, másnap reggel az ellenkező határozatot fogantatosítják, úgy, hogy az ő (a követ) ittléte mitsem használ urának, csak nagy és hiábavaló költsékezés. Jobb volna tehát visszatérnie. Hiszen ura mindig ideküldheti követeit, a mikor jönnek látja. Ha küldője helyesli, Guidoto Bertalannak meghagyhatja, hogy azon esetben, ha a király Csehországba megy, onnan való visszatéréséről Gonzagát küldöncz útján értesítse, ki azután ugyanezzel megküldheti válaszáat.

Guidotónak nézete — a melyben ő is osztozik, — hogy ha Gonzagának szándéka ajándékokat küldeni a magyar udvar részére, a királynak küldjön egy vég karmazsin vörös bársonyt arany alakokkal, olyanformán, a mint ő azt egy levélhez mellékelte mintadarabban bemutatja. Ezt módjában van Gonzagának megcsináltatni. Azután küldhet egy vég selymes vörös bársonyt arany fonalakkal átszöve és egy karmazsin vörös selyemszövetet. Ha ezt a hármat elkészítteti, elegendő, ha mindenik 24 velencei rőf hosszú, holott másutt 30 rőfnyire szokták ezeket készíteni. Guidoto azt hiszi, hogy a királynak ne ajándékozzanak olyat, mint a többinek. Az esztergomi érseknek is jó lesz ajándékot küldeni, t. i. 2 vég vörös teveszőr-kelmét, a szokásos hosszúságban. Ezt meg kell tenni, mert az érsek nagy befolyású és nemes lelkű, s őt lehet tulajdonkép királynak mondani, mert mindent intéz, a zágrábi püspökkel együtt; ez utóbbinak is adjanak 2 véget. Így aztán összesen 130—140 forintnyi vörös teveszőr kelméről van szó, mit bizonyára jó minőségben elkészíttethetnek. Egyébként tegyen önagysága e tekintetben tetszése szerint.

[Zsigmond király izlését illetőleg a követ jól értesült. 1393 január 3. tudjuk, hogy Firenzében részére posztót és arannyal átszőtt selymet készíttetnek, melyet vánmmentesen engednek át Velenczében.¹⁾ Bizonyos, hogy kelmékben és szövetekben Magyarország nagy vevőpiaczként szerepel.]

¹⁾ Mon. slav. mer. IV. 303. Ez kivétel engedmény volt, mert Velencze, mely (1202 után) a selyemkereskedést mintegy egyedárúvá tette, 1366. megtiltotta az idegen helyen szőtt selyem bevitelét. Broglio d'Ajano: Venez. Seidenindustrie 57—8. A selyemszövéstről dr. Tetsutaro Yoshida: Entwicklung des Seidenhandels Heidelberg doct. ért. A selyemszövetek szél. hossza hatóságilag meg volt állapítva.

Mit küldjön
Gonzaga a
királynak?

Visszamenetelét illetőleg válaszoltasson neki azonnal, hogy mit tegyen, mert tényleg itt egyebet se tesz, mint fizet. Naponként ide-oda megy, fölösleges kiadásokat csinál; mentől hamarabb térhet tehát vissza, annál nagyobb a haszon. Ezt a nagy sopánkodást azzal menti, hogy ne higye küldője, hogy ránézve kellemetlen az ő szolgálata akár itt, akár bárhol másutt, de ittletéből nincs semmi haszon, csak kár.

A király
Pozsony-felől
utazik.

Alig írta meg mindezeket, a király elhagyta Budát és Pozsony vidéke felé indult, a mely egy napi járóföldre van, az osztrák és morva határon, hogy véghezvigye szándékát, a melyről más levelében már írt. A király december 10-én hagyta el éjnek idején Budát, és pedig oly titokban, a menyire csak lehetett. Előzetesen elhíresztelték, hogy a király vadászatra akar menni Esztergomba a primás házába, mert a tárnokmester röviddel azelőtt házasságot kötött meg, s a primás, a ki a tárnokmester testvére, a királyt magánál vendégül akarja látni. Így titkolták el a tárnokmester házasságának és a vadászatnak örve alatt a király utazását. Azt hiszi tehát, hogy Esztergomba ment, hogy onnan annál könnyebben juthasson Csehországba. Isten kedvezzon neki. Úgy mondják, hogy csak hosszabb idő múlva tér vissza.

Zsigmond és
Venzel.

[A követ értesülése annyiban felel meg a tényállásnak, hogy Zsigmond király 1396. január és február havában az ország éjszaknyugati részében: Nagy-Szombatban, Holicson tartózkodott.

Ha szemügyre vesszük azt, a mi 1396. márczius havában Prágában történt s összevetjük az előzményekkel, majdnem teljes biztonsággal megállapíthatjuk Zsigmond terveinek irányzatát.

Hazatérvén 1395 derekán követei, bátyjának, Venzelnek, október havában¹⁾ levelet írt,²⁾ melyet érdekességénél fogva magyar fordításban közlünk:

»A magyar király fölhívja fivérét, hogy minden további haladék nélkül vegye föl a császári koronát.

¹⁾ Azért tesszük októberre a dátumot, mert ebben Zsigmond már Milano hatalmas hercegének nevezi Gian Galeazzot, tehát szept. 7. után íratott e levél.

²⁾ Függelék III.

Felsőges fejedelem, és igen tisztelt testvér. Azt hiszem, hogy a földi dolgok közül egyikre sem kell annyira figyelniünk mindkettőnknek, mint arra, hogy a családunkban oly soká dívott császári méltóságot egyenetlenkedésünk miatt el ne veszítsük, és elődeinkhez képest elkorcsosulni ne látszassunk, a kik ezen méltóságnak az elnyerése és megtartása érdekében olyan és annyi fáradságot és veszélyt állottak ki, úgyannyira, hogy a császárság nem annyira családunké, mint az övéké látszik lenni. Ezeket pedig, kedves testvér, nem hiába mondjuk, mert biztos forrásból hallottuk, minthogy nem kétem, hogy felséged is hallotta, hogy az angol király, — hogy úgy mondjam — titkos utakon iparkodik ezen méltóságra, és e czélból sok összeesküvőt szerzett magának, a kik közül némelyek, hogy felséged tetszését megnyerjék, talán azt sugdossák, hogy a császárságról semmi mozgalmat nem hallanak. Vigyázzon, fejedelmek legnagyobbika, a ki atyai jótekonyságból elsősorban tartozik az ügygyel törődni, meg ne történhessék velünk, hogy a császárság a mi családunktól más családra szálljon át. Hiszem, hogy boldogemlékü atyánk életében nem látott vidámabb és örömdetesebb napot annál, midőn a római királyság koronáját, leendő császárság előjelét, felséged fejére látta tétetni, remélvén ily módon, hogy a császári jogar utódaira örökségképen fog átszállani. Az idő sürgeti, hogy a király nevét letevén, a mindenek fölött álló császári czímet vegye föl felséged és a császári méltóságra való reményt az összes külföldiektől elvegye. Úgy látom, minden készen van. Oly kedveltségnek örvend felséged, a minővel senki elődeink közül nem bírhatott. Tudniillik a pápa kész teljesíteni felségednek minden óhaját, hogy ne kellessék a ravasz és csalfa etrusk népeken és járatlan Alpokon átkelnie, kész Milanóba jönni, és ott felséged szentelt fejére tenni az egyetemes monarchia díszét. Milanónak hatalmas hercege felséged híve és alattvalója, mind ennek véghezvitelére segédje lesz felségednek, mint azt De Caballis György, felséged bejárója, a herceg részéről minekünk a minap nyilvánította. Használja föl felséged a szerencsét, a melyet ha kezdettől elhanyagol, utóbb, a mikor már késő lesz, nehezen hódíthat vissza,

¹⁾ II. Rikárd. felesége Anna, IV. Károly cs. leánya.

és felséged díszére, házunknak növekedésére és emelkedésére, elleneseink megszegyenítésére minden mást félretétvén, késedelem nélkül siessen ezen méltóság elfoglalására. Kérem, könyörgök, tanácslom, ne mulassza el ezen istentől adott kedvező alkalmat, gondatlansága által, saját szegyenére és családjának lealacsonyítására. Semmi sem történhetik felséged személyes dícsőségére, a miben részt ne vennék, és viszont semmi szegyenére sem. Miért is, ha erre nézve valamilyen segítségére lehetek, testtel-lelekkel és összes erőmmel, mint jó fivér, mindenkor szolgálataira állok, valahányszor felséged csak akarja. A minden titkokat őrző isten a tanum, hogy felséged fölmagasztalását, mint a sajátomat óhajtottam, óhajtom és fogom óhajtani, valámig az életnek nyoma lesz bennem, jóllehet sok irigység elleneségeskedést és gyűlölködést óhajtván közénk vetni, felségednek mást tanácsoltak, a kiknek többé ne higgyen felséged, a mint én azt szintén fölvettem magamban, sőt inkább legyen meggyőződve, hogy igaz és jó fivére vagyok, a kiben más egyebet a testvéri szeretetnél, mint a következmények mutatni fogják, sohasem találánd.

Komolyan inti, hogy vessenek véget a gyűlölködésnek és állítsák helyre házuk fényét. E levél következtében küldött azután követeket Venzel Zsigmondhoz, a kik őt november hó 20. táján Nagy-Olaszin érték. A király visszatérvén Budára, itt megállapította a követekkel, hogy tulajdonkép mit is kelljen tenni. Zsigmond előtt lebeghetett talán az a cél is, hogy Venzel letételével ő következzen a cseh királyi székben és az imperiumban, de ebbeli szándékát, a török háború miatt ily alakban nem hajthatta végre. Így bizonyosnak tetszik, hogy Budán csak azért állapították meg, hogy Zsigmond Venzelnek a birodalomban helyettese, tehát császári vikárius lesz.¹⁾

Zsigmond király 1396 márczius elsején kelt oklevelében — cserében azért, hogy őt Venzel a cseh királyságban

¹⁾ Annnyival kevésbé gondoljuk, hogy Zsigmond 1396-ra tervezte volna Venzel letételét mert a török elleni hadjárat csakugyan teljesen áthatotta volt az akkori keresztény világot és elsősorban Magyarországot. Ekkor olvassuk Zsigmond egy levelében: »Ez ország a többi kereszténység fala és védpajza.« Codex Dipl. Moraviae XII. 351. Buda, apr. 3. »Regnum istud reliquiae terrae Christianae sit murus et clypeus.«

fültételes örökösévé tette — Venzelt teszi utódnélküli halála esetére Magyarország örökösévé.¹⁾ Teljesen független intézkedés-e ez, avagy ellenérték az 1396 márczius 19-én Prágában kiállított vikáriusságért, nem tudjuk.

Ezen oklevelében Venzel Zsigmondot, »kit a vér azonos-sága, erényeinek hűsége és kipróbált érdemei s a dolgok mestere; a tapasztalás állandónak, hűnek és hasznosnak bizonyított, a római szent birodalom területének, jelesen Lombardia, Italia, Toscana, az anconai márka, a római márkák, Apulia, Piemont, Abruzzo, Kalabria, Sicilia, Friaul és a trevizói márka egyetemes helytartójának és generális vikáriusának« nevezi ki, a ki az ő nevében gyakorolja az abszolút imperiumot. Együttal megadja neki azt a jogot, hogy politikai, közigazgatási és bíraskodási tekintetben helyette »úgy itt, mint Németország, Magyarország, Csehország, Dánia, Svéd- és Norvégország és egyéb a római szent birodalomnak bárhol létező országaiban eljárjon.«²⁾

Ez a birodalmi helytartóság Zsigmond királynak immáron jogot adott arra, hogy beleavatkozzék Venzel nevében az olasz államok ügyeibe, és itt van az a pont, a mely leginkább érdekelte Gonzagát, a ki Zsigmondtól remélte hatalmának öregbítését és megvédelmezését Milanóval szemben.]

¹⁾ Eredetije a bécsi titkos levéltár kiállításában 259. sz. a. — Az oklevélről, mint Károlyi Árpád barátunk értesít, csak Zsigmond király magyar felségpecsétje függ; egyéb pecsét nincs és nem is volt rajta. Feltűnő azonban, hogy a pecsét nem a hátya közepéről lóg le, mint az kivétel nélküli általános szokás mindenütt, a hol az oklevelekről csak egy pecsét függ. — hanem az oklevélnek elejéről. Ebből azt lehetne következtetni, hogy Zsigmond a vele lévő magyar urak közt Prágában nem talált olyat, a ki ezt az oklevelét megpecsételi vele együtt. Az is meglehet, hogy sebtében történvén a dolog, erre nem érték rá.

²⁾ Deutsche Reichstags-Akten 427—436. Eredetijét Fejér CD. X/III. hibásan közli. Ezt a német birodalmi kancelláriai stílust természetesen Magyarországnak a német birodalom alá való tartozására még a németek sem hozzák föl érvül, és még Zsigmond szempontjából is nevetségesnek tűnik föl, hogy ő, mint Magyarország megkoronázott királya, a meg nem koronázott római király nevében gyakoroljon nálunk politikai és bíraskodási hatalmat, a melyet úgy is gyakorolt jog szerint.

A pápához küldött követek tekintetében Pál úrnak aggodalmi vannak, mert kezdé sejteni annak célját. Ez a Lukács, a ki valamikor a királyné kancellárja volt és ezen út közben lett esanádi püspökké, és az a bizonyos Szécsi Gál úr, a pápához küldettek, hogy tőle kieszközljék, hogy azon esetre, ha ez a király jutna a kormányhoz (a némethez), legyen iránta kedvezéssel. Rövid idő alatt mindent elértek a pápánál, a mit kívántak. Erről a király a mantovai urat minden esetre értesíteni fogja, tehát az ő Budán időzése fölösleges. A követnek ez utolsó levele természetesen azzal végződik, hogy engedjék meg hazatérését.

Haza is tért. Mindössze két hónapig lehetett távol hazájától. Meg volt-e elégedve küldője az eredménnyel, nem tudjuk. Annyi bizonyos azonban, hogy ha egyébbel nem, de e ránk nézve oly érdekes jelentésekkel tartotta fenn nevének emlékezetét.

Midőn búcsút veszünk követünktől, a ki két hó folytán annyira visszakivánczozott Magyarországból, utalnunk kell az olasz és magyar fölfogás közti különbségre.

Megengedjük és hangsúlyozzuk, hogy a középkori műveltség Olaszországban termette legszebb virágait; megengedjük azt is, hogy a forrongó, kemény, kegyetlen, egyenetlen, a közszélokot csak a magánérdek révén tekintő magyarságezen korbéli hulláma visszataszítónak tetszik az olasz előtt. De viszont, látjuk, hogy a velencei tanács 1415 július 3-án elfogadja a Zsigmond király megölésére vállalkozó egyén ajánlatát, a ki 35,000 aranyat követel e gyilkosságért, majd 1419 május 23-án újból vállalkozik egy Mudatio Mihály nevű ember, ki valószínűleg görög volt, mert Krétában ezer arany évi jövedelmet biztosító birtokot kér ellenértékül, s ezt a velencei tanács újra elfogadja. Május 30-án pedig ugyancsak a velencei tanács mérget keres. 1419 december 24-én Zsigmond király meggyilkolására ajánlkozik egy piacenzai prépost, kinek a velencei tanács a tett végrehajtása után prépostságot ígér, egyelőre pedig kétszáz arany előleget rendel neki kiszolgáltatni s mikor letelt a határidő, melyre a felbérelt gyilkos magát kötelezte, meghosszabbítják azt. 1420 február 7-én pedig kétféle, ételbe és

italba adható mérget készített a tanács egy vizenai gyógyszerészszel Mudationak, de mikor a gyilkos a mérge hatását meg akarja kísérteni, a velencei tanács, tartván a terv felfedezésétől, visszavonja a megbízást, valószínűleg azért, mert a fegyverszünet Zsigmonddal már megkezdett. — Ilyen politikai erkölcsökkel szemben voltakép ez a primitív magyar társadalom még mindig egészségesebb és szimpatikusabb.¹⁾

¹⁾ Óváry i. m. 287., 296—298. l.

FÜGGELÉK.

I.

Temesvár, 1349. aug. 7.

I. Lajos magyar király tudatja Gonzaga Fülöppel, Mantova urával, hogy szeptember havában szicíliai királyságába indul.

De sinceri honoris continuati, caritative, benivolentie, convenientis hospitalitatis nec non securi conductitii exhibentia amicabilique persistentia quam eo tempore cum ad vindicandum innocentem sanguinem domini Andree olim illustris regis Jerusalem et Sicilie fratris nostri bone memorie vestre recordationis, et recuperandum ipsum regnum nostrum Sicilie in illas partes personaliter accesseramus primum nostre maiestati et demum diversis nostris militibus et regnicolis in predictum regnum nostrum per vestras semitas et dominia proficiscentibus ut manifeste nobis innotuit cum suprema diligentia impendistis, nostre circumspectionis amicitie infinitas gratiarum reddimus actiones; propter que premissa nostre maiestatis personam, ad similia ac etiam ampliora vestre amicitie offerimus, et quia tunc ut promisimus noster accessus in predictum regnum nostrum vestre amicitie patuit, volumus igitur vobis fieri manifestum quod domino permittente in mense Septembri nunc sequenti in ipsum regnum nostrum Sicilie ad visitandum nostros fideles et dilectos in eodem regno nostro existentes, quos nullomodo derelinquamus, gressus nostros dirigemus, justitiam que nobis per dominum papam fieri debet de Johanna in ipso regno nostro expectantes. Datum in Themessvar VII. die mensis Augusti.

Ludovicus Hungarie Hierusalem Sicilieque rex.

Külezim: Nobili viro et potenti domino Philippo de Manthus amico suo dilecto.

Eredeti papír.

Jegyzet: A levél 1349-ben kelt. Lajos király Temesvárról 1349 augusztus 4-én hasonló értelemben írt a velencei köztársaságnak. (Monum. Hung. Hist. Acta Extera II. 362—363. l.)

II.

Liget, 1380. szept. 7.

I. Lajos király levele Gonzaga Lajoshoz, Mantova urához, melyben sajnálattal veszi tudomásul, hogy Horváti János mácsói bán az ő területét pusztította. Megigéri, irni fog a bánnak, hogy tartózkodjék a mantovai terület szerezésétől.

Lodovicus dei gracia rex Ungarie Polonie Dalmatie etc.

Amice carissime, litteras vestre amicitie adversus magnificum virum Johanem banum de Machovo nobis fidelem et dilectum querelam satis gravem de nonnullis derobacionibus, incendiis et aliis actibus ut in eisdem continebantur in territorio vestro commissis exprimentes, recepimus et contenta earum intelleximus, quibus perceptis huiusmodi commissi si habuerunt processum nobis ultramodum displicuerunt et displicent in immensum et procul dubio absque nostro scitu facta fuerunt et perpetrata; verumtamen iuxta vestram requisicionem dispositi sumus eidem et toti genti nostre scribere et mandare, quod de cetero non audeant territoria vestra dampnificare, parati vestre amicitie in possibilibus complacere. Datum in castro nostro Lyget VII. die mensis Septembris, anno etc. LXXX-mo.

Külezim: Magnifico domino Ludovico de Gonzaga domino Mantue amico nostro carissimo.

III.

[1395.] okt.

Zsigmond magyar király levele Venzel német császárhoz és cseh királyhoz.

Rex Ungarie sollicitat fratrem, ut recipiat imperialem coronam sine dilacione ampliori.

Serenissime principum et frater honorandissime. Nihil ex temporalibus utrique nostrum tantopere animadvertendum ex reor, quam ne imperialem dignitatem tandiu in familia nostra versatam per disidiam nostram amittamus, degenerareque a maioribus nostris videamur, qui pro huius dignitatis adeptione atque retencione tot et tantos labores et periculorum casus propria [sic] subire et sponte voluerunt, adeo ut iam non magis in familiam nostram translatum imperium, quam sibi dedicatum videatur. Hec autem carissime frater non ab re loquimur, ad aures namque nostras veridica nuper insinuacione pervenit et ad vestras quoque pervenisse non ambigo, Anglorum regem quibusdam subterraneis, ut ita dixerim viis, ad hoc fastigium aspirare multosque sibi ad

hoc complices ascivisse, quorum nonnulli sub spe fallendi vobis forte suadere molliuntur, nichil de imperio agi. Videte principum maxime, ad quem ex beneficio paterno huiusmodi rei cura principaliter spectat, ne aliquando in diebus nostris hoc possit accidere, ut imperium ex nostra ad alienam familiam transferatur. Credo, piissime memorie genitorem nostrum nullum in hac vita diem feliciorum lecioremque vidisse, quam cum Romani dyadema regni imperatorie dignitatis subsecuturæ presagium capiti vestro vidit imponi, sperans sub hac lege cesareum sceptrum in posteritatem suam tamquam hereditarium permansurum. Tempus exigit, ut regio nomine deposito vobis imperatoris omnium maximum vendicetis et imperialis apicis spem cunctis extraneis adimatis. Omnia, uti videre video, parata et prompta sunt, habetis gratiam, qualem nemo unquam maiorum nostrorum habere potuit, Romanum, scilicet pontificem ad omnia vota vestra propicium et paratum, ne per calidissimos et dolosos Etrurie populos Alpesque indomitas transire expediat, Mediolanum usque venire et ibidem sacro vertici vestro universalis monarchie decus imponere. Habetis illustrem et potentissimum principem ducem Mediolani, fidelem et subditum vestrum ad hec omnia peragenda coadiutorem, veluti strenuus miles Georgius de Caballis¹⁾ maiestati vestre familiarissimus, pro parte ipsius ducis seriosa legatione nobis nuper exposuit et dominus et miles vester egregius nostris auribus patefecit. Utimini fortune beneficio, que si a primo negligitur difficile postea, cum post sit calua, recuperatur et pro decore maiestatis vestre, pro debito, pro augmento, pro exaltatione domus nostre, pro emulorum confusione ad hanc sumendam dignitatem omnibus postpositis aliis sine cunctatione properate. Oro, obsecro, suadeo, ne oblatam vobis divinitus tam felicem occasionem per injuriam cum, celsitudinis vestre pudore et generis nostri confusione perdat. Nihil enim honoris vel augmenti persone vestre potest evenire, cuius et ipse non sit particeps; nihil e contra dedecoris vel pudoris. Quamobrem si quid ad hec mea possibilitas valet, me semper animo et corpore viribusque totis amore boni fratris paratissimum quando et quociescunque volueritis, invenietis.

Testis est enim secretorum omnium conditor Deus, quod exaltationem vestram tamquam propriam optavi, opto et optabo, donec in me ille vitalis aure reliquie supererunt, licet obtrectatores multi malignandi studio inter nos dissensiones odiaque seminare satagentes vobis aliter esse persuaserunt, quorum nugis, karissime frater queso, ne de cetero Serenitas vestra aurem credulam accomodet. Idem quoque mihi facere proposui, quin ymo me vobis vestrum sincerum et bonum fratrem esse suadeo, in quem nunquam quidquam nisi fraternum invenietis, uti procul dubio videbitis operis per effectum.

Eredetiye a prágnai káptalan H. 3. jelzetű egykorú leveles-könyve f. 35. Részben idézi Palacky: Gesch. Böhmens III/1. köt. 93. l. 108. j. Keltét 1395 végére teszi. Biztos, hogy 1395. augusztus kelt.

¹⁾ Trevisói család.

IV.

Buda, 1395. nov. 24.

Paulus de Armaninis mantovai követ első jelentése urához Gonzaga Ferencchez.

Magnifico et excelso domino domino Francisco de Gonzaga domino suo precipuo.

Magnifice et excelsè domine mi. Dominationi vestre significo me Budam applicuisse die undecimo mensis Novembris nullam moram alicubi attrahendo et non reperi regem ibi, imo reperi ipsum a principio mensis Madii preteriti citra a Buda vacasse continue, nunc huc, nunc illuc equitando, moram firmam necubi faciendo et demum in adventu meo reperi ipsum direxisse suos gressus versus Bossenam, quoniam rex ille mortuus et barones regni querebant acquirere regnum illud, quod maximum fecit detrimentum regi, dum rex Bossene tempore vite sue erat cum infidelibus aligatus, sed nunc ipso mortuo dicitur, quod illi de Bossena appetunt regem istum in suum regem et dominum et demum usque ad confines vel juxta equitavit. Quare sentiens ipsum ultra Surmiam esse transgressum, deliberavi ad ipsum me omnino transferre et sic iter meum incepti. Quo incepto audiivi in itinere regem retrocessisse ad quandam villam nomine Neginbaz, ad quam et ego accedere conabar, et tandem dum a Buda distarem per quatuor dietas dum essem propinquus ville predictæ, reperi regem recessisse et transivisse Danubium reversurus Budam. Que audiens ivi Budam indilate, Bude reversus et breviter ivi ad dominum episcopum Zagabriensem et facta debita visitatione vestri parte implevi, que mihi dominatio vestra imposuit juxta ordinem mihi datum. Qui dominus episcopus me gratiose recepit se de vobis ut plurimum collaudando et de honore per vos eis impenso, cum Mantue applicarunt, de quo, ut mihi dixit, retulerunt domino regi magnificantes dominationem vestram ut plurimum; dicens mihi dominus episcopus, quod cum me coram maiestate regia presentavero, ipse in presentia mea replicando replicabit collaudationem de vobis factam et honorem per dominationem vestram eis impensum, et ego replicans reingratiatus fui sue paternitati magnifice dicendo quomodo non quod dominatio vestra teneretur implevistis respectando principaliter serenissimam regiam maiestatem et dominum vestrum, respectando similiter eorum magnificas dominationes, sed quod tam improvisè ipsi Mantue applicantes aggressi fuerunt vos nequaquam valuistis vestram debitam adimplere, de quo etiam veniam postulatis, si quod teneremini adimplere non valuistis sed benignitate ipsorum prout moris est magnificorum

dominorum se collaudant. Ex quo vestri nomine fui ipsorum dominatio-
nibus plene reingratiatus de ipsorum gratia et urbanitate et demum veni
ad medullam facti narrando ut predixi, quod mihi commiserat, quod
de omnibus referendis serenissimo regi parte vestra ea omnia deberem
oretenus explicare, ut si qua sibi addenda vel minuenda videantur,
habeam juxta ejus consilium me regere in postmodum referendis vel
exponendis vestri parte domino regi non propterea variando nec mutando
effectum intenti vestri: Dato quo hanc partem ultimam in me retinui
tamquam non referendam, sed attentas tantummodo stando si deliberarent
capitula vestra in aliquo variare numquid per verba sua varia varietur
effectus intenti vestri, quem puto satis mente mea concepiisse, an vero
si variando verba non variaretur effectus, quibus tunc complacere cona-
rem collaudando continue intentionem et consilium eorum. Et demum
fui cum domino episcopo Zagabriensi in loco secreto ipse et ego tan-
tummodo et factis vestri parte sibi fiendis habui intentum oraculi scive
(sive) ambaxiate per me vestri parte fiende serenissimo domino regi
verbotenus explicare, qui dominus episcopus habuit de vestra fiducia
dominationi vestre ut plurimum reingratiari. Et breviter habuit mihi
respondere, quod pro hodierna die non curarem me coram domino rege
presentare, imo differre deberem ad diem sequentem, videlicet ad diem
vigessimum quintum Novembris. Et ipse hodierna die videlicet vigesima
quarta esset mecum, ut ita loquutus fuit et ego cum eo ad hospitium
suum et faceret quod Francus etiam esset et tunc deliberabimus, quid
erit fiendum praticando prius inter nos quod ad expeditionem fiendorum
videbuntur salubriora et ad hunc punctum existo.

Et similiter dominus Lodovicus de Buzachariis ambaxiator domini
Padue est in hoc eodem puncto, ulterius scribere non possum, quoniam
ullam expeditionem habere non potui, sed quam citius aliquid super
premissis habuero non tardabo dominationi vestre per nuntium pro-
prium meis literis intimare; puto, per id quod credo, cito proprium
nuntium cum meis literis effectum aliquem continentibus de habendo
responso Mantuam destinare, sed ne dominatio vestra admiretur, quod
hiis temporibus vobis aliqua non rescripserim, cogitavi has praesentes
dominationi vestre transmittere, munus et enim vestrum dominus epis-
copus gratanter suscepit dominationi vestre reingratiando continue juxta
posse. Visitavi dominum Stiborium, qui est inter ceteros majores baro-
nes regni magnus et dilectus a rege pre ceteris et qui omnia novit
excusando vos, si sibi aliquid non scripsistis, quoniam non bene eratis
de hac curia informati, (sic) prout expediens erat, similiter faciendo sibi
oblationes vestri parte condignas Dominus Padue bene sibi scripsit et
scripsit etiam domino archiepiscopo Strigoniensi, qui est ex majoribus major,
cui etiam delibero suas literas presentare excusando vos, si sibi aliquid
non scripsistis, offerendo etiam vos sibi prout convenire videbitur honori
vestro, quibus ambobus libenter vidissem, vos sibi aliquid rescripsisse
et etiam praesentasse prout et reliquis videlicet domino archiepiscopo
Strigoniensi et domino Stiborio, quoniam majores magnis cum rege isto.

Si habetis mihi aliqua scribere, scribatur predictis duobus de novis
cotidie emergentibus in partibus illis velitis mihi ad plenum rescribere
cum isti multum sint vagi audire nova de partibus illis et multum me
petant diversimode de conditionibus Italiae. Breviter ego conabor implere
intentum vestrum, sed magnifice domine mi unum vobis facio mani-
festum, quod vere maximos sumptus feci in veniendo Budam eo quod
cum Signiam applicui volens ibi equos emere nullum reperi, nisi-rozas¹⁾
qui mihi dicebantur in triplum juridico ad minus et sic ivi usque
Budam cum maximis sumptibus equorum vecturalium et cum maximo
sumptu ductorum sive guidarum, qui sciebant linguam et vias. Post-
modum canes venire non poterant, ultra Zagabriam et sic me oportuit
accipere unum curram pro canibus et retibus, ille quem mihi in magi-
strum canum designari fecitis, fuit graviter infirmatus et sic oportuit
ipsum assidue venire equite vel in curra et similiter transgrediendo
Budam itur per loca in infinitum silvestria et ubi reperiuntur victualia
sunt carissima ultra modum, hoc propter maximas gentes que sequun-
tur regem, ita quod quanto citius deliberabitis redditum meum habito
a rege responso tanto melius facietis, ut puto hic enim in modico ordine
consistunt.

Scribam latius vobis per primum nuntium, quem transmittam;
plura presentialiter. Non rescribo, imo hoc festinanter scripsi. Recom-
mendo me dominationi vestre.

Familiaris et servus vester Paulus de Armaninis.

Datum Budae die XXIII. Novembris 1395.

V.

Buda 1395. nov. 27.

Paulus de Armaninis mantovai követ második jelentése urához Gonzaga
Ferenchez.

*Magnifico et excelso domino domino Francisco de Gonzaga
Mantue et domino meo.*

Magnifice et excelae domine mi. Dominationi vestre significo, me
Budam applicuisse die XI. mensis Novembris et reperi regem iam diu
vacasse a Buda, a prima die mensis Maii preteriti citra et hoc propter
infestationem Turchorum, qui territoria sua invadunt ut plurimum cotidie
et inveni ipsum esse in terra silvana cum Budam applicui, inde tunc
attamen recessurum et se translaturum in regnum Bossene, quo accedebat
invitus, sed ipsum, qui suus dominus dici non potest, sequi oportet volun-
tates suorum principum et baronum, tamquam homo non habens statum

¹⁾ rozze (rossz gebe).

suum aliquatenus firmum propter varias opiniones et invidias magnas regnantes inter ipsos cum male contentantur, maxime barones Ungarie ipsum in suum regem habere, et ipse eis cotidie complacere conatur in omnibus, quibus potest. Sunt attamen quidam, qui ob magna munera et merita eis impensa ac dominia magna sibi concessa de eius domino contentantur, sed maior pars appetere potius filium quondam regis Karoli. Et breviter dum se transtulisset ad quamdam terram nomine Vozimbaz, que est versus partes Bossene cum intentione omnino in Bossenam transeundi, eo quod rex ille mortuus et Bosseniani querebant ut hic dicitur regem istum in suum regem et dominum. Et etiam Ungari pretendunt regnum illud spectare ad iurisdictionem regni Ungarie, deliberaverunt omnino transire. Ex quo sentiens ego ipsum esse distantem a Buda per ducentum miliaria vel circa, deliberavi me illuc omnino transferre, et quia loca illa sunt ultra modum silvestria et inhabitata, oportuit me emere unam redam, quam feci victualibus necessariis onerari, et finaliter incepti iter meum illuc et equitavi quinque dietis et cum non essem longinquus a loco illo in quo rex residebat, reperi quosdam in itinere Italicos mercatores, qui moram attrahunt in partibus istis et qui veniebant a rege et mihi dixerunt consulendo, quod me ulterius non transferrem, cum rex inde recesserit et versus Budam direxerit gressus suos. Quo audito retrocessi et sic reperi regem transivisse Danubium et remeasse Budam, sublato prorsus itinere Bossene de presenti et hoc puto evenisse, quia in duabus vicibus separatim acceperunt ad eum ambaxiatores de Boemia et nunc in adventu suo Budam applicuit tertius, cum quibus cotidie commoratur cum baronibus ipsius ad consulendum, et ego cum in reversione mea Budam applicui, procuravi me presentare ad dominum episcopum Zagabriensem, cui quidem vestras literas presentavi facta prius parte vestra visitatione cum oblatione condignis et quem informavi quomodo dominatio vestra mihi commiserat, quod priusquam me presentarem ad dominum regem, quod sibi deberem omnia per me exponenda domino regi verbotenus enarrare, ut si qua sibi videbuntur addenda vel minuenda habeam, iuxta eius consilium in omnibus adherere attento attamen intra me, quod effectus intenti vestri in aliquo non mutetur. Qui dominus episcopus me gratiose recepit offerens se contemplatione vestri ad quecumque mihi necessaria et grata et multa protulit, que causa brevitatis omitto et conclusive mihi dixit, quod pro illa die nolebat, quod me presentarem ad dominum regem certis de causis, quas et vos meditari potestis, puto, quod voluerit dominum regem primitus informare de exponendis per me. Sequenti vero die redivi ad ipsam et ipse expulsi omnibus de camera sua, habuit me alloqui sub hac forma videlicet, quod dum essent Mantue ipsi ambaxiatores in regnum Francie transgreasuri ipsi vobiscum colloquium habuerunt et habuerunt vobiscum inter cetera praticare super factis *imperii* et breviter mihi seriatim enarravit omnia, que hinc inde inter vos collata fuerunt, dicendo sic mihi:

Voló, ut insinul conferamus, ut videam ego, si sumus concordēs in referendis per te et in iam relatis per me sive per vos. Et ut con-

descendam ad factum ambaxiate per te exponende, facio te provisum, quod magnificus Dominus Mantue, cum habuissemus multa dicere super factis *imperii*, ille magnificus Dominus habuit se proferre quotiescunque contingeret dominum regem accedere partes Italie, quod ex tunc se offerebat, *sequi eum per annum ducentis lanceis et quadringentis pedibus*; obtulistis insuper *sibi victualia introitum castrorum et civitatis*. Insuper asurgere ad requirendum dominos affines, propinquos et amicos vestros. Et predicta dicit vos sibi obtulisse in civitate Mantue. Deinde vero adhuc in civitate Padue, et dicit vos in suis manibus iurasse predicta, et postmodum adhuc postea eadem predicta replicastis in civitate Venetiarum. Quibus auditis ego totus stupefactus, eo quod nullam mihi dedistis informationem preterquam *de gentibus, de armigeris* ausum copii dicendo, quod reddant se certos serenissimus dominus rex et paternitas sua, quod quequam sibi promissis integraliter observabitis si deberetis consumi habere et persona, sed pro ut sentire potuit paternitas sua cum fuit in Italia in tantum vos odiamini et contra omnem iustitiam a domino comite, qui clam et palam dum habiliter posset non cessat perquirere ilamnam vestra et subversionem status vestri; quod ob multa emergentia tempore mei recessus, quibus eratis quam plurimum occupatus, equipollentia suprascriptis, forte quod si mihi committere omisistis quod ignoro (sed de reliquis per ipsam dietis non recordor aliquid mihi fuisse commissum) omisistis propter agenda multa, quae tunc temporis occurrerunt. Et ipse tunc respondit, quod nihil referebat postquam in oblatione maiore concordabamur ad invicem et de tempore sive de temporis spatio, et sic mihi ordinavit, quod irem ad dominum archiepiscopum Strigoniensem, ubi erat rex et quod et ipse esset et faceret si modus erit me habere introitum ad dominum regem, quod fecit eodem mane, quo me coram domino rege presentandum deduxit, et cum coram eius presentia me presentaverim facta debita et reverenti visitatione sibi, secuta postmodum recommendatione vestra, ad ipsam humiliter et devote habui sibi effectualiter omnia referre, que in capitulis mihi datis sive juxta tenorem ipsorum capitulorum referenda fuerunt, nihilo ipsorum effectus addito vel mutato, nec diminuito, sed ullomodo attento eo, quod executionem intenti vestri habeat respectare. Qui dominus rex me facie alacri et iocundo vultu suscepit ostendens oblationem vestram et manus vestrum in infinitum suscipere gratuite offerensque se ex nunc et fortius in futurum velle vos nedom ad preservationem status vestri presentis suscipere recommissum, quin imo disposuit in futurum ad status vestri augmentationem fortius vos suscipere recommissum animoque ferventiori quam unquam fuerit precessor aliquis inclite domus sue. Et quod ad factam ambaxiate relatorum per me super ceteris erit ipse cum magnificis dominis consiliariis suis et mihi de omnibus faciet responsivam. Ex quo ego cum omni sollicitudine diligenti procurabam cum domino episcopo Zagabriensi et similiter cum domino archiepiscopo Strigoniensi habere expeditionem celerem, et demum habuit me dominus episcopus Zagabriensis et mihi dixit parte domini

regis, quod inter cetera expositorum sibi per me exposui partem unam super qua volebat rex libenter informari, videlicet, quod in actu concilii, non tantum quod ego sic dixerim videbatur magnificentie vestre, ut prius prolata et exposita per me habiliter fieri possent, procurandum esse venire ad partes illas cum brachio ecclesie, vel imperii et salubrius cum ambobus coniunctum si fieri posset et si tantummodo separatim fieri contingat, putatis melius esse procurare brachium ecclesie, ex quo dominus rex me peti fecit, quod erat motivum vestrum, quare putabatis salubrius fore habere brachium ecclesie pro eo. Et ego timens non bene satisfacere intentioni regis habui domino episcopo respondere, quod vere super articulo illo non habueram vestrum intentum; sed per ea, que mente concipio vos forte conceptum facitis: primo quod Comes Virtutum bene se habet cum rege Romanorum ad presens et ut videtur ipse habet curiam imperialem ad voluntatem et servicia sua, et non ita se disponderet ad voluntatem regis, postmodum forte concipitis, quod ecclesia in partibus Italie multa possidet fortificia, civitates, loca in partibus Italie (sic) et forte concipitis, quod maiores domini illarum provinciarum vicarii ecclesie sunt dominationis vestrae coniuncti et affines benivoli et etiam bene se habent presentialem cum ecclesia Romana, ut est marchio Ferrariensis et domini de Malatestis, hii sunt domini potentiores ceteris vicariis ecclesie et sunt magnifico domino meo benivola affinitate coniuncti. Ita, quod forte dominus meus mente concipit, quod hii domini potentiores semper adhererent voluntati ecclesie, et tanto fortius quanto magnificus dominus meus precibus et ipsos dominos faceret voluntati ecclesie constantius adherere et postmodum forte alia ratione, quia videntes ceteri domini et communia illius Italie Comitum non saturare eorum, que possidet, quin imo appetentem cotidie et diversimode se ad maiora conferre et ceterorum dominorum status subvertere quandoque tentando, quandoque alia aliter faciendo ceteri domini et dominia queque timentia de se ipsis procul dubio, dum viderent modum ipsum deprimendi, putarent nedom omnes adherere voluntati ecclesie, cui tenentur, quin imo etiam et voluntati domini illius, qui idoneus esset ad deprimendum ipsum ut postmodum tutiores in eorum dominio permanerent. Qui dominus episcopus hic auditis visus fuit predicta satis suis auribus consonare, et mihi respondit: vere ego comprehendi bene vestras consonantes invidiasque rationes, quas serenissimo domino meo regi referam, ut dixistis.

Ex quo ego, sibi replicans dixi, quod predicta vestri parte non dixeram, imo solummodo mente conceperam dominationem vestram talem de facili habuisse respectum, quod tamen ignorabam tanquam homo, qui super hec eram nullatenus informatus. Et ipse mihi respondit, quod habuerat plenarie verba mea, obtulitque se precessis precibus meis mihi expeditionem dari facere incontinentem, dum humiliter molus esset. Et ego incessanti sollicitudine accessi domum domini archiepiscopi Strigoniensis, quo rex accesserat consulturus et ibi expectavi, donec eodem mane habui expeditionem a rege, qui introductus ad ipsum, habuit mihi per dominum archiepiscopum facere respondere:

Et primo regratiando magnificentie vestre de vestra benigna visitatione et fortius de benivola oblatione, asserens, quod a certo habeat magnificentia vestra, quod ipse intendit vos in omnibus suscipere recommissum multo magis et ferventiori animo, quam unquam habuerit genitor suus, qui progenitores vestros ultra ceteros Italicos super zelo maximo habuit recommissos, et quod nedom ut predixi intendebat ad preservationem et conservationem status vestri, quin imo fortius intendebat ad augmentationem status vestri, et quod vere magnificentie vestre potius factis, quam verbis demonstrabit intentum suum. Ad factum vero imperii super quo in civitate Mantue una cum ambaxiatoribus suis insimul praticastis et quod iterato per ipsum cum consiliariis suis presentialem extitit praticatum, dicit quod propter quasdam *differentias et lites ingentes inter principes et barones Boemie et Alamanie et regem Romanorum* deliberarunt omnes predicti, quod *rex accederet partes illas ex quo deliberat presentialem ire ad confines territorii sui ubi debent esse isti sui consanguinei duces*, non nominavit quos, imo dixit consanguinei et patri sui *marchiones*, videlicet *marchio Moravie*, reliquum omisit et fratres sui, *duces Austrie* et reliqui sive eorum oratores et quidquid *rex* determinaverit super omnibus illud debet executioni mandari. Et ipse dispositus erat se honorem, quem serenissimus genitor suus et inclita domus sua habuit conservare; deliberavit de presenti illuc dirigere gressus suos, quibus omnibus terminatis ipse infallibiliter per nuntium eius proprium vestre magnificentie propalabit. Sed interim attamen disponat magnificentia vestra cum *illis dominis*, cum quibus vestra dominatio obtulit se conferre et perquirere exequi sine mora, ut in adventu sui nuntii vos possitis sibi respondere patenter, et ego volens clare perquirere de intentione eius circa unum passum ubi dixit et nominavit *regem Romanorum inter differentias* per ipsum aptandas dixi serenissime domine, ut valeam bene declarari super relatione parte serenitatis vestre fienda si dominus meus me peteret audita mentione facta per magnificum patrem et dominum archiepiscopum de *serenissimo rege Romanorum* inter has differentias terminandas numquid et *rex Romanorum* contentatur aquiescere determinationi vestre serenitatis, quid habeo respondere? Et tunc *rex* fecit me surgere et trahere in partem et omnibus insimul in unum secreta reductis allocuti fuerunt. Postea *rex* me vocavit et respondere fecit per dominum archiepiscopum sub hac forma non respondendo ad propositum, videlicet, quod iret et que terminaverit dominationi vestre per fidem suam nuntium propalabit, ac etiam in ceteris ultimum suum intentum. Et hoc dixit quia consideravi super prescriptis verbis, videlicet, quod intendebat in se conservare honorem, quem serenissimus genitor suus habuit et inclita domus sua. Propterea ausus fui scriptari numquid et *Romanorum rex* contentetur hiis aquiescere et hoc, quod mihi commisistis, quod quanto clarius sentire potero de intentione regis tanto melius faciam et quoad illud insistam. Et vere meo videre et prout sentire possum ab hiis, qui sunt habiles ad sentiendum talia ipse dominus *rex* ex toto disposuit animo totis viribus

insistere ad prosequendum intentum suum super promissis et puto sibi finaliter eventurum. Ad factum vero temporis celerandi ipse mihi nullam tradidit responsivam quoniam puto, quod male potuisset mihi super illo articulo respondere, donec redierit de colloquio nunc fiendo in partibus suprascriptis et tunc ipse poterit vobis per suum nuntium claram tradere responsivam. Ad factum veniendi cum brachio ecclesie puto ipsum me intellexisse et mente concepissem quid sit fiendum, sed non credo super illo articulo cadere responsivam et sic ipse mihi nullam fecit. Et hec sunt que ad expeditionem ambaxiatarum mearum habui pro responso, que mihi satis videntur expeditiva, videlicet, concludendo, quod completis predictis per proprium ejus nuntium vobis indilate de ejus intentione faciet manifestum. Ex quo magnifice domine mi non videretur mihi hic esse amplius residendum, quoniam hic est vere magna encheuristia vivendo eo modo, quo me vivere oportet, videlicet ad minutum, quoniam emendo in grossum eodem modo eodem precio quo ad minutum, quoniam mihi dicitur tantum unum vas vini quantum venditur ad tabernam et sic de singulis. Ita quod considerato quod sumptus sunt inestimabiles et quod hic erit tempus ammissum amplius residere puto salubrius, quod dominatio vestra mihi mittat licentiam redeundi. Quoniam et dominus Lodovicus de Buzacharinis ambaxiator domini Padue qui etiam huc venit ut puto pro eodem negotio et prius quam ego habuit ex nunc licentiam repatriandi per litteras domini sui qui sibi scripsit, quod procuraret expeditionem celerem vel aliqualem responsivam qua habita revertatur incontinenti. Idecirco dominationem vestram deprecor, quatenus non velitis consumere nummos vestros et frustra, frustra dico quoniam non habeo quicquam agere ulterius hic. Et habetis quod rex dominationi vestre ultimum suum intentum tam super expositis per me quam super omnibus quibuscumque fiendis in posterum per suum proprium nuntium significabit. Et puto quod postquam sic dixit quod cum expeditus fuerit etiam si ibi forem nihil mihi de aliquibus faceret manifestum disponendo suum nuntium ad vestram presentiam destinare. Ita quod omnibus de causis residentia mea hic mihi frustra videtur, et expense sunt magne. Si mihi nuntium mittetis vel aliquid mihi rescribitis, scribatis iterato illis dominis quibus scripsistis et ego sibi dabo litteras et sufficientes credentiales et ego visitabo ipsos parte vestra, sed inter ceteros non stelis quando scribatur archiepiscopo Strigoniensi qui est pre ceteris major apud regem et vadit rex ad consulendum ad domum suam et ego supplebo parte vestra in omnibus que mihi videbuntur concernere vestrum commodum et honorem. Et similiter aliam litteram domino Stiborio qui est unus ex magnis et dilectus a rege et est titulus domini archiepiscopi »reverendissimo in Christo patri et domino domino dei et sancte sedis Strigoniensis archiepiscopo tamquam patri carissimo«, titulus vero domini Stiborii est: Magnifico et potenti domino domino Stiborio fratri et amico carissimo. Et cum mihi aliquid scribitur, scribatur etiam mihi de novis Italie, quoniam sepius me querunt de novis Lombardie et si qua nunc nuper de partibus illis habui, ita quod etiam si aliqua nova habetis

que faciant vel reduci possint ad hanc materiam pro qua hic adsum dato quod secreta dummodo mihi possint tantummodo propalari, velitis mihi rescribere et ego ipsa tantummodo propalabo secreta hiis sive illis qui habent hec negotia ruminare. Dominus rex mihi oretenus dixit, quod ista essent prorsus intrinseca mihi et quod sic vobis scriberem, quod non curetis ista propalare aliquibus ultra vestram consilium confidatum. Recommendo me dominationi vestre.

Familiaris vester Paulus de Armaninis.

Datum in Buda vigesimo septimo Novembris 1395.

A dölt betűkkel szedett szók eziffrákban írják az eredetiben.

VI.

Buda, 1395. nov. 28.

Paulus de Armaninis mantovai követ *harmadik* jelentése urához Gonzaga Ferenczhez.

Magnifice domine my, quia in responsione mihi facta per dominum regem ambaxiate per me sibi vestri parte exposite prout in breve presentibus aligato plenissime continetur, non videbatur animo meo me fuisse super principalibus plenaria declaratione expeditum per modum quare possim nec per litteras, nec cum ad vestri presentiam adfuero aliqualem vobis tradere claritatem ut scio vos velle, ac etiam esse condignum et precipue super illo passu super quo dixit mihi rex quod deliberaverat dirigere gressus suos, et breviter videns quod petendo numquid rex Romanorum contentabatur aquietare determinatione quam faciet super praticatis etc. et numquid ipse rex Romanorum adesse debeat huic colloquio vel non personaliter ullam scivi comprehendere responsivam affirmativam vel negativam, et dum deliberassem mittere nuntium cum responsiva, dubitavi ne forte imputaretis me modice providentie quod tamen non fuisset quoniam audacter habui interrogare regem numquid Romanorum rex personaliter adesse deberet et numquid aquietare contentetur determinationi sue. Sed volens tantummodo super passu isto apertissime declarari deliberavi ire ad dominum Episcopum Zagabriensem a casu etiam repertii ibi dominum Franch, cum quibus loquutus fui et per modum quod non obstante quod ex responsione regis non potueram comprehendere clarum effectum, quod clam scribendo magis relationi quam regi imputo, claram habui intentionem ab ipsis. Et breviter effectus ordinis capti in faciendo istud colloquium talis est: quod rex iste debeat personaliter accedere confinia regni versus partes illas, et ibi personaliter esse debent infrascripti videlicet dux Johannes marchio Moravie, quidam alius marchio, cuius titulum presentialiter non recordo, puto Goriciensis vel quasi similis, duces Austrie et rex Romanorum et rex iste et insimul praticare que noscitis, et prout mihi dixit omnes debent personaliter illuc accedere et esse, et si a casu fortuito aliquis eorum deficeret qui bene fortuitus esset ut dixit non potest

deficere quin veniat rex Romanorum etiamsi omnes predictorum deficerent. Ita quod super hoc potest meo videre satis vester animus declarari de deliberatis. De intentione sua erga dominationem vestram satis clare continetur in alio breve et de deliberatione facta cum facto colloquio disposuerit magnificentie vestre per nuncium suum proprium intimare quocumque terminatæ fuerint et per quem modum insuper faciet vos provisum de postmodum exequendis. Et habita predictorum lucida responsiva habuit mihi dicere dominus episcopus ex parte domini regis quod vobis scribere debeam quod velitis sibi sepe significare de novis occurrentibus cotidie in partibus Lombardie et etiam Italie. Et si qua nova sentitis, que vobis magna vel aliquantulum ponderosa videantur, non tardetis per proprium nuncium vestras litteras sibi facere destinari per quas possit de dictis novis informari plenarie. Ita quod ultra id quod in alio breve scripseram ipse dominus episcopus mihi inter cetera comissit parte regis expresse quod hanc partem dominationi vestre rescriberem. Ego effectus sum interceptus in curia ista videns, quod me mititis tam precise non data mihi solummodo semiplena informatione eorum que mihi necessaria fuissent ad talia adimplendum, et puto hoc potius contingere propter modicam confidentiam quod fieri non deberet quoniam alterum de duobus putarem esse fiendum: vel mittere unum totaliter sibi fidum et illi propalare patenter que propalanda essent ad informationem facti vel ex toto desistere a simili missione. Et hoc dico pro me quem semiplene vix informatum de fiendis oportuit sepius vaticinari improvisus, et ego qui tam probus nec provisos sum quantum in hiis maxime expediret agendis, visum est mihi sepius ebetasse. Ad factum redditus nolit dominatio vestra me effici Ungarus vestris sumptibus quoniam earum vobis constaret nec propter ea unquam bonus Ungarus efficerer. Numquam enim difficiet si expediet et voletis remittere ad partes istas et interim vos evitabitis magnos sumptus quos hic excessive me facere oportet, si enim domine my deliberatis mihi mittere licentiam redditus mei Mantuam suplico dominationi vestre quatenus de speciali gratia dignemini scribere vel sibi facere unam litteram Bartholomeo Guidoti, quod mihi respondeat de centum ducatis quoniam vellem hic emere certos equos de quibus imaginor aliquid perlucrare et post paucos dies a die redditus mei Mantuam haberetis denarios vestros et ego gratia vestri cum ipsis aliquid lucrarer quod et mihi ut plurimum expediret. Et super hoc dignemini michi vestram tradere responsivam. Et si vestra dominatio contentaretur ego impetrarem unam litteram familiaritatis a rege ut tutius possem Mantuam remeare, quoniam contemplatione ipsius littere essem in regno Ungarie et in partibus Alemanie et unquam melius custoditus. Dignemini igitur mihi super premissis scribere quicquid vultis. Recommendo me dominationi vestre.

Familiaris vester Paulus Armaninis.

Datum Bude XXVIII. novembris 1395.

Külczim: Magnifico et. excellentissimo domino Francisco de Gonzaga, domino meo precipuo.

VII.

Buda, 1395. nov. 28.

Paulus de Armaninis mantovai követ. *negyedik* jelentése urához Gonzaga Ferenczhez.

Magnifico ac excelso domino meo, domino Francisco de Gonzaga Mantue etc. domino generali.

Magnifico ac excelsæ domine, domine mi. Dominationem vestram facio provisam, quod postquam presentavi canes serenissimo domino regi parte vestra quos iucunde suscepit, presentavi etiam cum canibus socium Polli tamquam magistrum doctum in arte illa, videlicet aucupandi, qui Cichinus de Cesena suo nomine nuncupatur et ut plurimum infestatur cotidie ab istis Ungaris, qui non desistant ab aucupationibus canium serenissimo regi datorum et hi sunt familiares regis, qui habent in mandatum probare canes et accipere magistrum, quem duxi, videlicet dictum Cichinum, quem cotidie secum ducunt aucupare cum ipsis canibus, qui prout asserit mihi ipse Cichinus sunt perfectissimi et ille, quem putabam debiliorem est melior, sed breviter omnes sunt perfectissimi. Sed nihilominus ipse Cichinus comedit et manet tantummodo mecum tum quia rex non est fuleitus bona camera pro ipso, tum etiam quia multas vigilias ieiunaret, quorum festa nunquam nominata nec celebrata fuerunt. Ex quo ipse nimium extitit perturbatus videns se retineri per me usque ad integram complacentiam regis et familie sue et asserens se nolle stipendium suum amittere ex quo sibi promisi, quod stipendium suum non amitteret, imo penitus solveretur sentiens dominus meus, quod bene et complete serviverit vobis domino meo, quod certe fecit. Ex quo domine mi, ut causam habeat ferventius consequendi beneplacita vestra et ne de cetero timeat amittere nec amisisse stipendium suum a die recessus ipsius dominationem vestram deprecor, quatenus, cum Mantue applicabit, dignemini stipendium suum facere inviolabiliter thesaurario vestro servari, quoniam de ipso homo ut plurimum contentatur. De latore vero praesentium habeo me dominationi vestre ut plurimum collaudare quoniam ab ipso nunquam habui responsum aliquatenus teleosum, quin imo habui ipsum cotidie presentiorum ad quicquam concernentia honorem vestrum etiam sinistris suis omnibus postergatis. Ex quibus placeat dictum Cichinum in eum conservando ac dictum Johannem latorem praesentium in sibi providendo absque vestri incommodo suscipere recommissos, quoniam vere mernerunt, ut puto. De novis hic emergentibus aliqua vobis significare non possum praeter unum, videlicet, quod dominus rex quarta die praeterita habuit propalare vulgo tenorem cuiusdam littere sibi misse per Bayzetum regem Turchorum, eius quidem effectus tenoris talis est:

Tu vadis vulgo dicendo et gloriando te quod me expulisti de campo, quod non fuit verum, quin imo propter quedam importantia maius pondus deliberavi me de campo levare, sed ut a tali gloriari desistas facio tibi presentibus manifestum, quod in hoc mense Martii proximo veniam cum exercitu meo te repertum infallibiliter, ubi fueris etiam ubicumque, et pro tanto desistas deinceps amplius gloriari, quod me de campo expuleris et quod te expectare ausum non habuerim.

De qua littera barones, ut plurimum deriderunt scientes, quod omni anno tales transmittit litteras, sed nunquam sortiuntur bonum effectum, et non curantes de ipsis procurant cum rege maioribus et verioribus insistere toto posse prout et dominatio vestra plenarie informatur seu extitit informata plenarie, et hec sunt nova, que presentibus possum dominationi vestre significare. Sed ad factum reditus mei, vere domine mi, meum hic residere est in vestri maximum sumptuum detrimentum, considerato, quod hic nihil facio, nec cognosco, me deinceps aliquid esse facturum multis rationibus alegatis. Ex quo dominationi vestre placeat mihi licentiam mittere veniendi pro vestra in specie utilitate, et ut animam unam redimere valeatis, quoniam nisi dominatio vestra mihi cito licentiam meam transmittat, disposui ex toto Turchus effici, postquam eorum territoriis sum propinquus. Alia dominationi vestre presentialiter significare non possum, sed expecto nuntios domini regis, qui Romam iverunt, et ut melius loquar, ambaxiatores destinatos ad papam Et propterea retineo cabalarium et de presenti mitto nuntium peditem, ut in reditu suo de presenti possim aliqua sentire de relatis per ipsos et sic omnia, que sentire potero, postmodum dominationi vestre per vestrum cabalarium hic existentem plenarie significabo, et bene disposueram ipsum presentialiter mittere, sed modus animalis non fuit mittendi ipsum equestrem. Ideirco deliberavi pro meliori prius transmittere nuntium peditem, quem dignemini suscipere recommissum, quoniam bene meretur et meruit. Recommendo me dominationi vestre.

Familiaris vester Paulus de Armaninis.

Datum Bude die XXVIII. novembris 1395.

VIII.

Buda, 1395. decz. 10.

Paulus de Armaninis mantovai követ ötödik jelentése urához Gonzaga Ferenczhez.

Magnifice et excellentissime domine my, postquam dominationi vestre ultimatè rescripsi tamen sub brevitate verborum quoniam nichil novi ulterius tunc habebam preter illud de quo feci in litteris mentionem, videlicet de parentella etc. etc. Et demum volens juxta posse clarificari si saltem certiorari nequeam quomodo se habet istud negotium et numquid sit verum vel ne, quod certe possibile non putabam videns

me modumabilem habere non posse in habendo declarationem premissorum, quoniam non tantum adhuc domesticus illorum qui talia scire deberent et qui conversantur cum hiis baronis et prelatis qui sunt in ultimum potentes et secretarii regis et qui eius regnum totum premanibus habent ut sunt archiepiscopus Strigoniensis, episcopus Zagrabiensis, magister tavernicorum Stiborius, nunc vayvoda terre sylvane, thexaureus et alii, sed in specie prenominati, et sic sentiens me non idoneum talia habilitè perscriptari adhexi Bartolomeo Guidoti qui est in infinitum servitor vester et qui magnam habet amicitiam et conversationem magnatum in curia et tam cum baronis, quam etiam cum ipsorum fidatis cum quibus de omnibus magis se confidunt et conferunt, et rogavi ipsum quod sentire velit ab omnibus quibus potest qui idonei sint ad talia sentiendum numquid rex tractet cum aliquo parentelas non apriendo propterea me sibi quid audiverim de aliqua specifica parentella, et si tantum sentiret de aliqua parentella sentiat de qua ut audiam si id quod ipse audiet conformabitur cum audita primevo, et quod ulterius sentiat si potest causam quare rex destinavit suos oratores Romam ad papam nomina quorum sunt dominus Lucas qui nunc effectus est episcopus Cinadini et dominus Galus millex Ungarie. Et finaliter dictus Bartholameus avidus dominationi vestre toto posse servire procuravit juxta posse de predictis omnibus declarari et tandem adhesit cuidam preposito Strigoniensi qui est ut plurimum intimus archiepiscopi et cui sepius habet ipse multa intrinseca et ardua propalare. Et conclusive ipse in secreto sibi dixit quod de certo sciebat quod in quatuor locis tractabatur de parentella cum rege et primo tractatur de filia regis Karoli pro rege isto, secundo de una filia ducis Borgonie vel ducis de Beri; bene dixit de quo sed non recordatur de certo de quo dixit. Tercio de quadam nobilissima domina Anglica et ditissima, ille enim prepositus dixit se nescire ulterius de illa; quarto tractabatur cum Comite Virtutum vel prope, comes ipse tractabat parentellam cum rege et cum una ex filiabus quondam domini Bernabovis quam alias dare voluit uni ex ducibus Austrie. Et tandem dixit quod non putabat de filia regis Karoli, quum barones qui sunt potentiores et maiores cum rege isto non permetterent, quoniam fuerunt adversari regis Karoli et ullo modo non permetterent id fieri. De filia ducis Borgonie non permittetur quoniam barones, qui sciunt illum esse potentem et idoneum ad prebendum regi magnum subsidium, sentientes ipsos esse dominos illius regni Ungarie, et regem non posse plusquam ipsi velint dubitantes ne rex elevaretur in superbiam et cogitantes quomodo rex sentit se bene tractatum ab ipsis non permetterent hoc fieri alegantes tantummodo nolle Francigenas succedere regnum illud. De filia quondam domini Bernabovis dicit quod non putat rex ullo modo ullatenus aures adhybet, et putat illud fieri non posse, putat prius de illa domina Anglycha cujus nomen ex toto ignorat vel si non ignorat forte quod sibi noluit propalare sed interim procurabo sentire dum potero que sit illa. Ad factum ambasciatorum qui Romam transmissi fuerunt adhuc aliquid sentire non potui. Sed

puto alterutrum de duobus vel ut papa se intercedat pro parentela filie regis Karoli, vel forte ut procurent super hiis super quibus fecistis ipsum fieri provisum, videlicet super articulo continente quod procuret adventum suum cum brachio ecclesie vel imperii, et salubrius cum ambobus si fieri potest conjunctim, si autem cum uno tantummodo separatim fieri contingat procuret brachium ecclesie etc. Sed nihilominus non desistam procurare si potero de certo scire causam ipsorum transmissionis illuc. Ambaxiatores Comitis Virtutum nondum applicaverunt Budam. Procurabo dum venerint scire causam ipsorum adventus. Hic dicitur quod motivum procedit a rege, et quod ambaxiatores qui venerunt Mantuam ituri ad regem Francie procuraverunt quod comes mitteret suos ambaxiatores ad regem istam, et ideo disposuit ipsos presentialiter destinare, et causa est ut dicitur quod comes cum ambaxiatoribus predictis habuit movere verba ipsis de parentela vel moveri fecit, nescio si ita sit, in partibus istis sic dicitur, scribo vobis ut audio, multi in litera loquuntur. Ad factum illorum denariorum de quibus fecistis fieri literam cambii Bartholomeo Guidoti nescio qualem monetam solveritis in partibus illis quantum ipse mihi retinet decem pro centenario qui essent viginti floreni ad rationem solutionis quam mihi facit, ita quod super hoc volui dominationem vestram facere bona hora provisam. Ad factum residentie mee hic nescio ad quid perditio hec multis rationibus, nam curia ista que nomen curie non meretur, tanta paupertate viget ipsa, non habet circa aliqua facta, que factum vestrum habeant respectare, tot nec tanta discutere quod melius sit nec necesse habeat, facere sumptus aliquos, nam hic non capitant aliqui qui sint aliqua tractaturi in vestrum commodum nec sinistrum. Hic vero capitant gentes diversarum maneriarum qui procurant officia, qui beneficia et qui suos nummos a rege. Et de hiis quam plures inveniuntur quibus omnibus parum prodest, cum hic nulla datur expeditio nisi certis a quibus rex mutuo petit et sunt italici mercatores, hii vero cum pecunias portant subito introducuntur ad regem et datur ipsis de verbis et sigillis celerima expeditio dum possit tantummodo tangere nummos. Cum venit postmodum terminus restituendi ipsis postea introitus et expeditio denegatur. Nam rex iste altum habet animum et libenter facta faceret, dum ipsum sequerentur barones. Et pro certo ipse ex toto disponitur omnia postergare et exequi quod intendit. Et nisi infestus Turchorum ipsam impediatur puto quod in brevi diriget gressus suos versus confines Boemie, ubi adesse debent illi principes et domini quos per alias meas litteras nominavi dominationi vestre transmissas. Hoc dico quia Turchi presentialiter territorium Valachie multum invadunt et similiter etiam versus quasdam partes nomine Timesvar, et disponitur rex illuc accedere, et cum consilio baronum disponere que fienda sunt ad defensionem eorum, et posito ordine super hiis capere gressus versus Boemiam et ibi disponere conclusive que fienda sunt. Et hoc habui a Magistro Guilhelmo de Sancta Sophya qui est medicus regis et cui rex cretenus dixit ut te ipse mihi asseruit in secreto. Nescio quid faciet. Scripsi vobis et est

verum quod sero unum deliberatur, mane vero totum in oppositum retrahatur, sic quod conclusive residentia mea hic nihil vobis prodest immo est magni sumptus et nullius utilitatis, et melius est pro certo quod ego revertar, quoniam nunquam vobis deficiet remittere nuncios vestros si duxerit opportunum. Possum bene ordinem dare Bartholomeo Guidoti si vobis videtur quod cum rex iverit versus Boemiam et redierit quod facta reversione subito vobis scribat per nuncium proprium et solvat nuncio deinde rescribat, dato quo Bartholomeus bene dicebat et ego similiter oram hujus opinionis quod si intentionis vestre esset praticare vel praticari facere curiam istam quod bonum putaret hunc regem facere presentari vestri parte de una pecia veluti de carmisi cum figuris aureis ad eius divisam quam vobis mitto presentibus inclusam ut si deliberaretis hoc facere habeatis modum faciendi fieri, et de una pecia veluti pilosi etiam de carmisi mixti cum fillis aureis, et de una pecia tabbi de carmisi si deliberatis tres sibi facere presentari, et sufficeret si una queque pecia esset viginti quatuor brachiorum venetorum ubi alie consueverunt fieri de triginta brachiis, et similiter putat bonum esse si bene disponeretis regem de nihilo presentare quod vos presentare faceretis archiepiscopum Strigoniensem de duabus peciis zambelloti de grana ad longitudinem suam solitam quoniam magnus et generosus, et ille qui dici potest rex omnia expedit omnia facit una cum episcopo Zagabriense cui etiam presentare duas pecias putaret fiendum nam dicit quod habebitis quatuor petias zambelloti de grana per centum treginta vel quadraginta florenos ad plus, et possent de facili esse bone pecie si id completur quod speratur. Nichilominus faciat ut libet. Ad factum redditus mei rescribatur mihi cito quid sim facturus nam vere hic nichil facio nisi expendere nec sum facturus, vado cotidie huc et illuc, facio sumptus omni utilitate cessante, ita quod quanto citius mihi licentiam transmittetis tanto utilius vobis erit. Recomendo me dominationi vestre; non putet dominatio vestra quod si putarem vobis esse in aliquo profuturum quod me tederet hic et unquam manere, sed hic video residentiam meam vobis non esse in aliquo proficuum sed dampnosam.

Datum Bude die — Familiaris et servus vester Paulus de Armaninis.

Postquam predicta ego scripsi rex a Buda recessit et tendit versus contrariam dictam Posnam que est juxta confines Austrie et Moravie per unam dietam, impleturus quod per alias meas litteras vobis scripsi, ipse a Buda recessit die decimo Decembris in media nocte et clam quantum potuit, sed bene erat primitus divulgatum quod rex iturus erat venatum in Strigoniam ad domum archiepiscopi, et quia magister tavernicorum nuper uxorem duxit in Strigoniam quod archiepiscopus qui est frater magistri tavernicorum volebat curiam facere regi; pro et sic pretextu nuptiarum magistri tavernicorum et venationis in Strigonia rex copertus fuit, tendit illuc, credo forte quod res possent fieri tam prospere quod ipse usque in Boemiam se conferret, Deus sit sibi propicius. Creditur quod redditus suus erit aliquantulum longus. Super

facto oratorum quos rex destinavit ad papam sum tantum scriptatus quod sentii causam quare; et causa est quod iste dominus Lucas qui olim fuit canzelarius regine et in isto itinere effectus est episcopus Civadini et quidam dominus Gallus miles Ungarie transmissi fuerunt ad papam volentes parte regis habere a papa quod dum casus accideret quod iste rex imperium obtineret quod papa disponderet propiciari sibi et breviter omnia que petierunt obtinuerunt a papa, habito ab ipso de eius plenaria intentione, et factis eisdem magnis oblationibus ultra petita, et hec sunt que habere potui de presenti, quomodocumque rex fecerit ipse vobis per nuncium proprium indilate significabit, ita quod dominationem vestram deprecor quatenus mihi incontinenti licentiam transmitat. Recomendo me dominationi vestre. Familiaris et servus vester ut supra. Datum Bude die decimo decembris 1395.

Magnifico ac excellentissimo domino Francisco de Gonzaga Mantue etc. domino generali domino meo.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3—5
I. Fejezet. A követ személyisége. — Mantova s a Bona-Col-siak. — Gonzagák uralomra jutása. — Gonzagák jellemzése. — Gonzaga Lajos és Durazzoi Karoly hadmenete 1380. — Gonzaga Ferencz	6—15
II. Fejezet. Gonzaga Ferencz házassága és családi drámája. — Gonzaga Ferencz és Visconti Gian Galeazzo. — Venczel király és Itália. — A luxemburgi atyafiság, Zsigmond terve. — Törökellenes liga. — Gonzaga Ferencz követjárásának célja	15—26
III. Fejezet. De Armaninis Pál útja Mantovától Budáig. — Zenggi rév. — Zsigmond király itinerariuma 1395-ben. — Zsigmond király boszniai diversiója. — Nagy-Olaszi. — A követ Szepesi János zágrábi püspöknél. — Szepesi János életrajzi vázlata. — Buzzacarin Lajos Padova követe. — Kanizsai János primás és Stibor vajda	27—44
IV. Fejezet. Kir. tekintély. 1395. — Zsigmond király cseréje. — Venczel király, mint békéltető. — Zsigmond király koronáztatása. — A választási feltételek. — Szentgyörgyi Tamás. — A választási feltételek elemzése. — Értekezlet Szepesi Jánossal. — Kihallgatás Zsigmond királynál. — Újabb tárgyalások a követtel. — Második kihallgatás a királynál. — A követ taktikázása. — A követ Budáról elkiváncózik	45—62
V. Vadászat Lombardiában, peczéség. — A Luxemburgok s a vadászat. — Magyarországi vadászat 1412. — A mantovai főpeczér s a budai udvari élelem. — Diszlakoma Milanóban. — Olasz konyha a XV. században, Piacenza. — Magyar konyha. — Vadászek fajtai. — Bajazid szultán fenyegetései	62—73
VI. Fejezet. Bartolomeo Guidoto, Zsigmond király bankárja. — Morhát-Szántay Lukács esanádi püspök missiója. Házassági hírek. — Pénzbeváltás. — A kir. udvár Budán.	

Olasz erkölcsök a XII. és XIV. században. — Kereskedelmi viszonyok Budán. — Általános forgalmi viszonyok. — Drágaság Budán. — Lövésárlás. — Zsigmond ezélsai. — Mit küldjön Gonzaga a királynak. — A király Pozsony felé utazik. — Zsigmond és Venczel. — Magyar-olasz erkölcsi világnézet	73—93
Függelék. I. Temesvár, 1349. aug. 7. I. Lajos magyar király tudatja Gonzaga Fülöppel, Mantova urával, hogy szeptember havában szicíliai királyságába indul	94
II. Liget, 1380. 7. I. Lajos király levele Gonzaga Lajoshoz, Mantova urához, melyben sajnálattal veszi tudomásul, hogy Horváti János macesói bán az ő területét pusztította. Megígéri, irni fog a bánnak, hogy tartózkodjék a mantovai terület sarcolásától	95
III. (1395.) okt. Zsigmond király levele Venczel német császárhoz és cseh királyhoz	95
IV. Buda, 1395. nov. 24. Paulus de Armaninis mantovai követ első jelentése urához Gonzaga Ferenczhez	97
V. Buda, 1395. nov. 27. Paulus de Armaninis mantovai követ második jelentése urához Gonzaga Ferenczhez	99
VI. Buda, 1395. nov. 28. Paulus de Armaninis mantovai követ harmadik jelentése urához Gonzaga Ferenczhez	105
VII. Buda, 1395. nov. 28. Paulus de Armaninis mantovai követ negyedik jelentése urához Gonzaga Ferenczhez	107
VIII. Buda, 1395. decz. 10. Paulus de Armaninis mantovai követ ötödik jelentése urához Gonzaga Ferenczhez	108

Kubostól, 60 fill. — III. Az 1637/38-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zsallinszky Mihálytól*, 60 fill. — IV. Mabilion János a diplomatika megállapítása. *Horvát Árpádtól*, 60 fill. — V. Az 1642-ik évi szónyi békekötés története. *Maglath Béától*, 14 fill. — VI. A mai Nagyvárad megalapítása. *Bungitay Vinczéltől*, 40 fill. — VII. Beszékajonlító vizsgálatok a hazai és kelet-európai prae-historikus kőeszközök eredete és régisége körül. Elő fele. *Ortway Tiadartól*, 80 fill. — VIII. Ugyanaz. Második fele, 1. kor. 20 fill. — IX. Az 1646-ki csekei tanácskozmány. *Zsallinszky Mihálytól*, 80 fill. — X. A borskeréki vár. *Szentkúráy Jenőtől*, 60 fill.

Tizenharmadik kötet. I. Lőnyai Zsigmond és a nagyzombati békekötés. *Zsallinszky Mihálytól*, 80 fill. — II. A Praehistorikus kőeszközök régiműi jellegeiről. *Ortway Tiadartól*, 60 fill. — III. A kolozsvári ötvészlegények strikela 1578-ban és 1579-ban. *Deák Farkastól*, 20 fill. — IV. Törös János szerepe a linezi békekötésben, 1645. *Zsallinszky Mihálytól*. — V. Rövid öngyűjtések Kemény János emlékiratáról. *Deák Farkastól*. — VI. Szilágymegye középkori műemlékei. *Bungitay Vinczéltől*, 60 fill. — VII. Az eperjesi tanácskozmány, 1647/48-ban. *Zsallinszky Mihálytól*, 80 fill. — VIII. Rostizlaw galiczi herceg IV. Béla magyar királynak veje. *Venczel Györgytől*, 20 fill. — IX. A Székelyek származásáról és intézményeiről. *Orbán Balázstól*, 40 fill. — X. Az örökös öspánság a magyar alkotmánytörténetben. *Hajnik Imréltől*, 1. kor. 20 fill. — XI. 1708-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zsallinszky Mihálytól*, 1. kor. 20 fill. — XII. Bathen Gábor diplomáciai beszerkesztéséről. *Orbán Lipóttól*, 1. kor.

Tizennegyedik kötet. I. Tanulmányok a népvándorlás korának emlékeiről. *Pulszky Ferencztől*, 40 fill. — II. *Duka Tiadár* Körösi Csoma Sandorról. *Jakab Elektől*, 80 fill. — III. A magyar jobbágynépesség száma a mohácsi vész után. *Acadály Ignácztól*, 60 fill. — IV. Carvajal János bíbornok magyarországi követségei 1448—1461-ben. *Fraknói Vilmostól*, 1. kor. — V. Tanulmányok a népvándorlás korának emlékeiről. *Pulszky Ferencztől*, 80 fill. — VI. Tanulmányok a rómaiak dáciai aranybányászatáról. *Téglás Gábertől*, 80 fill. — VII. A ezének történetéről Magyarországon. *Szűcs Lajostól*, 2. kor. 80 fill. — VIII. A pécsi egyházmegye alapítása és első határai. *Ortway Tiadartól*, 1. kor. 60 fill. — IX. A magyar nemesség és hirtokviszonyai a Mohácsi vész után. *Acadály Ignácztól*, 1. kor. 60 fill. — X. A magyar pogány ártások. *Pulszky Ferencztől*, 40 fill.

Tizenötödik kötet. I. Tanulmányok a rómaiak dáciai aranybányászatáról. *Téglás Gábertől*, 1. kor. 80 fill. — II. Oláhok költöztetése Délmagyarországon a múlt században. *Szentkúráy Jenőtől*, 40 fill. — III. A szepesi jog. *Demkő Kálmántól*, 80 fill. — IV. A király bírói székének személyes jelölése és ennek helytartója a vegyesbírákbeli királyok korszakában. *Hajnik Imréltől*, 40 fill. — V. Kálmán király oklevelei. *Fejérváry Lászlótól*, 1. kor. 80 fill. — VI. Bihar vármegye oláhjai s a vallásánio. *Bungitay Vinczéltől*, 1. kor. 50 fill. — VII. Szerémi György élete és emlékirata. *Szűcs Lajostól*, 1. kor. 50 fill. — VIII. Szerémi emlékirata kiadásának hiányai. *Szűcs Lajostól*, 80 fill. — IX. Nagy Lajos magyar király viszonya Giannino di Guccio francia trónkövetelshöz. *Pör Antalától*, 40 fill. — X. A pécsi nemesség örökösödési per. 1425—1453. *Nagy Imréltől*, 30 fill. — XI. Pécsi lázadás. *Márki Sándortól*, 1. kor. 80 fill. — XII. Körösi megye a XV. században. *Csikó Dezsőtől*. Ara 4 kor.

Tizenhatodik kötet. I. A magyar Anjouk eredete. *Orbán Lipóttól*, 30 fill. — II. A megye és a várapánog. *Belassy Ferencztől*, 60 fill. — III.